

מסכת ביצההיתר דמלאכת אוכל נפש

רש"י ותוס' ריש פ"ג, [עי' פנ"י דהביא לשון רש"י עירובין ל"ט ב'], תוס' ג' א' ד"ה גזירה - אך תימה וכו', שבת צ"ה א' ותוס' שם ד"ה והרודה, תוס' מגילה ז' ב' ד"ה כאן ומהרש"א וראש יוסף שם וקרובן נתנאל רפ"ג דביצה, שבת קל"ד א' ת"ר אין מסננין וכו' ותוס' שם קל"ז ב' ד"ה תולין.
בישוב שי' רש"י - עי' כל בו הל' יו"ט, ב"ח סי' תצ"ה ורעק"א תנינא ק"נ ד"ה ונלענ"ד, קהלת יעקב לנתה"מ שם באריכות.

מלחמות רפ"ג [י"ג א' בסוף העמוד - וכן מה וכו'] רמב"ן שבת צ"ה א' וקמ"ד ב' לענין חולב, [וע"ע קי"ז ב' בהגדרת היתר או"נ], ר"ן רפ"ג, חי' הרשב"א ביצה ושבת צ"ה א', עבודת הקודש בית מועד ב"א ש"א, חי' הרא"ה.

רמב"ם פ"א ה"ה ה"ו, טור ריש סי' תצ"ה ב"י וב"ח ודרכ"מ, שו"ע שם סעיף א' ב' וברמ"א, וע"ש בנו"כ ובביאור הגר"א ובמ"ב, וע"ע שער הציון תק"י ס"ק י"ח.

שיטת רש"י

דעת רש"י דבאוכל נפש יש חילוק בין אפשר מאתמול ללא אפשר, [ובפשוטו מקורו מהסוגיא בשבת קל"ד א'] ובראשונים תמהו, חדא דהא מבואר בגמ' דרק לגבי מכשירין יש חילוק בין אפשר ללא אפשר, ועוד דהא שרי להוליד את הסכין לשחיטה, ולדוך מלח ולבקוע עצים בקופיץ, [ועי' מ"ב תק"א סק"ה בשם המרדכי דאי"ז מלאכה, וברמב"ן חזי' דחשיב מלאכה], אף דהנך מילי אפשר מאתמול, ועוד דהא אסור לקצור אף פירות בני יומן, וכן איכא איסור צידה אף בעלתה מצודתו ריקנית בערב יו"ט, אף דבכה"ג א"א מאתמול.

ועי' בר"ן דאי נימא דרש"י מיירי מדרבנן [ועי' ר"ן לקמן כ"ט ב' דנקט בפשוטו דרש"י מיירי באיסור דרבנן] א"ש הולכת הסכין ותבלין, אולם עדיין תקשי מהא דעלתה מצודתו ריקנית וכו', [וכוונתו דאף אי נימא דהוא דין דרבנן תקשי מהא, אבל בודאי דאי נימא דהוא דין דאור' דודאי קשה אף הנך קושיות - הערה מרפאל נ"ו - י"ל שא"י כן וכוונת הר"ן דאם הוי דינא דאורייתא י"ל דכל שהמלאכה עצמה אפשר מבעו"י אסור אף אם בפועל לא העלתה מצודתו בערב יו"ט, אך אי אי"ז אלא דינא דרבנן, ה"ז תלוי כמה שבפועל הי' בידו לעשות מערב יו"ט], ועי' בב"ח תצ"ה סק"ג, דתי' דחכמים השוו מדותיהם ואזלי' לפי רוב המלאכה, וכיון דעל הרוב אפשר לצוד מערב יו"ט אסור לצוד לגמרי, ע"ש, וצ"ב דהא בטוחן חזי' דלא אזלי' לפי רוב המלאכה, וצ"ל כסברת הר"ן דהוי ב' אופנים בטוחן, אולם עדיין תקשי מנותנין לתלויה דבארז' תוס' שבת קל"ז ב' והרמב"ן דהוא משום דא"א, אולם באמת דזו קו' אף על הר"ן, וצ"ב, [ועי' רעק"א תנינא סי' נ"א דפי' לפי"ז דהא דנקט רש"י ג' א' דקוצר איסורו דאור' כוונתו דכיון דבשבת הוי

אב מלאכה גזרו יו"ט אטו שבת, וכן דייק בפנ"י ריש מכלתין מלשון רש"י ב' ב' ד"ה ר"י דאיסור ביצה שנולדה משום פירות הנושרין בשבת, אולם בפנ"י בסוגיין הביא דרש"י בעירובין כתב להדי' דהוא דאו', וע"ש עוד בב"ח דאף אי נימא דרש"י מיירי בדאו' י"ל דסל דבאמת בפירות הנפסדין שרי אף באוכל נפש, וכשי' הסמ"ג].

ובכל בו הביא בשם ר"פ לת' את הקו' מתבלין אמאי שרי באפשר, דכיון דעיקר תבלין לתקן התבשיל והתבשיל א"א מבעו"י הלכך תבלין נמי שרי, [והוסיף שם דאמוראי דאסרי בתבלין שאינו מפיג טעם לא ס"ל האי סברא,], ושמעתי להוסיף דלפי"ז יש לתרץ אף קו' הראשונים מהא דמוליכין סכין לטבח, דהא באמת אין הולכת הסכין תיקון בגוף הדבר, וכל ענינו משום דטפל לשחיטה והוי כחלק מהשחיטה, וכיון דהשחיטה א"א מבעו"י אף הולכת הסכין שרי, ובקהלת יעקב תצ"ה סעיף ב' תי' דדעת רש"י כדעת הרמב"ן דלא התירה תורה אלא מלאכות שדרכן לשעה ולא לימים רבים, וכן בעי' דיהא האוכל ברשותו, ואפשר ולא אפשר ענינו אם עשוי ליומו או לימים רבים, ולכך אפיה ובישול דהוי מלאכה ליומו הותרה, אבל צידה דברוב צידות אפשר מאתמול שרי אף באפשר מערב יו"ט, ומכשירין חמיר טפי דאפילו במלאכת יומו אם היה אפשר מאתמול אסור, ותבלין שאני כדביאר הרמב"ן דהוי מלאכת יומו.

ויסוד דבריו דדינא דמכשירין ענינו דהוא נטפל לאוכל נפש, דכיון דהאוכל הותר מחמת דמתקלקל, אף מכשירין ידיה שרו מחמת התירא דהאוכל, [חסר ההמשך].

סוגיא דמתוך

סוגיית הגמ' י"ב א', רש"י תוס' מהרש"א מהר"ם ורש"ש ופנ"י.

כ"א ב' מתני' ב"ש אומרים וכו' ובגמ', חי' הרשב"א ופה"מ להרמב"ם שם, ותוס' שבת ל"ט ב' ד"ה אא"כ וגלה"ש שם, חי' הרמב"ן והרשב"א שם. כתובות ז' א' ותוס' שם ד"ה מתוך וד"ה א"ל. פסחים ה' ב' ש"מ מדרע"ק ותוס' שם ד"ה לא אמרי' וחי' הריטב"א שם טור סי' תמ"ו בשם רבינו יחיאל. פסחים מ"ז ב' גמ' ואי אמרי' הואיל ותוס' שם ד"ה אהבערה. תוס' שבת צ"ה א' ד"ה והרודה.

חי' הרמב"ן שבת קכ"ד ב' וקל"ט ב', רא"ש וק"נ אות ל' בשם מגיני שלמה, חי' הרשב"א והר"ן בסוגיין ולקמן כ"א ב', בעל המאור, שטמ"ק ושער המלך פ"א מיו"ט ה"ד מכת"י הר"ן בשוב שי' רש"י.

רמב"ם פ"א ה"ד, מ"מ ולח"מ, מאירי בסוגיין וחי' רבינו נחמן בשיטת הרמב"ם, ע"ע ברמב"ם הט"ו, ובשעה"מ באריכות.

בדין מתוך למכשירין – עי' תוס' כתובות ז' א' ד"ה א"ל ר"ן ביצה (י"ז ב' מדפי הרי"ף) לענין בקיעת עצים ב"י תק"א ומג"א שם, הגהות רעק"א לשער המלך, קה"י סי' כ"א.

טעם דמתוך - עי' יראים מצוה קי"ג, שטמ"ק כתובות ז' א' בשם הראב"ד ושיטה ישנה, מגיני שלמה בסוגיין ומ"ב ריש תקי"ח.

בביאור שיטות הראשונים – עי' פמ"ג בפתיחה להל' יו"ט, ביאור הלכה ריש תקי"ח ותקי"ב, ספר מלאכת יו"ט באריכות בעניני מתוך.

הנה במקור לדין מתוך מצינו בזה ג' טעמים. (א) בשטמ"ק כתובות ז' א' הביא מהראב"ד דדרשינן לכם לכל צרכיכם, ומה"ט נקט הראב"ד דבאפשר ליכא מתוך, דלא גרע ממכשירין דממעטי' מהוא דבאפשר אסור, אולם בשיטה ישנה נחלק דגם באפשר אמרי' מתוך, ועי' מליו"ט אות ט"ו [ועי' ביאור הגר"א או"ח סי' תמ"ו דנקט דליכא מתוך באפשר מבעו"י]. (ב) ביראים עשה קי"ג ביאר דדין מתוך ענינו דאכילה דכתיב בקרא אינו דוקא אכילה אלא כל הנאת הגוף הוי בכלל צורך הנפש, ואף הנאת הנשמה בכלל, וכדדריש ר"א לענין איסור"נ דלא יאכל אף הנאה במשמע, ועי' מליו"ט אות י' דהוכיח כן מהחינוך מ' רח"צ. (ג) במגיני שלמה כתב דמשמע מלישנא דקרא דקתני "אך אשר יאכל לכל נפש" ולא קתני "אך אוכל נפש" דע"כ דכל המלאכות הנצרכות לאכילה מותרות אף שלא לצורך אכילה, [וכע"ז מבואר במ"ב תקי"ח סק"א, אלא דנקט כן מסברא, וע"ע מליו"ט אות ה' מקור נוסף לדינא דמתוך].

נמצא דלהיראים והחינוך דין מתוך ענינו דביו"ט איכא היתר מלאכות לצורך יו"ט, ולא בעי' דוקא דיהא לצורך אוכל, אלא כל צרכי היום הוי בכלל התירא דאו"נ, אולם לפי הראב"ד והמ"ש הוי היתר על המלאכה דכיון דשריא המלאכה לצורך או"נ הותרה המלאכה לגמרי.

ויש להוכיח כן בדעת הרמב"ן דהא הק' בתוה"א דנימא מתוך לענין תופר, אף דלא משכח"ל תופר באו"נ, [וההיא דתופרין העוף עי' מ"ב מהגר"א דהוא מדין מכשירין], וע"כ דהוי הל' בהיתר המלאכות דשרי אף לשאר צורך, וכן מוכח בלשונו בשבת ל"ט ב' ע"ש היטב, וכן מוכח מיסוד דבריו בחי' עה"ת דדין מלאכת או"נ ענינו דאינו בכלל מלאכת עבודה, וא"כ הרי א"א לומר דמתוך מתיר את המלאכה, דהא אין לו שם מלאכה, וע"כ צ"ל דיסוד דין מתוך דאף שאר הנאות חשיבי או"נ. ויש בזה נפק"מ,

שיטת רש"י

שיטת רש"י דלב"ה אמרי' מתוך אף שלא לצורך כלל, ומה"ט לב"ה ליכא איסור בהוצאת אבנים, ובראשונים ובאחרונים תמהו כמה קן' על רש"י. (א) חדא אמאי מבשל מיו"ט לחול תלי הגמ' בפלוגתא דהואיל תיפול"ל משום מתוך. (ב) אמאי פירש רש"י דירמיה הזהירן רק על השבת משום דהלואי וישמעו, הא טעמא משום דלב"ה שרי לגמרי ביו"ט (ר"ן ומהרש"א). (ג) אמאי לב"ה איכא איסור טלטול באבנים הרי הוצאה לעולם שריא, וכדחזי' לרבה דלב"ה דאין הוצאה ביו"ט ליכא אף איסור טלטול באבנים, (רשב"א). (ד) אמאי אין שריפת קדשים דוחה ליו"ט מדין מתוך, (רמב"ן ורא"ש). (ה) דא"כ לא שייך למעט לכם ולא לכלבים דהא לא גרע משלא לצורך כלל, (שטמ"ק ומגיני שלמה).

(ו) צ"ע אמאי ליכא היתר למילה שלא בזמנה מדין מתוך, (גרמז ברמב"ן). ז) אמאי לא אמרי' מתוך בכיבוי לצורך דבר אחר, ולרש"י לא שייך תרוצי הראשונים, (פנ"י דף כ"ג והגהות רעק"א לשער המלך). ומצינו ד' ישובים בדעת רש"י -

(א) בשטמ"ק כתב לת' דבאמת הוי מחלוקת הסוגיות והסוגיא בפסחים לא ס"ל לדינא דמתוך ולכך באופה למחר לוקה אבל לסוגיין שרי אפיה למחר, ועל קו' הרשב"א דא"כ אמאי איכא איסור דרבנן באבנים, תי' דכיון דאית ליה שם מלאכה, אף דליכא היכ"ת לאיסור גזרו ביה רבנן, אולם עדיין צ"ע ממילה שלא בזמנה דמבואר במתני' בשבת קל"ז א' דאינו דוחה יו"ט, וכן משריפת קדשים דאסור ביו"ט, אמאי לא אמרי' בהו מתוך.

(ב) בשער המלך פ"א מיו"ט ה"ד הביא מכת"י הר"ן, וכ"ה בקצרה בר"ן שלפנינו, דאף לרש"י איכא איסור דאו' היכא דמוציא בשביל מחר, ולכך ירמיה באמת היה צריך להזהירן אף על יו"ט, וא"ש דאף לב"ה שייך נמי איסור טלטול, וע"ש דביאר דהיכא דהוי צורך מחר אסור מדין הכנה דרבה, וכבר תמה באמרי בינה יו"ט סי' א' דהא מבואר בראשונים דלר"ח דס"ל בפסחים מ"ו א' דצרכי שבת נעשין ביו"ט ע"כ דפליג על דין הכנה, וא"כ תקשי לדידיה אמאי לא אמרי' מתוך במבשל לצורך חול, ולכך פי' עפ"י יסוד הרמב"ן דהתירא דמלאכת או"נ משום דאי"ז בכלל מלאכת עבודה אלא בכלל מלאכת הנאה, ולכך ס"ל דהיכא דהוי צורך היום אי"ז בכלל מלאכת עבודה אבל היכא דהוי צורך מחר, וי"ל עוד דגזרו אטו הוצאה לצורך כלבים] וא"ש לפי"ז מילה שלא בזמנה ושריפת קדשים דכיון דכיון דאינו מחובת היום הוי בכלל מלאכת עבודה, וא"ש נמי הא דהוכיחו הראשונים מכיבוי לצורך ד"א דליכא מתוך במכשירין, כיון דצורך מכשירין אינו בכלל מלאכת הנאה, [ולכא"ו יש בזה נפק"מ במומר דמוציא להכעיס, דלהר"ן כיון דאינו לצורך מחר אינו בכלל איסור הכנה, ולהנ"ל כיון דאינו לצורך כלל לוקה, וצ"ע].

(ג) במגיני שלמה [הובא בקצרה בק"נ סי' י"ח אות ל' ונד' בסוף הגמ' בהוצאת עוז והדר] ביאר לדעת רש"י מהלך הסוגיא, ותו"ד דרש"י מוכיח מגה"נ ועולת נדבה דאף דאינו לצורך כלל שרי מדין מתוך, [ולפי"ז לרש"י יהא עולת נדבה וגה"נ אסורים מדרבנן אבל לתוס' דחשיבי דאית בהו צורך קצת שרי אף מדרבנן] ומקור דינא דמתוך מלישנא דקרא דקתני "אך אשר יאכל לכל נפש" ולא קתני "אך אוכל נפש" דהוי היתר על עצמות המלאכה, אולם כל היתר דמתוך שייך קודם האכילה אבל לאחר שאכל אסור דאינו זמן הראוי לאו"נ, ולכך באופה מיו"ט לחול לוקה, אולם בהוצאה והבערה לעולם שרי כיון דעד סוף היום אפשר דיהא לו צורך בזה, דהא לא בעי' דוקא צורך אכילה, ושאני ההיא דלכם ולא לכלבים ולא לגבוה דהוי גזה"כ דגרע מצורך מחר, ושריפת קדשים הוי בכלל ולא לגבוה, ומוגמר הוי סוג הבערה דלא הוי בכלל ההיתר, עכתו"ד. ודבריו צ"ע דא"כ איך אפשר לומר דמקורו של רש"י מעולת נדבה וגה"נ, הא תרויהו הוי כאחר אכילתו, וכמו"כ עדיין קשה אמאי ליכא היתר דמתוך אף במילה שלא בזמנה ומ"ש מעולת נדבה. (ד) בקה"י פסחים סי' ל"ו תי' בדרך מחודש דרש"י מודה דבעי' צורך קצת, אלא דס"ל דהיכא דאינו או"נ ואינו צורך היום, בעי' להתירא דמתוך והואיל, דמדין הואיל חשיב דאיכא צורך, ומחמת דין מתוך מהני אף דאינו או"נ, וכיון דאבנים חזי לשיבה, שפיר אית ביה הואיל, וממילא א"ש ההיא דפסחים דתלי לה בדין הואיל, וא"ש שריפת קדשים דלא שייך בהו הואיל כיון דאסור בהנאה. [עיקר הנידון אי שייך הואיל ומתוך ביחד - עי' שאג"א סי' ק"ח ד"ה מ"מ ורעק"א סי' ה' ד"ה אמנם דהגאון, וע"ש בקה"י מה דהוכיח מלשון המ"מ].

שיטת הרמב"ן

ע"י רמב"ן שבת קכ"ד ב' ותו"ד דלא אמרי' מתוך אלא בצורך קצת, והוכיח כן מאופה למחר ומוגמר דאסור ביו"ט, ויש בזה ג' אופנים, (א) היכא דהוא מצרכי היום כמו טיול להנאתו ולימוד בספרים וכו'. (ב) היכא דהוא ממצוות היום כמו מצוות לולב ותשביתו דשרי כיון דהוא גם בכלל צרכי היום. (ג) אף היכא דאינו ממצוות היום כיון דהוא חובת היום הוי בכלל צורך היום כמו מילה בזמנה אבל מילה שלא בזמנה דהוא רק מצוה גרידא אינו חשוב צורך היום ודמי לאופה למחר.

ע"י רמב"ן שבת קל"ט ב' לענין קבורת מת ביו"ט דל"א ביה מתוך דאי משום המצוה הא דמי לשריפת קדשים, ואי משום צורך המת, הא בעי' שיהא הנאת נפש והא ליכא נפש, ועי' רמב"ן ביצה ו' א' דהובא מתורת האדם כע"ז והוסיף שם דבעי' נמי הנאה הנכנסת לגופו כאכילה אבל תפירת בגדים אינה נכנסת לגופו של אדם, אולם בטור תקכ"ו הביא בשם רבינו יחיאל דאמרי' במת מתוך, ע"ש.

ויש כמה הערות בלשון הרמב"ן - (א) במה דהק' מה הראיה מרע"ק דתשביתו דל"ל מתוך הא בעי' דיהא צורך קצת, וצ"ב דהא כבר ביאר לעיל דלולב ומילה בזמנה הוו בכלל צרכי היום וא"כ מדוע ס"ד דתשביתו גרע, [ואולי ס"ד דהנאת סילוק הדבר גרע, עוד י"ל דעד השתא איירי לענין הוצאה לצורך קיום המצוה, כההיא דהוצאת לולב ותינוק, והשתא מיירי לענין מלאכה בקיום המצוה גופיה, וס"ל בקו' דצורך מצוה אינו בכלל מלאכת צורך קצת, וע"ז הוכיח מתשביתו דאף צורך חיוב קיום המצוה הוי בכלל צורך קצת. (ב) לענין הוצאת ס"ת נראה מריש דבריו דהוא משום צורך הלימוד בו, ובהמשך דבריו ביאר דמותר לשלוח תפילין משום דיכול להתלמד הלכותיו ודמהו לס"ת, אולם אח"כ כתב דטעמא דשרי הוצאת ס"ת מחמת מצוות הקריאה בו. (ג) עי' בלשונו בסו"ד וכן בזורע וכו' וצ"ב מאי ס"ד דיהא היתר דמתוך בזורע. (ד) בעיקר הא דביאר דטעמא דשרי לשלוח תפילין משום לימוד הלכותיו, עי' במ"ב תקט"ז ס"ק י"ב דהביא בזה טעם אחר משום הנאת הנותן. (ה) עי' בלשונו דמבואר דכל ההיתר לצאת בכסא הוא רק למי שרבים צריכים לו אבל בקטן אסור, ועי' ביאור הלכה סי' תקי"ח סעיף ד"ה קצת דהביא ממאירי דה"ה דשרי להוציא כל מי שאינו יכול לילך. (ו) עי' בתחילת דברי הרמב"ן דמבואר בדבריו דמדאו' שרי נשיאת אדם אף כשאין דרכו בכך, ואיסטניס שרי אף מדרבנן, וצ"ב מ"ש מרחיצת כל גופו דמבואר בתוס' שבת ל"ט ב' דרחיצת כל גופו הוי דבר שאינו שוה בכל נפש, וא"כ ה"ה נשיאת אדם שאין דרכו בכך נמי אינו שוה בכל נפש, ואף איסטניס יהא אסור, ואולי שאני הוצאה דהוי מלאכה גרועה. (ז) במה דדן בתורת האדם להתיר תפירת בגדים משום מתוך, צ"ע דהא לא מצינו כלל תפירה לצורך או"נ ומה שייך בזה מתוך, [ולכאור' זה ראי' דהרמב"ן ס"ל כהיראים] ועוד צ"ע דהא הרמב"ן כתב להתיר הוצאת אדם מדין מתוך, אף דאי"ז הנאה הנכנסת לגופו של אדם, ויש לחלק.

ע"י ח"י רעק"א דהק' אמאי לא מוקי להבערה ובישול כרע"ק דל"ל מתוך, ולדברי הרמב"ן י"ל דרע"ק פליג רק בצורך מצוה אבל בצורך היום י"ל דמודה לב"ה דאמרי' מתוך, ותוס' דהק' דנוקי כרע"ק, משום דעולת נדבה דמי להנאה דתשביתו, וצ"ע בזה.

שיטת תוס'

ע"י תוס' כתובות ז' א' ד"ה מתוך דנקטו דבעי' שיהא צורך קצת, והק' מהא דלא שרי' לשרוף חמץ בחג מדין מתוך, ואין לומר דמיירי בבטלו, דמ"מ יש מצוה דרבנן לשרפו, אלא משום איסור מוקצה, ועי' חזו"א קט"ז ס"ק ט"ז ד"ה ולענין דנקט דלפי תוס' אם יכול לשרפו במקומו שרי לשרוף מדין מתוך. ועי' בטור סי' תמ"ו דהביא בזה ב' דעות אם

מוצא חמץ בביתו ולא בטלו אם מותר לשרפו מדין מתוך, וקשה להשי' דלא אמרי' ביה מתוך מהסוגיא בפסחים ה' ב' דמוכיח מרע"ק דל"ל מתוך, ועי' בריטב"א שם דתי' דכ"ז להו"א דקרא דתשביתו מיירי בט"ו אבל למסקנא דקרא איירי בי"ד ליכא ביה דין מתוך דדמי למילה שלא בזמנה דאינו בכלל צורך היום, וכ"כ במג"א שם, [ועי' בחזו"א שם דתמה על המג"א דאף דהמצוה בי"ד, מ"מ הוי מצוה נמשכת ודמי להוצאת ס"ת ולולב, וצ"ב דא"כ אמאי ליכא מתוך במילה שלא בזמנו, ונראה בכוונתו דבשלמא לענין מילה הרי אין חיובו מחמת המצב של עכשיו אלא דמחוייב לקיים את חיובו שהיה צריך למולו ביום השמיני, אבל בתשביתו הרי כל רגע זה מחייב בפנ"ע ובודאי דחשוב צורך היום], אולם בביאור הגר"א שם כתב דלמסקנא דתשביתו בי"ד ליכא דין מתוך כיון דאפשר מאתמול, ולכאור' נפק"מ בגוונא דנתחמץ באמצע יו"ט דלפי הגר"א יהא מותר לשרפו ביו"ט, וע"ע בכס"מ פ"ג מחמץ ומצה ה"ח דכתב בתי' הב' לבאר השי' דל"א מתוך, דאי"ז הנאה לגוף האדם, וצ"ב דא"כ מה הראיה דרע"ק ל"ל מתוך, וע"ע דברי יחזקאל י' י"ב דתמה על הכס"מ דהא כ"ז סברא דאינו צורך מחמת ההנאה אבל אכתי איכא סברא מחמת צורך המצוה, ע"ש.

ובמה דמבואר בתוס' דהוא משום איסור טלטול עי' בכס"מ שם דתמה וכי משום איסור דרבנן יעבור על איסור ב"י דאו', ובבית יעקב שם תמה דהא שי' התוס' דהתירו מוקצה לצורך או"נ, וא"כ איכא מתוך, [וצ"ב קו' דהא לא עבדינן מתוך ממכשירין, ועמד בזה במנח"ש] ועוד תמה דהא כל החשש משום הוצאה, וכיון דשרי מדאו' להוציאו מה שייך בזה גזירת טלטול.

ובמה דמבואר בתוס' דאף לצורך מצוה דרבנן שייך דין מתוך, עי' שאגת אריה סי' ק"ח דחולק ומחמיר דצורך דרבנן אינו מתיר איסור דאו', ובמליו"ט אות פ"ט הק' דא"כ אמאי הוצאת ס"ת הוי צורך, הא כל מצוות הקריאה אינו אלא דרבנן,

עי' תוס' ד"ה א"ל דהק' דהגמ' תלי לדין כיבוי לצורך ד"א בפלוגתא דר"י ורבנן בדין מכשירין, ואמאי לא שרי מדין מתוך ותי' דדוקא בעילה ראשונה חשיב צורך אבל שאר בעילות אין כ"כ צורך היום, ועוד תי' דכיבוי הוי מכשירין ול"א מתוך למכשירין, ועי' ברעק"א לשער המלך דב' תרוצי התוס' פליגי אי אמרי' מתוך למכשירין, [אולם בודאי דאף למ"ד דמכשירין שרי בעי' לדין מתוך בשביל דנימא דיהא צורך ד"א בכלל התירא דאו"נ], ועי' ברמב"ן בשבת קכ"ד ב' דתי' כתי' בתרא דתוס', ועי' מ"ב תק"ט ס"ק כ"ו דפסק דאסור לבשל מים לצורך הגעלת כלים באפשר מבעו"י כיון דהוי מכשירין, וחזי' דנקט להל' דל"א מתוך למכשירין.

עי' מג"א תק"ז סק"ח הביא מהב"ח דל"א מתוך בכיבוי ובהגהות רעק"א [דפוס יוהנסבורג] תמה דהא מבואר בגמ' דצורך ביאה הוי צורך קצת, וא"כ ע"כ בעי' לדין מתוך, דאל"כ אמאי לרבנן שרי מדין מכשירין, הא אינו בכלל או"נ, ובאמת דקשה כן אף לתי' קמא דתוס' דאי"ז צורך היום דא"כ יהא אסור לכו"ע. - הערה מרפאל נ"ו, בחי' הגרע"א כתובות ד"ז. נדפס תוספת לד' הגרע"א, שהק' גם קו' זו על תי' קמא דהתוס', ותי' עפי"ד רש"י בדכ"ב. דהא דלר"י שרי הוא משום דלכם לכל צרכיכם, ואי"ז כלל מדין מתוך, וע"כ שרי אף דביאה שני' ל"ה צורך גמור, וע"כ נמי אין ללמוד מזה דאמרי' מתוך בכיבוי.

שיטת הר"ן

ע"י בר"ן (י"ז ב' מדפי הרי"ף) דהק' אמאי שרי לבקע עצים ביו"ט, ותי' דכיון דנהנה מגופו של דבר הוי באו"נ עצמו, וכיון דשרי לבקוע ע"מ להתחמם שרי לבקוע אף לבשל מדין מתוך, וע"י בב"י סי' תק"א סק"ב דהביא דמהרי"א תמה על הר"ן דהא מה דהתירו הבערה במדורה ע"מ להתחמם הוא רק משום מתוך וא"כ איך נימא מתוך דהותר בקוע לצורך חימום דשרי אף לצורך בישול, הא כל ההיתר דחימום הוא משום בישול, ובב"ח הוסיף טפי דהא מבואר להדי' בר"ן דטעמא דשרי הבערה לחימום הוא רק מדין מתוך, וע"י במג"א סק"ג דתי' דאף הכא כוונת הר"ן דמהני מדין מתוך דבישול, וכיון דהותר ביקוע לחימום הותר נמי ביקוע לבישול, ותמה בקה"י סי' כ"א דמ"מ איך שרי ביקוע הא לא מצינו היתר ביקוע לצורך או"נ, ותי' בקה"י דכיון דהיכא דא"א בענין אחר שרי ביקוע לצורך בישול מדין מכשירין דא"א, ממילא איכא מתוך להתיר ביקוע לצורך חימום, וכיון דבחימום שרי אף באפשר דהא הוי כאו"נ, ממילא שרי לבקוע לצורך בישול אף באפשר מדין מתוך דחימום.

ובעיקר חי' הר"ן דאמרי' מתוך למכשירין, ע"י ברעק"א בהגהות לשער המלך פ"א מיו"ט ה"ד דתמה דהר"ן סותר דבריו דכתב לעיל (ה' א') דע"כ הולכת סכין חשיב כאו"נ עצמו ולא כמכשירין, דאל"כ אמאי שרי אף באפשר, ולד' הר"ן הכא הרי אף באפשר שרי מדין מתוך דשרי הוצאה באכל עצמו, ועוד תמה דהר"ן כתב (ו' ב') לענין דיכת תבלין דע"כ אינו כמכשירין דהא שרי ע"י שינוי, והא אף אי הוי מכשירין נימא מתוך דהותר טוחן בחיטין הותר נמי טחינת תבלין, ובכתבי קה"י סי' קס"ט תמה הרי איסור דבקיעה הוא משום טוחן, וא"כ אמאי לא ביאר הר"ן כפשוטו דכיון דשרי טוחן באו"נ ממילא שרי נמי אף ביקוע, [וצ"ע על רעק"א דלא הק' כן].

וע"י בכתבי קה"י ביצה דתי' על קו' דודאי מודה הר"ן דבעלמא לא אמרי' מתוך למכשירין אלא דס"ל להר"ן דשאני ביקוע דאמרי' מתוך על הביקוע עצמו, דכיון דאותה פעולה שהוא עושה ראוי' לאו"נ עצמו ממילא שרי נמי אף למכשירין, אבל היכא דהוי ב' ענינים ל"ש לומר מתוך, ולפי"ז א"ש אף קו' רעק"א דבעלמא ודאי ל"א מתוך במכשירין.

ושמעתי להוסיף דלפי"ז א"ש אף קו' המהרי"א דבאמת הא דשרי הבערה לחימום הוא רק מדין מתוך וכמבואר בר"ן לעיל, אולם עדיין אי"ז סיבה להתיר את הביקוע דע"ז לא אשכחן התירא, אולם כיון דמצינו דהתירו טחינת חיטין ממילא הותר נמי ביקוע לצורך חימום מדין מתוך, אולם מטחינת חיטין ליכא למילף דשרי ביקוע לבישול כיון דבב' ענינים ל"א מתוך למכשירין, וע"ז כתב הר"ן דכיון דשרי ביקוע לחימום ממילא שרי אף בקוע לבישול כיון דבאותה פעולה אמרי' מתוך למכשירין.

וע"ע היטב במג"א תק"א סק"ק י"ג ובקהלת יעקב שם.

ע"י שער הציון סי' תצ"ח סק"י דהוצאה דאפשר מאתמול שרי, אף לרמ"א בסי' תצ"ה דבאינו מפיג טעם אסור, דכיון דהותר הוצאה לצורך שרי נמי אף שלא לצורך, וצ"ע דלא שייך מתוך אלא היכא דכל החסרון משום דאינו לצורך או"נ אבל היכא דהחסרון הוא אף היה או"נ גמור מה שייך בזה מתוך, ואטו נימא מתוך בלישת עיסת הלאקשי"ן, אולם שו"ר דמקור הדברים במג"א בשם יש"ש ושם מבואר דהוא קולא מיוחדת בהוצאה דאמרי' מתוך בגוונא דאפשר.

מלאכת דש ביו"ט

י"ב ב' גמ' אושפזיכניה וכו' - י"ג ב' תנן התם המקלף וכו'

ע"י רש"י דהספק אם דמי לבישול כיון דאפשר מאתמול, ופשיט ליה דמדאו' שרי אף בשבת כיון דהוי כלאח"י [ועי' רש"י י"ג ב' ד"ה וכן לשבת דא' א' הוי כלאח"י אבל בקבצן בידו הוי דש וחייב, וצ"ב דלכאו' הא דחשיב כלאח"י משום דמולל בידו, וא"כ מה נפק"מ אם קבצן בידו אח"כ] וביו"ט לא גזרו, ועי' בשער הציון שי"ט ס"ק י"א דהביא דהר"ח והערות ס"ל דבשבת הוי מדאו' ובאמת דכן מבואר בלשון התוס' י"ג ב' דכתבו דהקליפה החיצונה הוי אב מלאכה.

והנה עיקר דברי רש"י צ"ב מה הספק הא שיטתו דצידה אסורה מדאו' כיון דאפשר מאתמול, [ואי נימא כהב"ח דאף לרש"י הוא סברא מדרבנן א"ש קצת, וכן אי נימא כהקה"י דאף לרש"י מלאכת יום שרי מדאו' א"ש דמולל הוי מלאכת יום, וכן ביאר במרומי שדה ריש אין צדין], ועוד צ"ב אמאי למסקנא הוצרך רש"י לפרש דהוא דרבנן ולא פי' כדפי' באבעיא דפשיט ליה דדמי לבישול ושרי ביו"ט מדאו', וכן אמאי לא פי' בהו"א כדפי' למסקנא דהוא נידון בדרבנן. והנה לפי תוס' דמולל הוי דש גמור הרי לפי שיטתם לעיל ג' א' דמלאכות קודם לישא אסורים מה"ת הרי בודאי דמולל אסור ביו"ט, וי"ל דמה"ט ס"ל דביו"ט בעי שינוי, אולם צ"ב מה היה הספק ומה פשט לו, וכן הרי צ"ל בדעת הרמב"ן דס"ל בשבת קכ"ח א' כדעת הרי"ף דביו"ט שרי בלא שינוי דאזיל לשי' דמלאכת יום שרי מדאו', וה"נ מולל הוי מלאכת יום ושרי, אולם צ"ב להרמב"ן מה היה הספק ומה פשט לו, ועי' בר"ן דהעתיק לשון רש"י, וצע"ק דהא שי' הר"ן דבאפשר שרי מדאו', ומדוע נסתפק הכא דיהא אסור כיון דאפשר.

ובשעה"צ שם פי' דרש"י הוצרך לפרש דהוא איסור דרבנן דאל"ה לא היו מתירין ביו"ט, אולם העיר שם דכיון דמבואר בגמ' דבעי' שינוי ליכא ראייה דהוא דרבנן, ודבריו צ"ב דהא כתב להדי' בסי' תצ"ה ס"ק י"ג דלא מהני שינוי להתיר מלאכת יו"ט [אף להשי' דהוא איסור דרבנן], ולשי' רש"י לקמן כ"ט ב' הרי כן הוא ברקידה דלא מהני שינוי ברקידה ראשונה, וא"כ א"ש דברי רש"י דאעפ"י דהוי אפשר מאתמול מ"מ ע"כ הוא מדרבנן, דאל"ה לא היה מספיק שינוי להתירו לכתחילה, ולכך פי' דהוי כלאח"י ואיכא חסרון בצורת המלאכה, ועי' לשון רש"י י"ג ב' ד"ה כיצד מולל דמבואר דהא דבעי' שינוי הוא רק כדי דלא יהא עובדא דחול, ומשמע דאינו בכלל מלאכת דישא, כיון דמלילה ביד אינו בכלל צורת מלאכת דישא.

ובהא דמבואר מרש"י דלא סגי בשינוי אלא בעי' להא דהוי כלאח"י, הרי מבואר דס"ל דבאפשר מאתמול לא סגי בשינוי להתירו, אולם ברמ"א תצ"ה פסק דאף באפשר מאתמול מהני שינוי, וצ"ב לרש"י מ"ש מתבלין דסגי בשינוי להתירו, וי"ל עפ"י הכל בו דתבלין שרי מעיקר הדין כיון דבא לתקן המאכל.

ע"י קו"א להגר"ז סי' תק"י דביאר בדעת רש"י דודאי היכא דמפרק הזרע בידו אסור מדאו' ורק היכא דמולל וממילא הזרע נופל מאליו הוי מפרק כלאח"י, וביאר דבתחילה שאל אם שרי לפרוכי, והיינו אם מותר להוציא את הדגן ביד, ופשיט ליה דודאי אסור מדאו' ורק למלול שרי מדאו' כיון דהוי כלאח"י, ובזה א"ש קצת קו' הרמב"ן במלחמות אמאי סתם בסוגיין דשרי למלול ביו"ט ולא פי' דבעי' שינוי, ולהגר"ז א"ש כיון דהנידון בסוגיין אם יש איסור דאו' בגוונא דלפרוכי, והסגיא דלקמן מיירי בגוונא דרבנן, [וצ"ב לפי"ז לשון הגמ' דשני ליה מוללין ומפרכין קטניות, והא פירוך הוי דאו'].

גמ' - איתיבי' אביי וכו' אבל לא בקנון ולא בתמחוי. ע"י בר"ן שבת ע"ד א' דהק' דע"כ מיירי בלאלתר, דהא בלאחר זמן מבואר לק' י"ג ב' דאמר ר"א דוכן לשבת דהוי חיוב חטאת, וע"כ דאף בלאלתר אסור לברור בקו"ת וכ"ש בנפה וכברה, וע"י אגלי טל בורר סק"א אות ט"ו דתמה עליו דלגרסת רש"י לק"מ כיון דהכא מיירי בשינוי והתם מיירי בלא שינוי, ע"ש.

י"ג ב'

רש"י ד"ה וכן לשבת - הוי תולדת דישא. מבואר דקולף הוי מפרק תולדה דדש, וע"י ביאור הלכה סוף סי' שכ"א דרצה לפרש דהוא מדין בורר, אולם בר"ח שבת ע"ד ב' מבואר דהוא מדין בורר, דע"ש דהוכיח מסוגיין דברירה לאלתר שרי, ואין לומר דכוונתו להוכיח רק מניפוח, דהא כיון דלענין מולל מהני על יד על יד, א"כ מנלן דניפוח הוא טעם מסויים לענין בורר, אלא ע"כ דס"ל דכל הסוגיא הנידון משום בורר.

תוס' ד"ה ואם קלף וי"ל וכו'. ע"י פמ"ג א"א ריש סי' ש"כ ורעק"א שי"ט מג"א סק"ח דהק' מהא דמבואר בשבת ע"ד דכתישת הקליפה הפנימית הוי בכלל מפרק, ובביאור הלכה סוף שכ"א תמה עליו דכל דברי התוס' בקולף ביד אבל בקולף בכלי ודאי חייב אף על הקליפה החיצונית, ובדעת רעק"א י"ל דאזיל לשי' דהביא בסוף סי' שכ"א בשם הפמ"ג דביאור דברי התוס' דקליפה הפנימית הוי חלק מהאוכל, ובסברא זו לא שייך לחלק בין קולף בכלי לקולף ביד, וע"ע בספר ארחות שבת עמ' קפ"ט.

גמ' והא גרנן וכו'. ע"י רש"י דהראיה מהעמדת ערימה בבית דשרי בשבת, וע"י מרומי שדה דכוונת רש"י להוכיח מהא דליכא בזה איסור מעמר, [וע"י כס"מ פ"ח משבת ה"ו דהרמ"ך הוכיח מסוגיין דליכא מעמר בבית, וע"י דרך אמונה פ"ג ממעשר בביאור הלכה דנקט בדעת רש"י דהוא מדין מכה בפטיש], אולם בר"ח מבואר דהראיה מפיקוס, וצ"ב מה האיסור בפיקוס, [ואולי גמר הפרי חשיב מכה בפטיש, ויהא מוכח דיש מכה בפטיש באוכלין, או דנימא דאף זה משום בורר כקליפת פרי]. ובתי' הגמ' דבעי' מלאכת מחשבת, ע"י ברש"י דבעי' מלאכת אומנות, אולם בר"ח מפרש דאינו מכוי' בפיקוס למלאכה אלא לאכשורי אוכלא.

כיצד מולל - ע"י רש"י ותוס' דקאי על יו"ט, כיון דבשבת אסור למלול אף בשינוי, וע"י תורי"ד (חדש) דהק' מ"ש מניפוח דשרי בשבת בשינוי אף דהוא תולדה דבורר, ותי' [כצ"ל בכוונתו] דשאני מלאכת דש דענינו יצירת האוכל ולכן

אסור אף בשינוי אבל בורר דאינו אשוויי אוכל, [וכמבואר באחרונים דהוי מלאכה גרועה], מהני בשינוי גדול, אולם באגלי טל זורה סק"ט נקט דניפוח אסור משום זורה, וביאר עפ"י הסוגיא ב"ק ס' א' דאי לאו מלאכת מחשבת הוי זורה גרמא כיון דרוח מסייעתו, ופטור, ולכך היכא דעביד בשינוי אינו בכלל מלאכת מחשבת ופטור מדין גרמא וכיון דאיכא שינוי שרי מדרבנן לגמרי.

אולם דעת הרי"ף בשבת קכ"ח א' דביו"ט שרי אף בלא שינוי ורק בשבת בעי' שינוי, וע"ש בבעל המאור דחלק על הרי"ף, [וחילק בין הסוגיות, ועי' מאירי דכוונתו בזה דשאני מאכל אדם ממאכל בהמה, ולפי"ז יש לישב שי' רש"י מקו' תוס' מ"ש ממלילה, דשאני שעורין דהוי מאכל בהמה, וצ"ע] ובמלחמות דנקט כהרי"ף, ועי' בר"ן בסוגיין עוד תי' בזה, ובמאירי ובחי' בן הרמב"ן, [וע"ש בחי' בן הרמב"ן דביאר דלהרי"ף וכן לשבת קאי אמלילה ולשאר הראשונים קאי רק אניפוח, אולם עי' חי' הרא"ה דנקא כהרי"ף ומ"מ ביאר דהיה מולל בע"ש וקאי רק אניפוח, וצ"ב]. ובשו"ע שי"ט סעיף ו' פסק כהרי"ף דבשבת מהני בשינוי וברמ"א כתב דבאפשר יש להחמיר כרש"י, וע"ש בביאור הגר"א דברש"י בשבת קכ"ח א' מפורש כהרי"ף, ובסי' תק"י פסק המחבר דשרי למלול ביו"ט, ועי' במ"ב דהמחבר סתם כהרי"ף דלא בעי' שינוי.

עי' תוס' י"ב ב' דמבשל גיד אעפ"י שהוא אסור אינו לוקה כיון דהיה בדעתו לאוכלו, ועי' תהלה לדוד שכ"ה סק"י"ז מה דתמה על הא"ר מהכא.

מלאכת טוחן ביו"ט

י"ד א' מתני' ב"ש וכו'. עי' תוס' בסוגיין ובתוס' שבת קמ"א א' ובמהרש"א שם.

עי' ברי"ף דפסק כמסקנת הסוגיא, בעה"מ מלחמות ור"ן. חי' הרמב"ן שבת קמ"א א'. חי' הרשב"א בסוגיין חי' הרשב"א שבת קמ"א א', וע"ע חי' הרשב"א שבת צ"ה א' מה שהביא מהירושלמי, עבודת הקדש ב"א ש"א. שלטי גבורים בסוגיין ומהר"ח או"ז סי' ל"א.

טעם היתר טוחן מדאו' - עי' ר"ן וחי' הרא"ה בסוגיין, ובראשונים ריש אין צדין, ועי' בכל בו ישוב הסוגיא לרש"י, וע"ע מ"מ פ"א ה"ה.

עי' רמב"ם פ"ג הי"ב י"ג ובראב"ד, ועי' מ"מ וכס"מ, ע"ע בראב"ד פ"ד ה"י שיטה מחודשת בביאור הסוגיא. טור ושו"ע ונו"כ סי' תק"ד, חיי אדם ומ"ב.

פלוגתא דר"ה ור"ח

ע' תוס' שבת קמ"א א' דהוכיחו דלכו"ע בעי' דיהא מפיג טעם קצת, דאל"כ אמאי אסור לקצור ביו"ט, וע"כ משום דלכו"ע בעי' הפגת טעם, ואף מוריקא אית ביה הפגת טעם קצת, אבל בקצירה דליכא הפגת טעם אסור, והנה לפי"ז מבואר דקצירה בשינוי מהני כדין טחינת מלח, [ועי' שער הציון תק"י ס"ק י"ח דנקט דלא מהני קצירה בשינוי], וצ"ב דא"כ מנלן לתוס' דאסור לקצור, הא כמו דס"ל דשרי בשינוי, ה"ה י"ל דלחד מ"ד מהני אף בלא שינוי, ושמעתי לבאר דכוונתם להק' דלמ"ד דבלא ידע שרי א"כ הרי בהכרח דקצירה נמי שרי, וא"כ קשיא אמאי לא תני במתני' דאיכא חילוק בין תבלין למלח אף לגבי קצירת תבלין, ומכח זה הוכיחו דלכו"ע בעי' הפגת טעם וא"כ לגבי קצירה אין חילוק מלח לתבלין, ולכך לא תני לקצירה במתני'.

אולם עדיין יש להסתפק לפי תרומם אם קצירת פירות הנפסדים נמי שרי, [וכדמשמע קצת בסמ"ג], או דכל דבריהם רק לענין תבלין דכיון דבא לתקן האוכל הרי"ז בכלל התירא דהאוכל גופיה, וכסברת הכל בו בדעת רש"י, וצ"ע. אולם בדעת הראשונים מוכח דפליגי על תוס', דהא הרמב"ן ריש פ"ג הק' לרש"י דבאפשר אסור מדאו', אמאי שרי לטחון מוריקא, ואי נימא דאף במוריקא אית ביה הפגת טעם א"כ אי"ז אפשר מאתמול, וע"כ דס"ל דלית ביה הפגת טעם, ומ"מ ס"ל לחד מ"ד דכיון דלא ידע מאי בעי בשולי שרי ולא בעי' שיהא מפיג טעם, ובאמת דלהרמב"ן לשיטתו ליתא כלל לקו' התוס' דיהא שרי קצירה, דכיון דאינו ברשותו אסור, וכדביאר שם הרמב"ן בסו"ד. ובעיקר קו' הראשונים תי' הכל בו דס"ל לרש"י דשאני תבלין דבא לתקן האוכל ולכך שרי אף באפשר, וצ"ע דלדעת רש"י דהכלל הוא רק אם אפשר או לאו, ושאני תבלין דשרי אף באפשר א"כ תקשי קו' תוס' אמאי אסור לקצור תבלין ביו"ט, וצ"ב, וע"ש עוד דביאר דלמתני' דמלח ומוריקא בעי שינוי ליתא להאי שינויא, וצ"ב דא"כ נמצא חי' גדול דאף דאסור מדאו' משום דאפשר, מ"מ מהני שינוי להתירו, ועוד צ"ב אמאי מיאן לפרש כן אף במתני', דהא בברייתא חזינן דאף היכא דהוא בא לתקן המאכל מ"מ בעי' שינוי משום עובדין דחול, וה"נ י"ל בשיטת המשנה דס"ל דמשום עובדין דחול בעי' במלח ומוריקא שינוי גמור, וצ"ב.

בדינא דמלח למסקנא

הרי"ף פסק כתנא דברייתא דמלח בעי' הצלאה, ועי' בתוס' דטעמו דהרי"ף משום דהלכתא כברייתא, ועי' בראשונים דתמהו דמ"מ אמאי השמיט לפלוגתא דר"ח ור"ה הא יש בזה נפק"מ למוריקא, ומצינו בזה ג' תי' - א) הרמב"ן תי' דאף דלמתני' דבעי' במלח שינוי גמור י"ל דמוריקא דינו כמלח, מ"מ מלישנא דברייתא "כל הנדוכין נדוכין כדרכן" משמע דאף מוריקא שרי, אלא כיון דהוי עבדא דחול שלא לצורך, דהא נדוך יפה בהצלאה, החמירו במלח דבעי' הצלאה, אבל תבלין דאינו נדוך יפה לא החמירו בו¹. ב) הר"ן תי' דס"ל להרי"ף דלמסקנא נקטינן כתרומתו לקולא ואין

¹ והנה בפשוטו כוונת הרמב"ן דלמתני' איסורא דטחינת מלח הוי מעיקר הדין וממילא אף מוריקא בכלל, אבל הברייתא ס"ל דאינו אלא משום עובדין דחול ולכך רק מלח בעי' הצלאה, אולם יעוי' היטב ברמב"ן ריש פ"ג דמבואר להדי' דאף דינא דמתני' הוי משום עובדא דחול, ועוד יל"ע דהנה הרמב"ן הוכיח כדבריו מהא דבטחון מלח עם תבלין שרי דע"כ כיון דמחמת התבלין הוי עובדין דחול לצורך שרי, וצ"ב דהא ב"ש ס"ל דבעי' שינוי גמור ומ"מ ס"ל דשרי לטחון מלח עם תבלין, וא"כ מה הראיה דהוא משום עובדין דחול, וע"כ צ"ל דכוונתו דודאי אף מתני' ס"ל דהוא משום עובדין דחול, אלא דלמתני' אין לנו ראיה דכל הגזירה היה רק באופן דהוי שלא לצורך, אלא אדרבא כיון דאינו מפיג טעם או משום דידע מאתמול בעי' שינוי גמור, אבל לפי הברייתא הרי מוכח להדי' מלשון הברייתא דנדוכין כדרכן, וכן מהא דבמלח ותבלין כאחד לא בעי' שינוי, דע"כ דגזירת עובדין דחול הוי רק היכא דהוי שלא לצורך, ולכך אף מוריקא לא בעי' שינוי, אלא דעדיין יל"ע בעיקר דברי הרמב"ן דהא לב"ש דבעי' דיטחון בעץ הפרוך הרי בפשוטו אית ביה הפסד לאוכל מחמת הטחינה, וא"כ איך אפ"ל דכל האיסור הוא רק היכא דהוי שלא לצורך, וצ"ל דמ"מ הפסד טחינת התבלין בשינוי גרע, עוד צ"ב דהנה הגמ' מוכיח מדברי ב"ה דנדוך בכל דבר דלא בעי' שינוי במלח לב"ה, וצ"ב דהא ב"ה רק אמרו דליכא חילוק

מחמירין רק במלח דלעולם ליתא להנך טעמי, אבל מוריקא אף בידע מאתמול שרי, דכיון דאינו בכל גווי לא החמירו בו, או דשאני מלח דנודך יפה אף בהצלאה משא"כ במוריקא. ג) בב"י תי' דהרי"ף פסק כטעמא דהפגת טעם, ומ"מ השמיט לההיא דמוריקא, דבאמת גם במוריקא איכא קצת הפגת טעם, [וכמבואר בתוס' שבת קמ"א א'], אלא דלתנא דמתני' דבעי' שינוי גדול אין לדמות מוריקא לתבלין, אבל לתנא דברייתא דסגי בשינוי מועט אין לדמות מוריקא למלח, אולן עי' ביאור הלכה דכיון דהמקורו של הרי"ף מהבה"ג שם מבואר דלהלכה איכא איסור במוריקא, ממילא ה"ה להרי"ף, [והנה הטור הביא אח"כ דברי התוס' דבידע מערב יו"ט אף תבלין בעי' הצלאה, והק' הב"י דהא לדעת תוס' בעי' שינוי גמור, וקו' צ"ב דהא לפי באורו הרי הטור פסק כברייתא ופלוגתא דר"ה ור"ח שייך אף לפי הברייתא וכדהביא מהר"ן, ופסק הרי"ף כטעמא דמפיג טעם, וע"ז הביא הטור דדעת התוס' דמחמירין כתרויהו וממילא אף בתבלין אם ידע בעי' הצלאה].

טחינת פלפלין ברחיים

עי' מתני' כ"ג א' פלוגתא דרע"ק וחכמים אם מותר לשחוק פלפלין ברחיים שלהן, ועי' בתוס' בסוגיין ובשבת דכתבו דאף לחכמים אינו אלא משום עובדין דחול, וכן מבואר ברשב"א בסוגיין דהביא מהירושלמי דשרי לטחון חרדל בכלי שלו, וכתב דודאי לרבנן דפלפלין איכא איסור משום עובדין דחול אף בחרדל, וכן הביאו הר"ן והריב"ש סי' קפ"ד בשם הרשב"א, וכן מבואר בדברי הרמב"ן ריש פ"ג דמדאור' שרי כיון דהוי מלאכת יום ואיסורו רק משום עובדין דחול, ע"ש היטב, ועי' בביאור הלכה ריש תק"ד דהק' דברשב"א וברמב"ן בשבת קמ"א א' מבואר דפלפלים ברחיים שלהן חשיב טחינה גמורה, וכן מבואר ברשב"א שבת צ"ה א', וביותר מבואר בעבודת הקדש דכתב דזו טחינה גמורה היא להם, והביא דבחיי אדם נקט דלדעת הרשב"א איסורו מדאור', ועוד הק' מ"ש ממכתשת קטנה דשרי. ובביאור הלכה שם כתב דצ"ל לדעת הרשב"א בשבת דפלפלין ברחיים שלהן הוי מלאכת ימים רבים [ועי' ר"ן ריש פ"ג דכתב דאינו לימים רבים] ולכך חשיב כטחון גמור, אבל במכתשת קטנה הוי מלאכת יום ושרי מדאור' ומה"ט נקט דאף לרשב"א שרי טחינת קאווי כיון דהוי מלאכת יום, וצ"ע דאף דבאמת כן הוא דעת הרמב"ן דכל מלאכת יום התירו ושאני קצירת פירות הנפסדין כיון דאינו ברשותו, מ"מ הרי ברשב"א מוכח דאינו כן, דהא ביאר בעבודת הקדש דהא דאסור לקצור פירות הנפסדין משום דאזלי' בתר רוב הפירות דמשתמרין לזמן מרובה ואינו בדין שתהא לקיטה זו מותרת וזו אסורה, וא"כ אף טחינת יום אסור, וכן מוכח מהא דס"ל לרשב"א בעבודת הקדש דאסור לטחון ירק דק דק, והא טחינת ירק הוי מלאכת יום, וע"כ דבאותה מלאכה עצמה אין לחלק דכיון דטחינת חיטין הוי לימים הרבה, ממילא אף טחינה ליום אסור, וכן מוכח מהא דס"ל לרשב"א דברירת קטניות אסורה ביו"ט אולם דעת הרמב"ן דכיון דאין דרכו לימים רבים שרי, וזה כשיטתו דלא מפלגינן באותה המלאכה, וכן מוכח מדינא דנותנין לתלויה, דהק' בביאור הלכה תק"י ס"ד הא אסור בשבת מדאור', ותי' משום דהוי מלאכת יום, אולם הרי הרשב"א בשבת קל"ח נשאר בתימה אמאי שרי ביו"ט, וע"כ כנ"ל, וא"כ עדיין צ"ע מדוע שרי כתישה במכתשת קטנה, וכן אמאי טחינת תבלין שרי אף שלא לאלתר ולחתוך ירק דק דק שרי רק לאלתר, וצ"ע.

בית קדירה לתבלין ומנ"ל דס"ל דאף שינוי לא בעי', ועי' ברש"י דביאר דמשמע בלשון הברייתא דסיפא דומיא דרישא, וצ"ב דכ"ז א"ש אי נימא דלברייתא לב"ה לא בעי' שינוי כלל, ורב אחא הוא דחדית דבעי' הצלאה וכמבואר בר"ן, אבל לפי הרמב"ן דדין הצלאה מבואר בלשון הברייתא א"כ הרי שוב צ"ע מנ"ל דב"ה ס"ל דלא בעי' שינוי, ועדיין צ"ע בכ"ז.

ע"י שער הציון תצ"ה ס"ק י"ב דלדעת תוס' במגילה ז' ב' דבאפשר מאתמול אסור מדאו', הא דמהני שינוי במלח, אף ידיע מאתמול, זה דוקא בדיעבד אבל לכתחילה לא, וזהו חי' גדול דכל שינוי דהצלאה הוי רק בדיעבד, ותו דמשמע בגמ' דרב אחא אורי לברתיה למעיבד הכי לכתחילה, ועי' בלשון הסמ"ג דמובא בב"י שם דמשמע דטעמא דמלח בעי שינוי משום דאפשר מאתמול, ויל"ע דא"כ אמאי מוריקא דאינו מפיג טעמו בעי שינוי לחד מ"ד כמלח, הא הוי כאנוס דס"ל למ"ב שם בסק"י דחשיב כאי אפשר, וכמו"כ קשה להראב"ד דהוא מדין מכשירין דאפשר, ובלא"ה דברי המ"ב צ"ע דציין שם בשער הציון ס"ק י"א דהמקור לזה מסוגיין, וצ"ע דהא מבואר להדי' בגמ' דלמ"ד דבעי' מפיג טעם לא סגי בהא דלא ידע, וכיון דקיי"ל בסי' תק"ד כמ"ד דמפיג טעם, א"כ הרי אדרבא מוכח להדי' דאנוס אינו כאי אפשר, וצ"ע בזה.

והנה בעיקר דברי הסמ"ג י"ל דהא לשיטתו דכל דאפשר אסור מדאו', הרי תקשי מ"ש מתבלין, וע"כ צ"ל כמבואר בכל בו דשאני תבלין, אולם הרי ביאר בכל בו דכ"ז א"ש לפי הברייתא אבל לפי המשנה א"א לומר הכי, וא"כ א"ש הוכחת הסמ"ג מהמשנה דבאפשר מאתמול אסור בלא שינוי, ולפי זה הרי צ"ל דאינו אלא בדיעבד וכדביאר בשער הציון, אבל לפי הברייתא שפיר י"ל דשאני תבלין, ולכך לדינא מהני אף לכתחילה, אולם עי' במהר"ח או"ז סי' ל"א דהביא דהסמ"ג הוכיח דבאפשר אסור מה"ת בלא שינוי, מהברייתא ולא מהמשנה, וא"כ הרי תקשי כיון דלפי"ד איסורא דמלח משום דאפשר ולא מהני בלא שינוי, מדוע בטוחן מלח ותבלין כאחד לא בעי' שינוי, אף דאפשר לטחון המלח מאתמול, וצ"ע בכ"ז, [העירוני].

בורר ביו"ט - א

י"ד ב' רש"י תוס' ומהרש"א וחי' רעק"א ביצה, עי' גרסת הרי"ף ופי' הר"ן לפי"ד בתי' הגמ', ביאור הגר"א שי"ט סעיף ד', ע"ע חי' הריטב"א בסוגיין. סוגיית הגמ' שבת קמ"ב ב' רש"י תוס' [ותוס' נ"א ב'], מהרש"א ומהר"ם שם, חי' רעק"א שבת. עי' חי' הרמב"ן והרשב"א בשבת. חזו"א או"ח מ"ז ס"ק ט"ו. תוס' שבת ע"ד א' ובחי' רעק"א שם.

וב"ה בורר כדרכו - ויש לדון אם ב"ה התירו ליטול את הפסולת או דמחוייב ליטול הפסולת משום מיעוטא בטרחא, אבל באופן דיהא הטרחא שוה צריך ליטול האוכל, ועי' לשון רש"י בהמשך הסוגיא דלב"ה מיעוטא בטרחא עדיף, אולם עי' לשון רש"י בשבת דכתב דלב"ה בורר כדרכו "אם ירצה", וע"ש בלשונות רש"י בהמשך הסוגיא. ויל"ע לפי רש"י בשבת דאם רוצה יכול לברור האוכל, א"כ ע"כ דלרשב"ג [לפי' רש"י] דבנפיש טרחא דפסולת בורר את האוכל, ע"כ דחייב ליטול את האוכל ואינו יכול ליטול מה שירצה, דאל"כ מה החילוק בין אוכל מרובה לפסולת מרובה, וא"כ צ"ע אמאי באוכל מרובה בשיעורא ובטרחא יכול לברור את האוכל אעפ"י דמרבה בטרחא, ואילו בפסולת דנפיש טרחא אסור ליטול את הפסולת משום טרחא, וצ"ל דהיכא דנפיש טרחא דפסולת איכא תרתי למעליותא בהא דנוטל את האוכל, דגם הוי בורר שלא כדרך וגם ממעט בטרחא, וכה"ג ודאי אסור ליטול את הפסולת,

אבל באופן דטרחת האוכל מרובה יכול לברור מה שירצה, כיון דבברירת הפסולת ממעט בטרחא, אלא דצ"ע דא"כ מאי מייתי הגמ' בשבת ראיא מרשב"ג דבהיתרא טרחינן, הא טעמא משום איסור בורר. עי' חי' רעק"א דהק' על ב"ה אמאי אין איסור מוקצה על הפסולת, ותי' עפ"י תוס' לעיל ח' א' דשרי לטלטל מוקצה ביו"ט לצורך או"נ, וצ"ב דא"כ אמאי בפסולת מרובה על האוכל מבואר לשי' רש"י דאסור לטלטל את האוכל מדין מוקצה, הא שרי מוקצה ביו"ט, ואולי הביאור עפ"י שי' המג"א דאף לתוס' איכא איסור ביו"ט להשתמש במוקצה, וא"כ הרי י"ל דלא שרי לטלטל מוקצה באופן דיש לאוכל איסור מוקצה, אולם יש לדון בזה דהא לעולם בזמן שימוש לא שייך בו איסור מוקצה כיון דכבר אינו מעורב עם הפסולת, וא"כ אמאי אסור לו לבורר ולשתרי באכילה, וצ"ב בכ"ז.

גמ' מי איכא מאן דשרי וכו' - לשיטת רש"י קו' הגמ' דהא אף האוכל הוי מוקצה, אולם עי' בתוס' דבארו דיסוד החילוק דבאוכל מרובה דרכו בברירת הפסולת ובפסולת מרובה דרכו בברירת האוכל, והק' דא"כ הו"ל להגמ' להק' טפי דהא דרכו בכך, והנה בפשוטו כוונת קו' דהא לב"ש איכא איסור ברירה בבורר כדרכו, אולם עי' במהרש"א דביאר דקו' דאף לב"ה אסור לברור האוכל משום דדרכו בכך, וכנראה דהכרח המהרש"א דאל"כ מאי קשיא להו הא עדיף להק' משום מוקצה דתקשי אף לב"ה, אלא דצ"ב דהא לב"ה שרי אף בדרכו.

עוד יל"ע דמ"מ איך מתורץ הקו' דדרכו בכך, הא כיון דנפיש טרחא, דרכו בברירת האוכל, וע"כ דס"ל דדרכו בכך נקבע לפי מיעוט הכמות ולא לפי מיעוט הטורח, אולם באמת דבתוס' שבת ע"ד א' הק' אף למסקנת הסוגיא אמאי שרי לב"ש הא דרכו בכך, [וכן משמע להדי' בלשון הגר"א שי"ט סעיף ד' דהוי קו' אחרייתא מקו' בביצה, ע"ש], והנה אי ס"ל לתוס' שם כפי' רש"י דקאי אפסולת, הרי מוכח דס"ל דאזלי' לפי מיעוט הטרחא, אולם אי ס"ל כר"ת דקאי אאוכל הרי בע"כ דס"ל דאדרבא דרכו בכך נקבע לפי מיעוט הכמות, ולכך הק' דאף למסקנא תקשי דהא דרכו בכך, ובפשוטו אזלי כשי' בשבת קמ"ב ב' דקאי אאוכל, [וע"ע מה דנתבאר בזה בסוגיא בשבת ע"ד א' ובתוס' שם, והעירוני לעי' בספר קרית מלך רב פ"ח משבת הי"ב, וע"ע מה שכתב הר"ב אפרים רוטשילד בשלמי יוסף שבת סי' רע"א].

ועי' בביאור הגר"א שי"ט סעיף ד' דכתב דלפי הרי"ף עדיין תקשי קו' התוס', אמאי שרי לברור הא דרכו בכך, ואין לומר כתי' תוס' דפריך דאף הפסולת אסורה, דהא להרי"ף קו' הגמ' דפשיטא דשרי לברור האוכל, ומכח זה הכריח דס"ל כתי' קמא דתוס' דאין כלל נידון מהו רוב התערובות, אלא דכל שבורר הפסולת מתוך האוכל חשיב דרך ברירה, ומה"ט ס"ל לב"ש דבורר את האוכל, וב"ה התיירו לברור את הפסולת משום שמחת יו"ט [דממעט בטרחא], אבל בשבת לכו"ע אסור לברור את הפסולת, וע"ש דדימה להא דסי' ש"ח סעיף י"ט לענין סולם, דלגבי שבת אסור, [ולפי"ז אזלי ב"ש וב"ה לשי' דפליגי אם שרי לטלטל סולם ביו"ט משום שמחת יו"ט, עי' ט' ב' דב"ה מקילין משום שמחת יו"ט].

לדעת הרי"ף קו' הגמ' דפשיטא דנוטל את האוכל ולא את הפסולת, ועי' בר"ן משום דאיכא טרחא בפסולת, ובכוונת תי' הגמ' ביאר הר"ן בב' אופנים או עפ"י רש"י דקאי אפסולת דתלוי אם זוטא אף בטרחא, או דקאי אאוכל וס"ד דכיון דהאוכל נפיש טרחא יטול הפסולת קמ"ל, וצ"ב כיון דפשיטא לגמ' בקו' דמשום דאיכא טרחא אסור ליטול את הפסולת אמאי באמת למסקנא נוטל את האוכל, אף בנפיש טרחא, אולם עי' בתוס' בשבת דר"ת סובר ג"כ כהרי"ף

[כדביאר במהרש"א שם] ומדבריו מבואר דקו' הגמ' דפשיטא דודאי יטלטל את האוכל ולא את הפסולת כיון דאיכא איסור מוקצה על הפסולת, ומשני דמיירי אף באופן דאוכל נפיש טרחא, וס"ד דמ"מ יטול הפסולת כדי למעוטי בטרחא, [ובכה"ג דהוא בשביל מיעוט טרחא התירו מוקצה ביו"ט], קמ"ל דאסור משום מוקצה, [וכן י"ל ע"ד רש"י דמשני דמיירי דהפסולת מפיש טרחא, וס"ד דכה"ג נמי שרי ליטול הפסולת כיון דבטל ברוב האוכל, קמ"ל כיון דמפיש טרחא אינו בטל ברוב האוכל ואסור משום מוקצה].

- יל"ע מדוע פי' תוס' דמיירי דהוא דק, הא מסתבר דבאופן דאינו אוכל לכל האוכל, א"א לדון אלא כלפי מה דעומד לאכול, ולגבי זה ודאי יתכן אופן דטרחת הפסולת מרובה מטרחת האוכל שהוא עומד לאכול, ויש לפלפל בזה.

(א) עי' בסוגיית הגמ' בשבת קמ"ב ב' דלרש"י קו' הגמ' דאבן הוי כאוכל מרובה על הפסולת ויהא מותר לטלטל את האבן, ועי' בתוס' שבת נ"א ב' דלמ"ד דפליג על רשב"ג דאינו תלוי בטרחא ושרי ליטול את הפסולת אף כשהוא מרובה על האוכל, ה"ה דשרי ליטול את האבן, והק' בחי' רעק"א דלפי רש"י ע"כ צ"ל דטעמא דשרי ליטול את הפסולת משום דהתירו מוקצה לצורך יו"ט אבל בשבת עדיין איכא איסור מוקצה, ובשלמא לפי תוס' י"ל דע"כ לא התירו מוקצה כשיכול לברור את האוכל, ואף דהוא מפיש בטרחא, מ"מ אי"ז סיבה להתיר מוקצה, וראיה לזה דהא לפי ר"ת למסקנת הגמ' אף היכא דהאוכל מפיש בטרחא מ"מ נוטל את האוכל משום דהפסולת מוקצה, אע"כ דטעמא משום דהפסולת מתבטל לאוכל, ושפיר קשיא דאף באבן נימא דבטל מיניה דין מוקצה, אבל לרש"י קשה כנ"ל, עכתו"ד רעק"א.

(ב) ובפשוטו י"ל [ורמז לזה ברש"ש] דודאי התירא דמוקצה לצורך או"נ לא שייך כלל בסוגיין, וכדביאר רעק"א דכיון דיכול לברור את האוכל לא שייך בזה התירא דאו"נ, אלא דס"ל לרש"י דהיכא דאיכא רוב אוכל בטל הפסולת לאוכל ולית ביה איסור מוקצה, [וכדס"ל נמי לר"ת], והיכא דאיכא רוב פסולת בטל האוכל לפסולת, ואף האוכל חשיב מוקצה, [ודלא כר"ת דהאוכל חשוב ואינו בטל לפסולת], ולפי"ז א"ש הא דמדמי לה לאבן שעפ"י החבית, דכיון דהוי אוכל מרובה צריך להתבטל לחבית ויהא מותר בטלטול, ומשני כיון דטרחת טלטול האבן מרובה נוטל את האוכל ולא את הפסולת.

(ג) אלא דא"כ צ"ב לשון הגמ' דמוכיח מהכא דבהיתרא טרחינן, ולהנ"ל הא ליכא כלל דין לטרוח בהיתרא, אלא דבעי' למעט בטרחא, ולכך נוטל את החבית ולא את האבן, וביותר דהא ברישא מבואר דאם האוכל נפיש שיעורא וטרחא נוטל את הפסולת, וע"כ משום דבעי' למעט בטרחא, אבל אי נימא דטעמא דמתני' משום דבהיתרא טרחינן, הא אדרבא חזי' ברישא דבאיסורא קטרח, ועוד צ"ב דמבואר בלשון רש"י בשבת דאף להצד דהחבית הוי אוכל מרובה מ"מ הוי האבן מוקצה.

(ד) וע"כ נראה דהנה בחזו"א ביאר דמוכח מסוגיין דכיון דכל ענינו לתקן את האוכל לית ביה איסור מוקצה, [והוכיח מכאן דשרי להוציא זבוב מכוס], אולם י"ל דרשב"ג ס"ל דהיכא דאיכא טורח מרובה בברירת הפסולת, כיון דאין כך הדרך לתקן האוכל שוב הדר איסור מוקצה, ומה"ט י"ל דבאופן דהאוכל מרובה בטרחה כיון דלא שייך באוכל איסור מוקצה ליכא איסור בטרחה בו, וא"כ י"ל דבאמת משום היתר מוקצה ביו"ט לא שייך כלל לדון בסוגיין וכדכתב רעק"א דהא יכול לברור האוכל, אלא דהיכא דליכא טרחא התירו משום דמתקן האוכל, וא"כ ה"ה באבן דיתירו לטלטלו כיון דמתקן לחבית וזוטר טרחא, ומשני כיון דעי"ז יהא לו יותר טרחא אי"ז בכלל התירא דתיקון האוכל, ונמצא לפי"ז

דליכא דין למעט בטרחה, אלא דריבוי הטורח גורם דיהא מוקצה, וא"ש הא דכתב רש"י דלב"ה יכול לברור אף את האוכל, ואף דטלטול האוכל הוי ריבוי טרחה, לא איכפ"ל דלא שייך באוכל איסור מוקצה.

ולפי"ז א"ש הוכחת הגמ', דהא באמת ליכא שום דין למעט בטרחה, אלא דיש דין דכל שאפשר למעט באיסור ממעטינן וכיון דאיכא איסור מוקצה לא התירו באופן דמפיש טרחה, ומעתה כשהאוכל מרובה הרי יכול לעשות מה שירצה, דאף דברירת הפסולת ממעט בטרחה מ"מ הרי הפסולת היא מוקצה, וממילא אין להביא שום ראייה מרישא דמתני' לענין דין בהיתרא קטרח, אבל בגוונא דטרחת הפסולת מרובה על האוכל, שפיר חזינן דאיכא הלכה דבהיתרא קטרח, וע"ע מה שכ' בשבת שם.

ה) והנה בשו"ע סי' תק"י כתב הרמ"א דלזוים ובטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתם כיון דאורחייהו בהכי אין הקליפה נחשבת לפסולת, ועי' בט"ז ומג"א דהק' עליו דכיון דאיכא טרחה מרובה בברירת הפסולת צריך לברור את האוכל כדי למעט בטרחה, ומה"ט נקטו דכמו דמבואר בסוגיין דהיכא דאיכא טרחה מרובה בפסולת צריך לברור את האוכל, ה"נ כשהאוכל מרובה בטרחה צריך לברור את הפסולת כדי למעט בטרחה, וכן מבואר בגר"ז ס"ד.

ו) ויל"ע דהא בסוגיא בשבת מבואר דאי"ז סתם איסור טרחה, אלא נתחדש דין דבהתירא קטרח ולא באיסורא קטרח, וא"כ לו יהא ריבוי הטרחה באוכל עדיין יש להתיר לו לברור את האוכל, אלא דלתוס' בשבת הנ"ל דהסוגיא מיירי דהאוכל מרובה רק בטרחה, יש לומר דע"כ לא שמענו אלא בגוונא דהאוכל מועט בשיעור, דאסור מדין טלטול מוקצה וכדביאר רע"א, אבל בפסולת מרובה בטרחה יש לומר דיש דין דאסור לטרוח.

ולהנ"ל א"ש היטב דברי הרמ"א דאף דשייך איסור בורר על קליפת הלזוים, מ"מ כיון דאין הקליפין מוקצה מחמת דהם עדיין בקליפיהן, וכמבואר ברא"ש, ממילא מותר לברור אף באופן דטרחתו מרובה.

ז) אלא דלפי"ז יוצא דבשוין יהא אסור לברור את הפסולת, אולם ברשב"א בעבוה"ק כתב להדי' דבשוין בטורח בורר איזה שירצה, וי"ל דרק באופן דהטרחה מרובה פקע מיניה שם תיקון אוכל, והדר אסור מוקצה, אך כל דשוין עדיין יש לדנו כמעשה תיקון באוכל.

עי' בטור סימן שי"ט דבפשוטו מבואר בדבריו דמדיני בורר שרי לברור לאלתר אף פמ"א, אלא דעדיין יש איסור מוקצה על הפסולת וזה תלוי דאם יש טורח מרובה בברירת האוכל ליכא איסור מוקצה על הפסולת, ואם יש יותר טורח על הפסולת, יש איסור מוקצה, וכבר תמה הדרישה דהא הטור הביא לדינא דתומוסין דאסור לברור אפי' אוכל מתוך פסולת משום דשלקי ליה ז' זימנין ואי לא שלקי ליה לאוכל הוה מסרח ונידון כברירת פמ"א, והרי מותר לברור לאלתר אף פמ"א, ואם איירי שבורר לאכול לאחר זמן, הרי אף אמ"פ אסור לברור, ועי' בדרישה דיישב דבתורמוסין האוכל מרובה על הפסולת, והא דאסור לברור הוא משום דאף התורמוסין חשיבי כפסולת, וכיון דהיכא דרוב פסולת אסור לטלטל הכל, כ"ש דבאופן דכולו פסולת דאסור לטלטל מחמת איסור מוקצה, ותמה רע"א בשבת ע"ד א' דזה רק תי' על עיקר דברי הטור, אבל הרי בגמ' בשבת מבואר דתורמוסין חייב, והא משום מוקצה ליכא חיוב.

ולכא' נראה ליישב דבאמת ס"ל לטור דמצד דיני בורר לא הותר לברור פמ"א אף לאלתר, אולם מ"מ אם יש טורח מרובה באוכל מותר לברור את הפסולת, ומשום דכה"ג דרך אכילה הוא לברור את הפסולת, והמקור לזה הוא מדינא דברירה ביו"ט, דבאמת בדין בורר שבת ויו"ט שוו, אלא דס"ל לב"ה דבאופן דטרחת הפסולת מרובה בשיעור ובטרחה

הוי דרך אכילה לברור את הפסולת ושרי נמי בשבת, נוצ"ע דהא בגמ' בשבת קמ"ב ב' משמע דפסולת מרובה הוא רק משום מוקצה ולא משום בורר, ולהנ"ל הרי כה"ג אינו דרך אכילה].

וא"ש דינא דתורמוסין דבאמת מיירי דאיכא טורח מרובה בתורמוסין יותר מהפסולת, וכיון דמחמת דשלקי ל"י דנין את התורמוסין כפסולת, ממילא אסור לברור את התורמוסין דכל דטרחתו מרובה אינו דרך אכילה, ואסור מחמת דיני בורר, אלא דצע"ג דא"כ אמאי אסור לברור את הפסולת של התורמוסין הא כיון דטרחתו מועטת הוי דרך אכילה להוציא את הפסולת, ועי' במה דנתבאר בסוגיא דבורר עוד בדברי הטור.

כ"ט ב' ת"ר אין שונין, רש"י ותוס', ר"ן וחי' הרא"ה, רמב"ם פ"ג הי"ד השגת הראב"ד ובמ"מ, רא"ש סי' ט"ז, עבודת הקודש, טור ושו"ע סי' תק"ו בשם הכל בו, ט"ז מג"א ורעק"א, בית מאיר סי' תק"ו, שו"ע הגר"ז קו"א תק"ו, נשמת אדם כלל ט"ז, פ"ב, פ"ד, ביאור הלכה סוף סי' תק"ד, חזו"א סי' נ"ג.

שיטת רש"י

שיטת רש"י ורוב הראשונים דהרקדה ראשונה אסורה, ועי' בר"ן דכתב לפי פי' אחרים דטעמא משום דהוי מלאכת ימים רבים, וכ"כ במג"א ס"ק ב', אולם עי' בט"ז סק"ב דפי' דטעמא משום דאפשר מאתמול, ונפק"מ אם אסור אף בא"א, ועי' ברעק"א דתמה על הט"ז דכל מה דהוצרך הר"ן לטעמא דאפשר הוא רק לבאר אמאי אין שונין, אבל הרקדה ראשונה הוא כפי' הב' משום דהוי לימים רבים ואסור אף בא"א, וע"ע בפמ"ג. וצ"ב לשון קו' רעק"א, דהא לרש"י לשיטתו הרי אין כלל חומרא דמלאכת ימים רבים, וא"כ לשי' רש"י ודאי הא דהרקדה ראשונה אסורה הוא משום דאפשר מבעוד יום, אלא דהקו' על הט"ז דהא לדידן דקיי"ל ריש תצ"ה דלא כרש"י ע"כ דטעמא רק משום מלאכת ימים רבים, [וע"ע בשער הציון תק"ו ס"ק י"ג דלדעת המחבר דאו"נ מותר אף באפשר ליתא לטעמא דאפשר אף בהרקדה שניה, וצ"ל כטעמא בתרא דהר"ן והרא"ה בהיתר דצורר וקיסם].

ובאמת דלפי שי' רש"י צ"ע אמאי הותר בורר ביו"ט, הא כללא הוא בכל מלאכות או"נ דבאפשר אסור מדאו', וצ"ע, [וזהו בעצם קו' הט"ז תק"י סק"ג, והגר"ז בס"ק ה' נקט דבאמת אסור, ובבה"ל שם ביאר דהוא שלא כדרכו] [ויש שרצו ליישב דכמו דביאר בכל בו לענין תבלין דתיקון האוכל שרי אף באפשר, ה"נ י"ל כיון דהאוכל קיים וכל חסרונו הוא רק מחמת התערובות, י"ל דהוי בכלל תיקון האוכל דשרי אף באפשר, וצ"ע אם סברא זו נכונה].

עי' ברש"י דטעמא דאין שונין משום דאפשר מאתמול, ועי' בר"ן דהוא מדרבנן, וטעמא דנפל בו צורר שונין, דכיון דנפל ביו"ט חשיב כאי אפשר, וצ"ב לפי"ז אמאי ס"ל לרבינא דאסור לברור ביד הא א"א, ובפשוטו צ"ל דרבינא קאמר ליה לדברין דנפל בו צורר נמי אסור לשנות אעפ"י דא"א, ונימא דטעמא דאין שונין כפי' ב' דהר"ן, ולכך אסור אף בא"א, א"כ כ"ש דאסור לברור ביד, וכן משמע בלשון רש"י דכתב דכ"ש דאסור משום בורר, וצ"ב מה הקו' הא שונין איסורו משום דאפשר וביד אסור משום בורר, [והיה אפ"ל דהקו' מהא משונין בנפל צורר דדמי לבורר, ואין לומר דאיסורו משום מרקד, דהא הוי א"א מאתמול, וע"כ דאיסורו משום דמחזי כבורר, וא"כ כ"ש ביד דאסור, אולם לישנא דגמ' משמע דהקו' מכל אין שונין], וע"כ דלפי מ"ד דאסור לשנות בנפל צורר ע"כ דאיסורא משום מיחלף וא"כ כ"ש ביד דאסור.

אולם בלשון רש"י מבואר דאף דאסור לברור מ"מ שרי לשנות כיון דאינו נראה כמרקד, אלא דיל"ע אם כוונתו דס"ל לרבינא דשונין קמח, או דס"ל דשונין בנפל בו צרור, ועי' במג"א סק"ג דמשמע מדבריו דכוונת רש"י דשונין בנפל בו צרור, אולם בבית מאיר תמה עליו דבשלמא לענין קמח י"ל דשרי לשנות כיון דאינו דומה למרקד, אבל בנפל בו צרור כמו דאיכא איסור לברור קטניות בנפה ה"נ אסור לשנותו בנפה, ומ"ש בורר בידו מנפה, ובמ"ב סק"ח תי' דשאני הכא דניכר דהוא לצורך שעה משא"כ בקטניות, אולם לחיי אדם דאיסורא דנפה וכברה משום דדרכו בכך, י"ל דשאני הכא דבנפה שרי משום דאין דרכו בכך, ואדרבא בידו אסור משום דדרכו בכך, וסברא זו מבוארת להדי' בשער הציון תק"ו סוף ס"ק י"ב, [אולם הח"א לא ס"ל לחילוק זה, דהא תמה בנ"א על הראב"ד [לפי' המ"מ] מ"ש יד מריקוד, וצ"ב דהא לפי שיטתו החילוק ברור דיד אסור כיון דדרכו בכך משא"כ בריקוד, ואולי פשוט לח"א דתרווייהו חשיבי דרכו בכך, וצ"ע], וע"ע להלן דלדעת הט"ז בגוונא דנפל צרור ליכא מעליותא להא דבורר בכלי וממילא שוב הדר דינא דאמ"פ שרי ביו"ט.

אולם עדיין צ"ע אמאי לא דמי למרקד, הרי הצרור חשיב כסובין, ועי' באגלי טל בורר ו' סק"א דחידש דכל דין מרקד שייך כשבא להפריד פסולת המעורב מתחילת ברייתו, וזהו כוונת רש"י דהכל יוצא ואין כאן סובין, וע"ע במחצה"ש סק"ג ואולי זהו כוונתו.

והנה לפי פשטות לשון רש"י מבואר דלרבינא איכא איסור לברור ביו"ט משום דמחזי כבורר, [ומה דכתב רש"י דהוא רק מחזי כבורר, עי' בית מאיר או"ח שי"ט סעיף ג'], אולם עי' בט"ז סק"ג דפי' בכוונת רש"י דודאי שרי לברור ביו"ט, אלא כיון דברירת הקיסם ביד דמי לאב מלאכה טפי מנפה, ודאי דעדיף לנפוחו בנפה מלברור בידו.

ע"ע בר"ן דהביא דאחרים פי' [עי' ברא"ה] דטעמא משום דמחלף במרקד שנעשה לזמן מרובה, וצ"ב דא"כ אמאי שוין בנפל בו צרור דשונין, הא מ"מ מחלף במרקד שנעשה לימים רבים, ועי' מ"ב סק"י"ג דכה"ג הכל יודעין שהוא לצורך שעה, וע"ש בשעה"צ י"ג.

[והנה בעיקר הסוגיא צ"ב עיקר המחלו' אם שונין או לא, והנה ברש"י ביאר דהוא רק איסור טרחא, והנידון אם יש איסור בטרחא שיכול לטרוח מאתמול, ולא משום איסורי מלאכה אתינן עלה, אולם עי' לשון הר"ן דכתב דליכא איסור מה"ת כיון דמדאו' ליכא חילוק בין אפשר לא"א, ומשמע דמשום מרקד אתי' עלה ולא משום טרחא, וא"כ צ"ב מה הנידון הא אפשר מאתמול אסור לפי שי' רש"י, [וי"ל דס"ל דאין בו משום מרקד].

ושמעתי מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י לבאר דהא באמת אף לענין שבת הוי רק מלאכה מדרבנן וכמבואר ברש"י, אלא דיש לדון אם גם במלאכות דרבנן איכא איסורא באפשר מאתמול, והנה מבואר בסוגיא בשבת קל"ד א' לענין מיתוק חרדל דבגחלת של עץ אסור משום דאפשר מאתמול ומ"מ בגחלת של מתכת שרי, ומבואר דכיון דגחלת של מתכת הוי איסור דרבנן שרי אף באפשר, אולם הרי גם בעץ הוי רק איסור דרבנן כיון דהוי מלאכה שאצל"ג, מ"מ בודאי דיש אופנים דמדרבנן חשיב מלאכה גמורה ואסור באפשר כדין המלאכות בדאו', וכן צ"ל לפי הרמב"ן דאיסורא דמיתוק משום דהוי מלאכת ימים רבים, ומ"מ התירו במתכת, וע"כ דכל דאיסורו מדרבנן לא החמירו ביו"ט אף במלאכת ימים רבים, ולפי"ז י"ל דהנידון הוא אם אסור שונין כגחלת של עץ או לא, ולפי"ז יש לבאר עוד, דהנה לשי' רש"י ותוס' במגילה בודאי דבעי' דיהא א"א מחמת דמתקלקל ולא סגי במה דהוא אנוס, ומה"ט אף במתה בהמתו

ביו"ט איכא איסור צידה, וא"כ צ"ב אמאי הכא חשיב א"א כיון דנפל ביו"ט, וע"כ צ"ל דכיון דהוי רק איסור דרבנן אלא דס"ל לת"ק דמ"מ אסרו באפשר, אבל מ"מ כו"ע מודוד דהיכא דנפל ביו"ט לא אסרוהו כדין דאו' אלא כו"ע מודו לר"פ ור"י דשרי איסורא דרבנן אף בטרוד, [ולפי"ז יהא שרי מיתוק חרדל בגחלת של עץ בטרוד, וכן מבואר בב"ח, ומשמע דכתב כן אף לרש"י], ותנא דאסר אף בנפל ס"ל דמדרבנן חשיב כמלאכה גמורה דאף טרוד חשיב כאפשר ואסור, והנה הר"ן הביא לפי' רש"י בכל מהלך הסוגיא דהנידון משום אפשר, וצ"ב דהא שי' הר"ן דאפשר מאתמול שרי אף מדרבנן, ומה"ט תמה אמאי דיכת מלח בעי' שינוי הא אף באפשר מאתמול שרי אפי' מדרבנן, ולהנ"ל א"ש דהא כל הנידון בסוגיין דאף במלאכות האסורות יש להקל היכא דכל איסורו מדרבנן, אלא דמ"מ באפשר מאתמול לא הקילו רבנן, ונמצא דבאמת איסורו או משום אפשר כרש"י דריש אין צדין או משום מלאכת ימים רבים כהר"ן, אלא דבאמת כיון דהוי רק איסור דרבנן שרי ביו"ט, ומ"מ איכא נידון מחודש אם באפשר מאתמול לא הקילו חכמים ועדיין אסור כעיקר הדין, ואח"כ הביא הר"ן דאחרים פי' דבאמת הוי מלאכת יום אלא דאסור משום דמיחלף בהקדשה ראשונה, ולפי שיטה זו באמת מחמת הא דהוא איסור דרבנן אי"ז סיבה להתיר, אלא דשרי משום דהוי מלאכת יום, [אולם בשער הציון תק"ו ס"ק י"ג נקט לא ככל הנ"ל], ולפי"ז א"ש הא דפריך רבינא דכ"ש דאסור משום בורר, וצ"ב מה ענין איסורא דאפשר לאיסור בורר, ולהנ"ל א"ש דכיון דאסרי' שונין משום דחשיב מדרבנן כמלאכה גמורה, ודמי לגחלת של עץ, א"כ כ"ש ביד דיש להחמיר דדמי טפי לאב מלאכה דבורר, [אלא דצ"ב באמת אמאי הוי רק מחזי כבורר], ובודאי דלא התירו ביו"ט, כ"ז מידידי הנ"ל].

שיטת הרמב"ם

עי' רמב"ם פ"ג הי"ד דשונין בשינוי או בנפל בו צרור, ועי' מ"מ דס"ל דשרי להוציאו ביד, ועי' ב"י דצ"ל לפי"ז דרבינא לדבריו קאמר ליה, [וצ"ע מה דכתב בב"י שם דתלוי אם שונין בשינוי], וכן נקט בחזו"א סי' נ"ג [ד"ה והנה הט"ז] וביאר דלדעת הרמב"ם קיי"ל כת"ק דאין שונין אלא דמ"מ פסקו ר"א ורמב"ח דשרי בשינוי, אבל בנפל צרור דכו"ע מודו דשונין מהני אף בלא שינוי, ורבינא לדבריו קאמר דכיון דס"ל דאיכא איסור לשנות, אף דאינו ניכר דשונה להוציא הצרור אלא ליפות הקמח, כ"ש דאסור לברור ביד משום דניכר שבורר, אבל לדין שרי לגמרי, וצ"ב קצת דמ"מ מנ"ל דלמסקנא שרי בורר בידו אף דניכר דהוא בורר, אולם י"ל עוד דלמ"ד דשוין ששונין היינו משום דכל האיסור לשנות משום דאפשר אבל בנפל דא"א שרי, אבל לפי המ"ד דאף בנפל אסור לשנות, ע"כ דטעמא משום דדמי למרקד, [וכפי' אחרים שבר"ן], א"כ כ"ש דאיכא איסור בבורר, אולם כיון דקיי"ל דנפל בו צרור שונין, משום דא"א, ממילא שרי אף להוציא בידו, אולם הב"י נקט לעיקר דלדעת הרמב"ם אסור לברור ביו"ט, והשמיטו משום דסמך על מה דיבואר בהל' בורר, וכבר תמה בט"ז סק"ג דאדרבא בדין בורר קיי"ל דשרי לברור ביו"ט פמ"א.

שיטת הראב"ד

עי' השגת הראב"ד דקיי"ל כמ"ד דשונין ונפל צרור אסור ואם שנה [וי"ג שינה] שרי, ומצינו בפוסקים ב' אופנים בכוונתו.

(א) עי' מ"מ דדעת הראב"ד דשונין קמח אף בנפל בו צרור, אולם אסור ליקח צרור בידו, ועי' בט"ז תק"ו סק"ג דהק' דהא בורר שרי ביו"ט כמבשל כמבואר במ"מ שם, ותי' דמ"מ כיון דברירת הקיסם ביד דמי לאב מלאכה טפי מנפה,

עדיף לנפוחו בנפה מלברור בידו, אלא דקשה דאף בשונה הוי בורר, [וכסברת הכל בן], ותי' דבנוטל ביד הוי פמ"א אבל בשונה הוי אמ"פ², וכבר תמה עליו בנ"א כלל פ"ד דהא בנפה וכברה איכא איסור אף באמ"פ, וצ"ל דכוונתו דנטילת צרור בכלי חשיב שלא כדרכו, וממילא אף דהוי בכלי מ"מ כיון דהוי אמ"פ שרי, [והא דלא דמי למרקד, ע"י לעיל בדברי רש"י סברת האגלי טל בזה], ומש"כ בט"ז שם דלפ"ז אסור ליטול זכוב מכוס בשבת, ע"י בחזו"א סי' נ"ג דתמה עליו דודאי בשבת חשיב כה"ג בורר, וכל הנידון בסוגיין הוא לגבי יו"ט, וצ"ל בדעת הט"ז דס"ל דמיירי הכא דאין הצרור מעורב בתוך הקמח, [וע"י היטב לשון חזו"א שם ד"ה ולכל דבא להפקיע מהך אוקימתא], וא"כ הרי תלוי בנידון דזכוב אם כה"ג חשיב דאיכא תערובות, דלפי הט"ז חשיב מעורב ולמהריט"ץ אינו מבורר, וע"כ תלה הט"ז לסוגיין בהך נידון, דאי לא חשיב מעורב ודאי דאין דין למעט במלאכה, ולכך לפי הראב"ד ע"כ דחשיב תערובות, משא"כ לשאר הראשונים דהתירו ביד ע"כ דס"ל דאינו מעורב, וצ"ע אם זה נכון בכוונת דברי הט"ז.

והנה במהרי"ל כתב דאסור לברור פרורי מצות ביו"ט, וביאר במג"א סי' תק"ד סק"ט דס"ל כהראב"ד דאסור ליטול צרור בידו, וכתב הגר"ז קו"א סי' תק"ו דלפ"ד הט"ז א"א לומר כן, דהא בפרורי מצות ל"ש לומר דעדיף טפי ברקידה, דכיון דביאר המ"א שם דהפרורים הדקים חשיבי כקמח, א"כ הוי כרקידה ראשונה דאסור, [והט"ז באמת בסי' תק"י סק"ג ביאר דס"ל למהרי"ל דהיכא דאפשר מבעו"י איכא איסור בורר אף ביו"ט, וס"ל כהרשב"א דלא הותר ברירת קטניות אלא באופן דשרי אף בשבת, אבל הכא הא נפל ביו"ט והוי א"א, ושוב תקשי אמאי ס"ל להראב"ד דאסור ליטלו בידו מ"ש מברירת קטניות], וביאר הגר"ז דס"ל להראב"ד ומהרי"ל דבורר אסור ביו"ט כיון דנעשה לימים רבים, אבל ברירת קטניות שרי כיון דאין דרכו לימים רבים, והביא כן מהשטמ"ק ריש אין צדין בשם הרמב"ן, ועיקר הדבר מבואר אף בלשון הרמב"ן במלחמות שם וביותר במלחמות ריש פרק חבית, אולם כבר תמה בבה"ל סוף תק"ד דא"כ אמאי אסר המהרי"ל ברירת המצות הא אינו לימים רבים, ולכך ביאר בבה"ל עפ"י הח"א כלל פ"ב סעיף ג' דברירת פרורי מצות ונטילת צרור בידו הוי דרכו בכך משא"כ ברירת קטניות אין דרכו בכך.

והנה מדברי המ"ב מבואר דלפי הח"א אף בעשוי ליומו איכא איסורא בדרכו בכך, והנה המעיין בלשון הח"א לכא' נראה בכוונתו, דבתחילה הביא [בכלל פ"ב סעיף ב'] לדעת הרשב"א דכל שחייב בשבת אסור ביו"ט ולא שרי בורר ביו"ט אלא לאלתר, ואח"כ הביא לדעת המחבר דכל המלאכות שרי מדאו', ובמלאכות כמו קוצר וטוחן וכו' כיון דעשוי לימים רבים החמירו, וע"ז כתב הח"א דלדבריהם צ"ל דמ"מ הקילו ביו"ט בבורר, [וצ"ע באמת הסברא], אולם בנפה וכברה החמירו כיון דכך דרכו בחול, [ומקורו כנראה ממתני' דאסור להדיח ולשלוח, וע"י בח"א כלל פ"ב סעיף ד' דהוא משום דהוי כדרך חול, וכן מבואר במאירי במתני'], וממילא לפי"ז היכא דהוי מלאכה ליומו ליכא נידון כלל ושרי לגמרי, ונימא דקטניות נמי הוי בכלל בורר לימים רבים [ואף להר"ן דאזלינן בתר רוב מלאכה, י"ל דמ"מ דמי לטוחן דהיכא דהוי בכלי דטחינתו ליומו שרי, וה"נ ? ?], אולם מדברי הביאור הלכה סי' תק"ד מבואר דלדעת הח"א כל שדרכו בכך אסור אף בבורר ליומו, ומה"ט ביאר דזהו טעם המהרי"ל דאסור לברור לפרורי המצות, [ויש שרצו לדחות דאף המ"ב ס"ל דבורר מצות חשיב בורר לימים רבים, אלא דהק' דלפי הגר"ז דס"ל דבורר קטניות חשיב מלאכת יום, א"כ ודאי דה"ה

2 ולפ"ז מבואר מדברי הט"ז דאין דין למעט בטרחא, אולם י"ל דכ"ז באופן דע"י ריבוי טרחא הוא נמנע מאיסור בורר, וצ"ע דהא כתב בסי' תק"י סק"ב דבשוין בשיעור וטוחן האוכל מרובה יברור את הפסולת כיון דבע"י לאפוש בטרחא, וצ"ע דהא קעבר על איסור בורר ומ"מ ס"ל לט"ז דבע"י למעוטי בטרחא, וי"ל דמיירי התם בגוונא דלאלתר וכמפורש בדבריו לשיטתו שם בסוף דבריו דק לאלתר מותר כיון דאפשר מאתמול, דכה"ג אף דבורר פמ"א אי"ז כדרך ברירה, אבל בצרור מיירי בבורר לבו ביום ולכך ס"ל דאסור לברור פמ"א אף דהוי ריבוי טרחא, וצ"ע בזה.

ברירת מצות הוי מלאכת יום, אבל לח"א י"ל דחשיב מלאכת ימים רבים ואסור, אולם אי"ז נראה מלשון המ"ב, והנה יש שרצו להוכיח מדברי המ"ב בס"ק י"ב דפסק לדין הט"ז דצריך ליטול זבוב עם אוכל, דע"כ ס"ל להלכה כח"א, דלהגר"ז הא הוי מלאכת יום, וכן הוכיחו מדין הפמ"ג לענין שתית שיכר, אולם נראה דזו טעות, דודאי ליכא כאן הכרעה אלא דהמ"ב הכריע להלכה לחוש לדברי הט"ז דכל שאפשר למעט במלאכה ממעטין, ולכך אף דמדני בורר יש להתירו מ"מ עדיף לנוטלו עם קצת משקה, (והעיר ע"ז ידידי הרב נחמיה חשין נ"ו) "שיכר לא שייך כלל לאסור מצד הט"ז, וגם הפמ"ג לא דימה שיכר לט"ז אלא בצד ההיתר שבשבת מותר ע"י שמושייר בסוף השיכר, וכן המש"ב ע"ש היטב שלא הביא להט"ז אלא לענין ההיתר להוציאו עם קצת משקה, אבל האיסור הוא ודאי מצד הח"א כמו דדימה שם להדי' לדין צרור, ובצרור הביא רק לטעם הח"א).

ולפי ביאור המ"ב עיקר שיטת הח"א צ"ע, דהנה הרמב"ן במלחמות בביצה ריש פ"ג ובשבת ריש חבית הק' אמאי שרי ליתן לתלויה ביו"ט, והוכיח מכאן כיסודו דמלאכת יום שרי ביו"ט, ולפי"ז הרי מוכרח להדי' דאף בבורר כדרכו במסנתת שלו מ"מ שרי משום דהוא מלאכת יום, אולם נראה דאינו ראה דלא כהמ"ב, דודאי להרמב"ן לשי' דכל מלאכת יום התירו שפיר י"ל דשרי לסנן היין כיון דהוי מלאכת יום, אבל להר"ן דאזלי' בתר רוב המלאכה א"כ הרי בלא"ה עדיין תקשי דאף דהוי מלאכת יום מ"מ עדיין קשה אמאי התירו לסנן היין, אלא דאפ"ל דדמי לטחינה דס"ל להר"ן דכל דטוחן בכלי שאין טוחנין בו לימים רבים שרי, וה"נ שרי לסנן היין כיון דהוי כלי של מלאכת יום, אולם להרשב"א בעבודת הקדש דס"ל ג"כ דאזלי' בתר רובא של מלאכה, וס"ל דלא התירו טוחן ליומו אלא באופן דהוא לאלתר, אף שהוא כלי של מלאכת יום כמבואר בחיי אדם, א"כ שפיר יש לאסור כל בורר ליומו אטו ימים רבים. [הערת ידידי הרב נחמיה חשין נ"ו - כשאנו בורר לאלתר, דבבורר לאלתר מבואר בח"א כלל פ"ג לענין דיכת תבלין, אף להרשב"א דמותר כיון שהוא כלי שאינו עשוי לימים רבים, והק' מתלויה משום דמוכח שם דאיירי באופן שהוא חייב חטאת, ובהכרח דלא מיירי בבורר לאלתר, ולדידן מבואר שם בח"א דאף לבו ביום מותר, אם הוא כלי שאינו עשוי לימים רבים].

והרשב"א בשבת קל"ח א' הק' אמאי נותנין לתלויה ביו"ט, הא אסור בנפה וכברה, ונשאר בתימה, ומשום דלשי' לא הותר בורר ביו"ט אלא כדיני בורר בשבת, ותו דהא אזלי' בתר רובא של מלאכה, ובביאור הלכה תק"י סעיף ד' ד"ה מותר ג"כ הק' אמאי שרי ליתן לתלויה ותי' כדברי הרמב"ן, אבל להח"א עדיין צ"ע, [ובאמת דעי' בח"א כלל פ"ב סעיף ח' דאסור לסנן משקה והשמיט לדינא דנותנין לתלויה, וצ"ע].

ואולי י"ל דבאמת בורר הוא מהמלאכות האסורות, אלא דס"ל כתי' תוס' שבת קל"ז ב' דטעמא דנותנין לתלויה משום פג טעמו, אבל בקמח דאין פג טעמו אסור לבורר, כמו בסניון חרדל, ורק ביד שרי דהוי שינוי אבל בנפה וכברה דהוי בורר כדרכו אסור.³

אולם באמת דבלשון הח"א אין נראה כן, דהא מתחילה הביא להרשב"א, ואח"כ הוסיף דאף לשאר השיטות איכא איסור בדרכו בכך, והרי לדעת הרשב"א הרי ודאי קשה היא דנותנין לתלויה, וא"כ אף אם יהא לנו תי' לשאר הדיעות, מ"מ כיון דאינו מספיק עדיין להרשב"א לא מסתבר דהח"א יהא לו תי' רק לפי שאר השיטות ומכח זה נקל לקולא,

³ ועי' בספר מגילת ספר סי' ר' דכתב ליישב כע"ז דכל היכא דמוכח דבורר לפי שעה לא החמירו אף לח"א, ומה"ט התיר ברירת עצמות דגים אף לח"א, אולם אינו נכון דהא המ"ב פסק בס"י תק"ו ס"ק י"ב כהט"ז דנפל זבוב ביו"ט צריך להסירו עם קצת משקה, והט"ז הרי ביאר בטעמא דמילתא משום דבעי' למיעבד באופן דלא יהא אב מלאכה, וא"כ לפי הט"ז הרי בעי' ליקח העצמות עם קצת אוכל, אלא דלפי החזו"א סי' נ"ג הרי ליכא כלל הך התירא דנטילת פסולת עם קצת מהאוכל, וא"כ לדידיה לא משכח"ל אופן המותר בברירת עצמות הדגים, [ולברור אמ"פ אינו מחוייב כיון דנפיש טרחא] וממילא יהא מותר אף להח"א, [אי נימא דח"א שרי במפיג טעמו], ונמצא דלשי' החזו"א איכא קולא מה"ט לגבי הלי' יו"ט.

אלא אדרבא מכח דברי הרשב"א ע"כ צ"ל דשאני נותנין לתלויה דאעפ"י דחייב בשבת מ"מ שרי ביו"ט, [אלא דצ"ע הטעם], וממילא אין לנו להביא ראיה משאר השיטות, וצ"ע.

(ב) בב"י הביא מהכל בו דדעת הראב"ד דנפל בו צרור אין שוין משום דמחזי כבורר ורק בשינוי מהני, ותמה בט"ז דהא בגמ' מבואר דנפל בו צרור קיל משוין קמח, ותו דהא בורר שרי ביו"ט⁴, [ובסי' תק"י סוף סק"ג הוסיף להק' דאף להרשב"א תקשי דהא הוי א"א], ובבית מאיר יישב עפ"י הגרסא דהובא בפר"ח וכ"ה בחי' הרא"ה דתני קמי' דרבינא דשוין דנפל בו צרור דשוין, ותמה רבינא דלמ"ד דאין שוין כ"ש דאין שוין בצרור דהא מחזי כבורר, ופסק הראב"ד כמ"ד דשוין, אולם מ"מ בנפל בו צרור אסור לשנות דדמי לבורר קטניות בנפה וכברה, אבל בשינוי שרי כדין קטניות בקנון ותמחוי, וכמו"כ שרי ליטול את הצרור ביד כדין בורר קטניות, וכן ביאר בנשמת אדם כלל פ"ד. ובחזו"א סי' נ"ג ביאר בדעת הראב"ד דתני קמי' דרבינא דלמ"ד דאין שוין ה"ה דנפל בו צרור דאין שוין, ורק ביד שרי, ותמה רבינא דע"כ אין הל' כהברייתא כיון דביד ודאי אסור, ולהלכה קיי"ל כהברייתא דנפל בו צרור אין שוין בלא שינוי, וס"ל דר"א ורמב"ח מיירי באופן דנפל בו צרור והתירו רק בשינוי, אבל בלא נפל שוין אף בלא שינוי.

שיטת הרשב"א

(א) עי' ברשב"א בעב"ה"ק דפסק דשוין אף בלא שינוי, ונפל צרור שרי ליטול בידו דהוי בורר כלאח"י, ורק בנפה וכברה אסור, וצ"ב דהא בדברי רבינא יש לפרש או דתרווייהו שרי או דתרווייהו אסירי או דבכלי שרי וביד אסור, אבל לא שייך לומר דביד שרי ובכלי אסור, ועי' בפר"ח דהרשב"א גרס בגמ' דתני קמי' דרבינא דשוין בצרור, וע"ז תמה רבינא דלמ"ד אין שוין כ"ש דאין שוין בצרור, ולכך באמת ביד שרי, וגרסא זו הובא בחי' הרא"ה, ובמאירי הוסיף בגרסא זו דרבינא גופי' קאמר דביד שרי, ע"ש.

(ב) והנה לענין בורר בקטניות פסק הרשב"א בעב"ה"ק דכל שחייב בשבת אסור ביו"ט, ומה"ט אסור לבורר בנפה וכברה או אף ביד לאוצר, אבל ביד לאלתר שרי, ותמה במ"מ פ"ג הט"ו דהא בשבת אסור לבורר פמ"א, ומ"מ התירו ביו"ט, וע"כ דבורר דמי למבשל, ועי' ט"ז תק"י סק"ג דתי' דהפוסקים סמכו על מה דמבואר בהל' שבת, ואין ברור כ"כ כוונת תירוצו, אולם בנ"א כלל ט"ז וכלל פ"ד ביאר היטב דהא מבואר ברשב"א להדי' בעב"ה"ק דנטילת צרור ביד חשיב כלאח"י, וא"כ מבואר דמדאו' שרי שבת לבורר ביד אף פמ"א, ולכך ביו"ט שרי אף מדרבנן, אבל בבורר לאוצר אף ביד אסור, וע"ש דביאר דזהו גם שיטת הטור בסי' שי"ט לענין שבת, וכן מבואר בפמ"ג תק"י משב"ז ג' ובביאור הלכה תק"י סעיף ב' במוסגר וכע"ז באגלי טל בורר א' כ"ז⁵, אולם עדיין צ"ע דהא מסתימת הרשב"א מבואר דנטילת צרור שרי אף לבו ביום, ולהנ"ל הא בבורר לאוצר אסור אף ביד כמו בשבת, ואולי י"ל דאעפ"י דלענין בורר דעלמא בנוטל לאוצר חשיב כדרכו וכדביאר במ"ב ריש שי"ט, מ"מ לענין קמח אף בנוטל לאוצר, כל דהוי נטילה ביד חשיב שלא כדרכו ושרי ביו"ט, וצ"ע.

⁴ ולפי הגר"י י"ל דשאני בורר קטניות דהוי מלאכת יום משא"כ בורר צרור דהוי מלאכת ימים רבים, ומוכח דהט"ז לא אויל בדרך זו.

⁵ ולפי"ז צ"ל דהא דשרי טוחן ביו"ט הוא רק לאלתר, ואויל הרשב"א לשי' (הובא בב"י סי' שכ"א) דטוחן בשבת שרי לאלתר, וכן מבואר להדי' בח"א כלל פ"ג ד' דלהרשב"א לא הותרה טחינה ביו"ט אלא בטוחן לאלתר, [ולפי"ז מוכח דהרשב"א שרי טחינה לאלתר גם בכתישה, אולם בחזו"א או"ח סי' נ"ז נקט דלא התיר הרשב"א אלא בטוחן דק דק, וצ"ע], ובעיקר הדבר יל"ע דמדברי הרשב"א בדף כ"א ב' בסוגיא דסופלי לכאו' מבואר דטוחן אסור אף לאלתר, ואכמ"ל.

(ג) ונמצא לפי"ז דהא דסיים הרשב"א דאסור לשנות בנפה וכברה היינו כדין בורר בכלי, וביד נמי שרי כדין בורר בשבת, ועי' בנ"א שם דתמה על הרמ"א דהביא לדעת הרשב"א דשרי ליטול צרור ביד, ומשמע מלשונו דלא רק בכלי שרי אלא אף ביד שרי, והא לדעת הרשב"א אין שונית צרור בנפה וכברה כדין בורר בכלי.

(ד) ועי' שער הציון תק"י ס"ק כ"ד לענין עשיית חמאה ביו"ט דחייש לדעת הרשב"א, וצ"ע דהא לדידן דקי"ל לגבי הל' שבת דבורר פמ"א גם ביד ולא לתור חייב, ע"כ דלא קיי"ל כהרשב"א לענין יו"ט, ואמאי חיישנין ליה לענין הל' יו"ט, וי"ל.

מהדורה שניה

(א) הנה בעיקר דברי הרשב"א דבורר דחייב בשבת אסור ביו"ט, לכאור' נראה דאזיל הרשב"א לשי' דמנה לבורר בין המלאכות דדרך לעשותן ימים רבים, והנה הרי בשטמ"ק ר"פ אי"צ הביא מהרמב"ן דקטניות שרי לבורר כיון דאין דרך לבררם לזמן מרובה, משא"כ ברירת חיטים, ומבואר דס"ל דפמ"א חייב חטאת, וכמו"כ ס"ל דלא שרי לזמן מרובה, ולכך ביאר דברירת קטניות אין דרכה לימים רבים, ולכאור' נראה דהרשב"א דס"ל דקטניות נמי אסור, היינו משום דס"ל דאזלי בתר רובה של מלאכה בחיטים שהוא לימים רבים, וכמו דס"ל לרשב"א לענין קצירת תותים דנפסדים מאתמול, דמ"מ אסור משום דנגרריים אחר רובה של קצירת פירות שאינם נפסדים.

(ב) אולם הרי בדברי הר"ן ריש פרק אי"צ מבואר דאעפ"י דנקט דאסור לקיטת פירות הנפסדין משום דאזלי בתר רובה של מלאכה, מ"מ שרי טחינת תבלין משום דאינו נעשה בריחיים גדולים דומיא דחיטין, והרי גם ברירת קטניות מהפסולת ביד או בקו"ת הוא נעשה באופ"א מברירת חיטים לימים רבים דבוררים אותם בנו"ק, ולפי"ז ברירת קטניות בנו"ק אסור מחמת דהוי דומיא דחיטים ואזלי בתר רובה של מלאכה, [אולם עי' גר"ז קו"א תק"ו סק"א דדייק מהר"ן נ"ו א' דפי הרי"ף] דס"ל דהאיסור משום דמיחזי כמאן דעביד לצורך מחר, ומשום דבקטניות אין דרך לבררם לימים רבים, וצ"ע דהא כיון דבחיטים דרכו בהכי הרי נגררים בתר חיטים].

(ג) אולם בדעת הרשב"א לכאור' מוכח דדינא דנגררים נאמר גם באופן דנעשה בכלים אחרים, וא"כ צ"ע סתימת לשון הרשב"א דשרי טחינת תבלין במדוך אפילו שלא לאלתר, דק בחתיכת דק הזכיר לתנאי דלא לתר, ואמאי לא גררום בתר רובה של מלאכה, ותי' הר"ן הרי לא שייך לפי הרשב"א.

(ד) והנה עי' ברשב"א ש"ב פ"ז סוף אות י"ב דטעם האיסור למתק חרדל משום דהרבה דהרבה מתקנים לימים רבים, והרי"ז כטוחן חיטים, [והוא דרך הרמב"ן במלחמות סוף פרק ב' בביאור גרסת הרי"ף שם], והק' הרשב"א דא"כ למה שוחקין, [וזהו הרי קו' הירושלמי, ועי' ברשב"א בעבוה"ק ש"א פ"ז אות ב' דפסק "אין שוחקין את הפלפלין ברחים שלהן, שזו טחינה גמורה היא להם, אבל דכין אותן אפילו במדוך של אבן, שכל התבלין נדוכין כדרכן והפלפלין כתבלין ואף הכרכום נדוך כדרכו"], ותי' מפני דהשוחק את החרדל הרי"ז מלאכה כלאח"י וככותש החיטים במכתשת קטנה, ומבואר דס"ל לרשב"א דשחיקת תבלין במדוך הוי כלאח"י, כיון דהדרך לטחון בריחיים שלו, ושאיני חתיכת ירק דק דק דאסור משום דכל הוא הדרך לחתוך בסכין, וזה דלא כהר"ן והרמב"ן והבה"ל בדעת הרמב"ם דיש בו חיוב חטאת, ולפי"ז א"ש כל הנ"ל.

אולם עדיין ק"ק דרק בשער ב' ביאר כן לענין חרדל, ומשמע דבשאר תבלינים דאין דרך לטחון לימים רבים כדבארו הרמב"ן והר"ן ריש אי"צ נחא אמאי שרי לדוכם במדוך, ובזה עדיין קשה אמאי לא גררום אחר רובה של טחינה.

ה) ולכא' יש לבאר כיון דטחינה של חיטים דרכה לימים רבים, גררו אחריה גם שאר המינים בתר חיטים, אולם כ"ז באופן דטוחן לכל מין ומין בכלי המיוחד לו, ומה"ט אסור לחתוך ירק דק דק בסכין כיון דהוא כלי המיוחד לחיתוך ירק דק דק, ונגרר בתר טחינת חיטים בריחיים שלהם, אולם דיכת תבלין במדוך דאינו כלי המיוחד לטחינת תבלין שרי, ואה"נ בריחיים שלהם אסור, וכדביאר הבה"ל, ומה דבשער ב' הק' הרשב"א על הרמב"ן דאסר מיתוק חרדל משום דדרכו לימים רבים, דא"כ אמאי שרי במדוך, היינו דלפי הרמב"ן דדרך דיכת חרדל גופי' הוא לימים רבים ממילא אסור בכל הכלים, אעפ"י דלימים רבים טוחנין בריחיים שלהם מ"מ באותו מין עצמו אסור בכל הכלים. ואה"נ כל מה דשרי טיסני הוא רק משום דהוי כלאח"י וכמבואר ברשב"א, אבל בלא"ה אסור משום דבאותו מין אין חילוק בין כלי המיוחד לאינו מיוחד.

והא דס"ל לרשב"א דאסור לברור קטניות ביד או בקו"ת, אעפ"י דאינו כלי המיוחד לו, היינו משום דרק לגבי טחינה וכדו' דהשינוי גורם לשינוי בתוצאה וכמבואר בגמ' דר"פ ידע להבחין דנכתש במכתשת גדולה, שייך דין חלוקת כלים, אבל לגבי בורר דהוא רק הפרדת הפסולת מהאוכל, ואין שינוי בתוצאה, לעולם הוא נגרר בתר ברירת חיטים, ולא נאמר בזה שינוי כלים.

ו) אולם הנה הבה"ל תק"ד ס"א ד"ה ואין שוחקין נוטה לומר דגם לפי הרשב"א שרי לטחון קאו"י בריחיים שלהם, משום דהרי ע"כ צריך לחלק לפי הרשב"א דטעמא דשרי במכתשת משום דבריחיים שלהם דרכו לימים רבים, אבל מכתשת אין דרכו לימים רבים, וממילא בקאו"י דגם בריחיים שלהם הוא רק לפעם א' ולא הוי לימים רבים שרי, אולם להנ"ל צ"ע דאין הטעם משום דדרכו לימים רבים, אלא משום דכשטוחן בכלי המיוחד לו הוא נגרר בתר טחינת חיטים, וכן הרי חותך ירק דק דק נמי הוי ליומו ומ"מ אסור בכלי המיוחד לו כסכין מחמת דנגרר בתר חיטים בכלי המיוחד לו, וממילא ודאי דקאו"י נמי אסור בכלי המיוחד לו.

וכן יל"ע בדברי הריב"ש סי' קפ"ד בדין טחינת גבינה במורג חרוץ דאע"ג דהוי כלי המיוחד לו, ולענין שבת אסור אפילו לאלתר משום דהוי דומיא דנו"כ בבורר, מ"מ שרי ביו"ט, כיון דכל האיסור משום עובדין דחול, וכיון דאין דרכו לימים רבים, אין בזה עובדא דחול, ע"ש, ונפסק ברמ"א תק"ד ס"ג ובשעה"צ ס"ק ל"ב בשם א"ר לגבי טחינת חריין במורג חרוץ, ולשיטת הרשב"א יהא אסור משום דעד כמה דהוי ריחיים שלו אסור גם אם אין דרכו לימים רבים, אולם לחיי אדם דהובא במ"ב ס"ק י"ט ושעה"צ דמורג חרוץ דמי למכתשת ולא כריחיים, א"ש דשרי אף לפי הרשב"א, [ויל"ע דבבה"ל הנ"ל מבואר דחשש להל' לדברי הרשב"א, ואילו לגבי בורר דפסק ברמ"א תק"י ס"ב דשרי גם שלא לאלתר לא החמיר כהרשב"א, כמבואר בבה"ל שם ד"ה אם רוצה, וצ"ע].

ז) והנה עי' היטב בדברי החיי אדם כלל פ' ס"ד וכלל פ"ב ס"ב וכלל פ"ג, ויוצא מדבריו דפשיטא ליה דגררו בתר רובה של מלאכה, אלא דלפי השיטות דמלאכות אלו מדרבנן, ממילא בבורר התירו, ומשום דבעצם היה לנו לאסור משום דנגרר בתר חיטים דהוי לימים רבים, אלא דהקלו והתירו, אבל לשי' הרשב"א דמלאכות אלו אסורים מדאו' שוו דין בורר בשבת ויו"ט מלבד איסורי דרבנן בבורר בשבת, וכן לענין טחינת חיטים לפי הרשב"א אסור מדאו' ולשאר השיטות אסור מדרבנן, אלא דהתירו משום הפגת טעם, וממילא לרשב"א דאסור מדאו' לא התירו טחינה אלא לאלתר דומיא דבורר, ומה דכתב בחיי אדם בס"א דלפי הרשב"א אסור מדאו' בריחיים שלהם כיון דהוי לימים רבים, ואילו בס"ד כתב דמכתשת נמי לא שרי אלא לאלתר, כוונתו דלא שרי לאלתר בכלי המיוחד, דומיא דבורר, וכמבואר בריב"ש

סי' קפ"ד, ומשום דגדר כלי המיוחד היינו אם דרכו לימים רבים או לא, אבל במכתשת דאין דרכה לימים רבים, אינו אסור אלא מדרבנן, כיון דהוי כלי המיוחד לטחינה, דומיא דקו"ת בבורר, ולא התירו רק בשינוי או בפג טעמו. וגם לפי הפוסקים דאיסור מלאכות דקודם לשה הוא מדרבנן, והתירו בורר ביו"ט, מ"מ בעי' שיהא בשינוי מדרכו בחול כדי שיהא נידון דברר שלא כדרך, ולדברי החיי אדם איסור בורר בנו"כ הוא משום דכן דרך ברירתו בחול, ולכך אסרו לברור צרור מקמח, ע"ש היטב בכל דבריו.

ח) ויל"ע על דברי החיי אדם, חדא במה דנקט דלא שרי דיכת תבלין לפי הרשב"א רק לאלתר, הרי ברשב"א בעבוה"ק לא הזכיר כלל גבי דיכת תבלין תנאי דלאלתר, ורק לגבי פורס ירקות דק דק הזכיר להך מילתא, וע"כ כנ"ל דלאו בכל ענין גררו בתר רובה של מלאכה, ותו קשה מה במה דנקט בפשוטו דמעיקר הדין לכו"ע גררו אחר ובה של מלאכה אלא דלפי השיטות דהוי איסור דרבנן התירו במלאכות באופנים מסויימים, צ"ע דברמב"ן ובר"ן ריש אי"צ מבואר להדי' דלא גררו אחר רובה של מלאכה, להרמב"ן לא גררו כלל, ולהר"ן כשעושה בכלי שדרכו לימים רבים גררו אבל בלא"ה שרי, וכתב דמה"ט שרי דיכתתבלין, וא"כ צ"ע דלדבריהם אין סיבה לאסור בורר בנו"כ, דאטו גרע משאר מלאכות דהותרו לצורך או"נ, וכל האיסור הוא רק כמו דמבואר ברש"י י"ב ב' ד"ה אבל לא משום דמיחזי כעביד לצורך חול, וכן מבואר בר"ן שם ובמ"מ פ"ג הט"ו ט"ז, נאלא דבעיקר הדבר עי' בריב"ש סי' קפ"ד מבואר להדי' כדברי החיי אדם דשרי לפי הרשב"א טחינת תבלין לאלתר, אולם עי' פמ"ג שכ"א משב"ז סק"י דצידד לאסור בזה, וכן מבואר בגר"ז סי' שכ"א סעיף ז' ואג"ט טוחן ס"ק ל' אות ה' דאסור בזה, ואכמ"ל בזה].

אולם להנ"ל א"ש דלאו בכל מילי גררו אחר רובה של מלאכה, ולענין דיכתתבלין במכתשת שרי גם שלא לאלתר, ולפי החולקים על הרשב"א גם בבורר לא גררו אחר רובה של מלאכה, ולכך בקטניות שרי גם באופן דהוי מלאכה דאו' וגם באופן דהוי כדרך ברירתו בחול, דדמי לאפי' ובישול דשרי לצורך או"נ, ושאינו נו"ק דמבואר במ"ב תק"י סק"ז בשם הראשונים דמיחזי כמאן דעביד לימים רבים, וכן מה דאסרו רבנן דרשב"ג מדיח ושולה מבואר בגר"ז תק"י ס"ו דהוא משום דהדרך להדיח הרבה ביחד ומיחזי כמאן דעביד לצורך חול, ומה די"א דאסור לברור צרור מקמח ביד, [עי' מ"מ פ"ג הי"ד בשם הראב"ד ונפסק ברמ"א תק"ו ס"ב], ואילו ברירת קטניות שרי פמ"א, היינו כמו דביאר הגר"ז תק"ו קו"א סק"א דביאר שיטת הראב"ד דאסור לברור צרור מקמח משום דברירת חיטים הוי מלאכה הנעשית לימים רבים, ומה דשרי לברור פמ"א בקטניות היינו משום דקטניות אין דרך לבררם לימים רבים, והביא כן מהשטמ"ק ריש אי"צ, ומבואר דאעפ"י דברירת צרור לא הוי לימים רבים, דלא גרע מקטניות דאעפ"י דקצירתם הוי לימים רבים, מ"מ ברירתם מעפר וקש המעורב בהם דרכם לבררם לפני ההשתמשות ואינו לימים רבים, וא"כ גם ברירת צרור מקמח לא הוי לימים רבים טפי מברירת קטניות, ובקטניות הרי ודאי דבנפל לתוכם צרור שרי לבררו גם לפי הגר"ז, ומ"ש מצרור מקמח, וע"כ משום דבאותו מין גופא לעולם גררו אחר רובה של מלאכה, גם אם עושה שלא באותו כלי שמתמשים בו לימים רבים, ולכן כיון דמלאכת בורר דחיטים הוי לימים רבים, ממילא כל ברירה דנעשה במין דחיטים הוי כנעשה לימים רבים ואסור, ולכך אסור לברור צרור מקמח, משא"כ מלאכת ברירה בקטניות דלעולם בקטניות לא הוי לימים רבים, והפוסקים דפליגי ס"ל דקמח וחיטים אינו כאותו מין.

ועי' בגר"ז דביאר בזה שיטת המהרי"ל המובא במג"א סי' תק"ד סק"ט דאסור לברור פירורין גדולים מתוך קמח מצות שלא נטחנו היטב, וכתב המג"א דסובר כהראב"ד הנ"ל דאסור לברור צרור מקמח, וביאר הגר"ז דגם שם אסור מה"ט, ועי' בה"ל תק"ד ס"ג ד"ה משום דכתב דדברי הגר"ז שייך רק בצרור מקמח, אבל בפירורים מקמח מצות לא שייך האי

איסורא, דברירת פירורים מקמח מצות בודאי לא הוי לימים רבים טפי מקטניות, ולהנ"ל לכאור' א"ש בפשוטו דברי הגר"ז דהרי באמת גם ברירת צרור מקמח אין דרכו לימים רבים, רק דכל ברירה דמין חיטים מוגדר כדרכו לימים רבים, וא"כ גם ברירה מקמח מצות דהוא ממין תבואה אסור.

ט) והנה בדף י"ב ב' תניא דמולל מלילות מערב יו"ט למחר מנפח על יד על יד ואוכל אפילו בקו"ת ושם מיירי בחיטים, וצ"ע לפי הגר"ז איך שרי לברור פמ"א בחיטים, והרי במין חיטים לעולם נידון כימים רבים, ועי' בגר"ז תק"י ס"ב דביאר בדין הנ"ל דמנפח מעט מעט ואוכל מיד, ואעפ"י דהעתיק בס"ג דברי הרמ"א לגבי קטניות דלא בעי' לאתר אלא סגי לבו ביום, היינו דהנה מבואר ברמב"ן שבת ע"ד א' דניפוח חשיב כברירת פמ"א, אולם בגר"ז שי"ט י' כתב דהוי כאמ"פ, וכן הרי ידוע דהגר"ז בסידור יסד דאסור להוציא זכוב, אלא יוציא יאחז הכוס ויטנו עד שיפול הזכוב, ומשום דהוי כבורר אמ"פ, וכמו"כ בניפוח דהזרע נשאר בידו הוי אמ"פ, ולכך בעי' לאתר כדי שיהא היתר דברירה אמ"פ לאתר, וכיון דהוא רק דרבנן לא גזרו ביו"ט, ושרי גם חיטים אבל קטניות דאינו לימים רבים שרי גם שלא לאתר.

ואעפ"י דלכאור' קו"ת להגר"ז הוי נידון כבורר פמ"א שהרי ברש"י דהזרע מתגלגל ויורד, מ"מ הרי ודאי דהוי רק דרבנן וכדכתב הגר"ז גופי' שי"ט ס"י, ולכך שרי ביו"ט ניפוח ביד וברירה בקו"ת, דומיא הא דשרי מלילה אפילו בלא שינוי כדעת הרי"ף פרק מפנין והרמב"ם פ"ג מיו"ט הט"ו ושו"י שי"ט ס"ו, ועי' בתוס' י"ג ב' ד"ה כיצד דהוכיחו דביו"ט שרי ניפוח מיד ליד בלא שינוי מהא דהתירו בקו"ת, ומשמע נמי דתרווייהו נידונים כאמ"פ, דאי נימא כהרמב"ן דקנון הוי אמ"פ וניפוח הוי פמ"א וכמבואר ברמב"ן בשבת, ע"ש היטב, דאל"כ דבריו סתרי אהדדי, ואכמ"ל, הרי אין ראייה כלל, וכן משמע בתוס' שם ד"ה כיצד ובר"ן ובמ"מ פכ"א משבת הי"ז דכתבו דהא דמסיים הברייתא אבל לא בקו"ת ה"ה דמיד ליד אסור אלא נקט קו"ת משום סיפא דביו"ט שרי גם בקו"ת, ומה שייך לומר דכמו דקנון אסור ה"ה מיד ליד אסור, הלא קו"ת אסור רק מדרבנן אטו נפה, וניפוח אסור מדאור' דהוי פמ"א בלא שינוי, וע"כ דתרווייהו הוי אמ"פ.

י) ויש ליישב דאף אי נימא דניפוח חיטים הוי כפמ"א וגם אי דשרי גם שלא לאתר, מ"מ שרי ניפוח דחיטים משום דמלילת חיטים לצורך אכילה כשהוא חי חשיב כמין אחר, אלא דצ"ב דא"כ אמאי בעי' בניפוח דיאכל לאתר, ואולי משום דאפשר מאתמול, ועי' בגר"ז בס"ה, אולם צ"ב דבגר"ז בס"ג גבי קטניות סתם דשרי שלא לאתר ומיירי דלא היה אפשר מאתמול, כגון דהיה טרוד, וא"כ מה ההכרח דניפוח מיירי באפשר מאתמול, ואף דבגמ' בדף י"ב ב' מוכח דמיירי באפשר, דהא רש"י ביאר דנידון דאיסור מלילה הוא משום דאפשר מאתמול, ורבא הכריע דשרי, ופריך אביי מברייתא דמלילה, דמוכח דאסור מחמת דאפשר מאתמול, ולפי"ז קשה אמאי ניפוח שרי, הרי גם בורר אסור באפשר מאתמול, [ובפשוטו זה ראייה לכה"ל תק"י ס"ב ד"ה אם דבורר שרי אף באפשר כיון דדרכו בכלי], וע"כ כהגר"ז דכה"ג אף איסור דרבנן ליכא, אולם אינו מתרץ מדוע הביא הגר"ז להלכה גוונא של ניפוח באופן דאפשר וברירת קטניות בגוונא דא"א.

י"א] והנה ברש"י י"ב ב' כתב דטעם האיסור בנו"כ משום משום דדרך לברור בכלים אלו לימים רבים, ועי' בגר"ז תק"ו קו"א א' דדייק דלא פי' כפשוטו דדרכו לימים רבים, ומשום דברירת קטניות אינו לימים רבים, וקשה דבשר"י י"ד ב' כתב דאיסור טחינת חיטים משום דאפשר מאתמול, ומשמע דבלא"ה שרי, ועוד צ"ב דרש"י מיירי בדף י"ב על חיטים ולא על קטניות, והגר"ז גופי' העתיק בס"ב לטעם זה על חיטים.

י"ב] ונפק"מ בין הגר"ז לחיי אדם - א) לפי הגר"ז אסור לברור קש מחיטים בשביל קמח אפילו ביד ולח"א שרי. ב) זבוב בכוס לחיי אדם אסור כדרך ברירה בחול, ולהגר"ז שרי כיון דאינו לימים רבים. ג) עצמות מדגים לחיי אדם אסור דהוי כדרך חול, ולהגר"ז שרי.

ומה דנתבאר לעיל דלפי הגר"ז באותו מין לעולם נגרר בתר רובה של מלאכה, יש בזה כמה דינים - א) סחיטת תפוזים ביו"ט, אעפ"י דבבית זה כלי אחר ממכונות של המפעל, מ"מ אסור באותו מין. ועי' שש"כ פ"ה הערה א' מהגרשז"א ז"ל. ב) קציצת פירות ממחובר ביד, דהא דרך תלישת פירות הוא בסכין וכדו' ומ"מ לפי הגר"ז אסור. ג) אסור לברור קש מחיטים אפילו ביד אעפ"י דמקטניות מותר.

והנה בשש"כ שם הוכיח מדברי המג"א תצ"ה סק"ג בביאור דברי היש"ש בשם המהרי"ל דאסור לדון שקדים אפילו דפג טעמו, כיון דדמי לסחיטה דקודם מלאכת לישא, וקשה הרי כל דפג טעמו אין דרכו לימים רבים, וע"כ דסוחט שאני, אולם בפשוטו דודאי אף דפג טעמו אין זה גורם דלא דכים אותו לימים רבים, וכמבואר בר"ן י"ד א' לגבי תבלין, וכן פלפלין בריחיים הרי מבואר בתוס' י"ד א' ושבת קמ"א דפג טעמן, ומ"מ אסור משום דדרכו לימים רבים, וכמבואר בריב"ש סי' קפ"ד, והובא ברמ"א תק"ד ס"ג, וביותר מצינו בחרדל דלא רק עשוי לימים רבים כגוונא דהנ"ל, אלא אף דרכו לימים רבים, דהא מבואר בראשונים י"ד א' ובטור דפג טעמו, ומ"מ דעת הרמב"ן במלחמות סופ"ב דהוי דרכו לימים רבים.

וע"ש עוד דהוכיח מדברי המ"ב סוף סי' תק"ה, וצ"ע דהתם אינו איסור סחיטה אלא איסור בורר, וכמבואר בפסוקים בסי' ש"כ ע"ש במג"א.

ולפי"ז י"ל דגם בסחיטה במינים אלו דאין דרך כלל לימים רבים, שרי כמו כל המלאכות דקודם לישא, ולפי"ז שרי סחיטת שערות ומגבונים לחים ביו"ט.

אולם עי' פמ"ג תקי"א א"א ח' דכתב דסחיטת שערות ביו"ט אסור, ומבואר כהגרשז"א דסוחט אסור ביו"ט, וע"ש עוד דכתב דהוצאת מים מהשערות ביו"ט לרה"ר שרי, וצ"ב הרי אין לו צורך במים הללו, ואולי ס"ל דדמי לבישורא אגומרי.

מרבח בשיעורים

י"ז א' באמת אמרו וכו', [עי' לשון רש"י בסוגיין ובמלאכת יו"ט ס"ק פ"ב פי' דאזיל לשי' בסוגיא דמתוך], רא"ש סי' ט', ח' הרשב"א בסוגיין ובחולין ט"ו ב' ובעבוה"ק בית ב' שער א', [ע"ע ח' הרשב"א שבת ק"ל ב' סוד"ה ומיהו] ר"ן על הרי"ף, ח' הרא"ה, ח' הריטב"א עירובין ס"ח א', תוס' מנחות ס"ד א' וגיטין ח' ב'.

טור ושו"ע ונו"כ סי' תק"ג סעיף א-ב. תק"ז סעיף ו'.

ובעיקר דברי הר"ן עי' ח' בית מאיר בסוגיין, מנחת חינוך סוף מצוה ל"ב, מחנה ישראל לח"ח סי' ל"א אות ב' [קוב"ש ביצה, אבי עזרי פ"א מיו"ט ה"י, שערי חיים גיטין].

עי' מליו"ט השמטות אות ק"ח דהק' לטעם הר"ן דא"כ במכשירין דהוי דחוי' אסור להרבות, וברמ"א תקי"א ב' מבואר דשרי.

ע"ע קו' רעק"א על הר"ן מהסוגיא דעירובין, עי' באו"ש פ"ח משבת ה"א וקה"י סי' י"ג, [ועי' מה דנתבאר בזה בשבת בסוגיא דאמירה לנכרי].

כ"ב ב' ת"ר ב"ש וכו', רש"י ותוס', טור ושו"ע תק"ו סעיף ה'.

כ"א ב' תוס' ד"ה לא יחם וי"ל וכו' ובשבת ל"ט ב' ד"ה א"כ ונראה לר"י וכו' ובתוס' הרא"ש שם, גליון הש"ס וחי' רעק"א שם, בית מאיר על תוס' בביצה.

בדינא דרשב"א עי' כ"א א' תוס' ד"ה עיסה ובר"ן שם. תוס' פסחים מ"ו א' ד"ה עד שתאפה.

פלוגתא דת"ק ורשב"א

(א) עי' ברש"י דלת"ק קדירה הוי חד טרחא משא"כ בפת, וצ"ב דהא הנידון הוא משום דהוי מלאכה שלא לצורך ולא רק משום טרחא, ובמלאכת יו"ט אות פ"ב ביאר דאזיל לשיטתו דלכ"ה שרי מתוך אף שלא לצורך כלל, [ואף לשאר הראשונים דבעי' צורך קצת, י"ל דאף לת"ק סגי בהא דאיכא תיקון בקדירה דחשיב צורך קצת], ואף דעביד לצורך חול מ"מ לרבה דאית ליה הואיל שרי מדאו', [ועדיין צ"ע לר"ח, אולם באמת יעוי' לשון רש"י בפסחים מ"ו דפלוגתא דהואיל מיירי באופה אחר גמר הסעודה, ומשמע דקודם הסעודה לכו"ע אמרי' הואיל, כיון דהמעשה מצ"ע אינו נחשב לצורך חול, וא"כ הכא אף דהוי יותר מכדי צרכו אמרי' הואיל לכו"ע, ועי' תוס' כ"א א' דעיסה של נכרי אסור לרשב"א משום דליכא הואיל, והק' האחרונים דהא לר"ח דליכא הואיל מ"מ שרי רשב"א, וביאר החת"ס דאירי קודם אכילה דלכו"ע אמרי' הואיל, ע"ש], אולם צ"ע דהא בסוגיא בדף כ"ב ב' לענין פת מרובה דפליגי ב"ש וב"ה אי שרי ביו"ט, ופרש"י דהנידון משום דהוי טרחא שלא לצורך, ותלי לה רש"י בפלוגתא דת"ק ורשב"א, [ועי' פנ"י שם דמיירי בפת אחת מרובה, וצ"ע אינו שייך לפלוגתא דת"ק ורשב"א], וצ"ע דלכ"ה דלית להו מתוך א"כ אי"ז רק נידון של טרחא אלא נידון של מלאכה ביו"ט, וצ"ע.

(ב) עי' ברש"י דטעמא דת"ק דשרי למלאת הקדירה משום דהוי חד טרחא, ועי' בעבוה"ק ש"ב דטעמא דשרי למלאת הקדירה משום דמשביח את התבשיל, ומה"ט שרי להוסיף אף כשהקדירה כבר על האש, אעפ"י דהוא ב' טרחות, וכן פסק הטור, ובב"י נקט דרש"י ורשב"א פליגי להלכה אם שרי גם בב' טרחות, ותמהו הב"ח והט"ז דהא רש"י קאי לת"ק ומנ"ל דלרשב"א נמי בעי' חד טרחא.

ואפ"ל דכוונת הב"י להוכיח מדברי הרשב"א, דאי נימא דהרשב"א בא לומר דהלכה כרשב"א, תקשי אמאי הביא לגוונא דת"ק ולא הביא לדינא דפת דעלה קאי רשב"א, הא בגוונא דפת איכא חידוש טפי, דאף דאיכא טרחא טפי בהוספת הפת מ"מ שרי, [ועי' היטב מג"א סי' תקי"ב סק"ג בשם היש"ש], ולכך הוכיח הב"י דודאי א"א למילף מפת דשרי להוסיף בקדירה, דשאני פת דאם לא יוסיף הפת יחרך וכמבואר בתורי"ד ובמ"ב בשם המאירי, ולכך שרי להרבות במלאכה ובטרחא, אבל לגבי תיקון הבישול הרי נקט הב"י בסו"ד דאי"ז אלא תיקון כל דהו, וא"כ ליכא למילף מרשב"א, אלא דס"ל להרשב"א דטעמא דת"ק כדי שיאכלו משמנים, וכמו דביאר באמת הרא"ה, אלא דת"ק אסר באפיה כיון דאיכא טרחא יתירה, אבל להלכה קיי"ל כרשב"א ושרי אף בגוונא דהוא טרחא יתירה, ולכך הוכיח הב"י דרש"י דביאר דטעמא דת"ק משום חד טרחא ע"כ דס"ל דת"ק פליג על טעמא דהשבחת הקדירה וס"ל דאי"ז תיקון

חשוב בשביל דיתירו להרבות, וממילא אסור להרבות כשהקדירה מונחת על האש, וא"כ אף דקיי"ל כרשב"א מ"מ אינו ראיה דשרי אף בקדירה, וצ"ע בזה.

(ג) עי' בטור דהביא דיש אוסרין [הוא שיטת הרוקח], באמרה בפירוש שהוא לצורך מחר, והטור חולק עליו דכיון דטעמא דשרי משום דמשביח התבשיל, א"כ אפילו פירש להדי' נמי שרי, [ולפי"ז לגבי מים דטעמא רק משום חד טרחא, אף להטור אסור לומר בפירוש, וכן פסק במ"ב], ועי' בב"י דהוסיף דרק לרש"י שהוא משום חד טרחא י"ל דלא התירו אלא בסתם ולא במפרש, אולם בפר"ח פסק להלכה כהרשב"א דשרי להוסיף אף כשהקדירה כבר על האש, ומ"מ פסק נמי דאסור לומר בפירוש שהוא לצורך מחר, וכן במ"ב ס"ק ו' החמיר כהרוקח, [וכן בס"ק ט"ו החמיר לענין מים], אעפ"י דפסק בס"ק ה' דשרי להוסיף אף כשהקדירה כבר על האש. והנה עי' בב"ח דהביא לשון הרוקח, ומדבריו נראה קצת דעיקר התירא דריבוי בשיעורים הוא מדין היתר הערמה, אבל במפרש להדי' אסור להערים, וע"ז כתב הטור דטעמא לאו משום ריבוי בשיעורים אלא מחמת תיקון התבשיל, אולם לפי הפר"ח עדיין צ"ע מה הטעם לאסור אף בתיקון התבשיל.

עי' בחי' הרא"ה דלא שרי להרבות בפת אלא במתכוין לכך אבל לצורך חול אסור, ובב"י תק"ז סעיף ו' הביאו בשם האררחות חיים, ופליג עליו, ועי' במג"א שם ס"ק י"ג דיש להחמיר כהרא"ה, ואעפ"י דבסי' תק"ג שרי אף במרבה לצורך חול, שאני התם דהוי חד טרחא אבל היכא דצריך לטרוח בכל ככר בפנ"ע אסור להרבות לצורך חול, והביאו במ"ב שם, ונראה בכוונתו דהיכא דהוי חד טרחא שרי מדין ריבוי בשיעורים ולא איכפ"ל דהוא לצורך חול, אבל היכא דההיתר משום דמשביח האוכל בעי' דיתכוין לכך, ולפי"ז מבואר דאף בקדירה באופן דממלא אחר שהקדירה כבר על האש אסור להרבות לצורך מחר. [ועי' בדף כ"א א' בביאור החת"ס עפ"י יסוד הרא"ה].

טעם היתר מרבה בשיעורים ביו"ט

(א) עי' ברשב"א דהוכיח דאיסור ריבוי בשבת הוי איסור דרבנן וביו"ט התירו לגמרי, ובר"ן הק' עליו דא"כ מאי מספק"ל לגמ' במנחות הא ודאי דעדיף דיעבור על איסור דריבוי בשיעורים, ועי' בשפ"א שם דיישב דס"ל להרשב"א דאף אי יקצוץ הב' עוקצין לא עבר על איסור דאו', וכיון דתרווייהו מדרבנן שפיר מבע"ל הי עדיף, עכתו"ד, והנה השפ"א נקט דהר"ן ס"ל דכיון דהיה יכול למיעבד קצירה אחת אית ליה איסור דאו', ושורש הנידון אם דנין לפי מה דבפועל עביד לצורך החולה, או דדנין לפי מה דהי' יכול למעט במלאכה, [וע"ד הפלפול י"ל דאזלי לטעמייהו אף בפלוגתא דריבוי בשיעורים, דודאי אף הרשב"א מודה דבעביד לעיקר המלאכה באיסור אף תוספתו אסורה מדאו', אלא דס"ל דהיכא דעביד למלאכה בהיתר אף דהיה יכול לעשות את המלאכה בלא הריבוי, מ"מ כיון דהוי מלאכה מותרת, לא איכפ"ל דהיה יכול למיעבד ללא הריבוי, אבל הר"ן דס"ל דכל שהיה יכול למעט הוי איסור דאו' ממילא ס"ל דאעפ"י דהוצרך למיבד למלאכה, מ"מ כיון דאינו מחוייב להרבות אית ליה איסור דאו'], אולם באמת דאינו מוכרח בדברי הר"ן דאף להר"ן הוא רק איסור דרבנן, אלא דהק' דמ"מ מאי מיבע"ל לגמ' הא ודאי עדיף למעט במלאכות מלהרבות בשיעור דאינו אלא איסור דרבנן.

(ב) עי' בר"ן דבאמת בשבת הוא איסור דאו' ומ"מ שרי ביו"ט, או משום דיו"ט הוי הותרה או דנראה לחכמים שלא הצריכה תורה וכו', ועי' אבי עזרי דתמה דא"כ אמאי אסיקנא דיקצור שלשה הא הוי איסור גמור על הגרירת השלישית דאין לו ע"ז היתר, ונראה [ואולי זה כוונת א"ע שם] דודאי היכא דמבשל לחולה הוי מלאכה אחת אלא דמ"מ כל כזית וכזית הוא סיבה בפנ"ע לחיוב, ולכך מבשל לחולה דהוסיף בשביל בריא חייב דעל ההוספה אין לו היתר, אולם כ"ז בהיתרא דפקו"נ בשבת דהוי דחויא דאין להתיר את ההוספה, אבל ביו"ט דהוי הותרה הרי הותר לו גוף המעשה וא"א לחייבו על מה שהוסיף, ולפי"ז בחולה שיש לו רק ב' גורגרות מעוקץ אחד, הרי כיון דאם היה קוצר באיסור חשיב מעשה אחד, נמצא דאחר שהתירו לו לקצוץ חשיב דלא התירו לו רק מעשה אחד, ולפי"ז א"ש הגמ' במנחות דהא כשקוצר ב' קצירות נמצא דעבר על ב' מעשי איסור, וכשהוא קוצר ג' תאנים מעוקץ אחד, א, דקוצר את הג' שלא לצורך, הרי מ"מ ליכא אלא מעשה איסור אחד, ואף דקוצר שלא לצורך, מ"מ י"ל כיון דאם יקצור שני תאנים משני עוקצים הוי ב' מעשי איסור, ויש לו אפשרות ליטול לב' התאנים מעוקץ אחד, אין לו היתר לקצוץ מב' עוקצין, וממילא יהא מותר אף התאנה הג', דהוי כמי שאיון לו רק ג' תאנים בעוקץ אחד, או"ד דעדיף דיטול בב' מעשי איסור ממעשה שיש בו קצירה שלא לצורך, ומסיק דמעוטי בקצירה עדיף, [עיקרי הדברים שמעתי].

ומה דכתב באבי עזרי שם עפ"י הסוגיא בשבת צ"ג ב' דמוציא ב' דברים הוי ב' מלאכות, עי' בתוס' שבת צ' א' דמבואר דדוקא בכלי ואוכלין נידון כב' מלאכות, אבל בכמה אוכלין הוי הוצאה א'.

(ג) עי' בקוב"ש דלפי טעם קמא דהר"ן שרי להרבות אף בגוונא דהתוספת ראויה רק לכלבים, אולם לטעם הב' אם אסור להרבות לצורך האסור, ונבאמת דבסוגיא לקמן כ"א א' יתבאר דלדעת רוב הפוסקים שייך דין ריבוי בשיעורים גם באופן דעביד לצורך גוי, אולם דעת הבית מאיר והמ"ב דלא מהני], ובעיקר הדבר עי' מנח"ח רס"ד דמותר לכהן להטמא לקרובו ולזר מדין ריבוי בשיעורים [להצד דהותרה לו הטומאה], וכן נקט הח"ח במחנה ישראל פרק ל"א דהיכא דמותר לו להוציא ביד א' שרי להוציא אף ביד הב', אולם באחיעזר ח"ג ס"ה ח' ובחלקת יואב או"ח סי' כ"ה ד"ה אבל נקטו דלא שייך בזה ריבוי בשיעורים כיון דע"ז ליכא היתר, והנה ידוע קו' הראשונים למאי בעי' קרא להתי מליחת קרבנות בשבת הא ליכא עיבוד באוכלין, ותי' מהר"ם מרוטנברג [הובא ברעק"א על המל"מ פ"א משבת ה"ה] דבעי' קרא דשרי להקטיר את המלח, וכן תי' בנשמת אדם כלל ל"ב, ועי' שפ"א מנחות כ"א דאף להשי' דריבוי בשיעורים אסור מדרבנן, מ"מ כיון דהמלח אסור בהקטרה לכו"ע הוי איסור דאו'.

(ד) עי' מנחת חינוך דהק' להר"ן דריבוי בשיעורים מה"ת אמאי שוחט לחולה מותר לבריא ולא חיישינן דירבה בשבילו וישחט בהמה גדולה יותר, ומצינו בזה ב' אופנים, (א) באמרי משה סי' ל' סק"ג תי' דלא שייך ריבוי בשיעורים אלא כשיש שיעור במלאכה, דבזה שייך איסור להרבות בשיעור, אבל היכא דליכא שיעור לחיוב אין נפק"מ בריבוי⁶, [וכן

⁶ וראיתי להוכיח כן, דהנה מבואר בגמ' בפסחים ל"ה ב' דאין יוצאין יד"ח במצת טבל כיון דאין איסורו משום חמץ, ומוקי לה בגמ' כמ"ד דאין אחע"א אף בכולל, דאל"כ איסורו גם משום טבל, וק' על הרמב"ם דפסק דאחע"א בכולל, ומ"מ פסק דאין יוצאין במצת טבל, ובחתי"ס או"ח קל"ז הביא ממקנה קידושין ל"ח א' דתי' דהא באמת קשה דחיפול' משום מהב"ע, אלא דנימא עדל"ת, אולם הרי כיון דיכול להפריש מיניה וביה נמצא דהוי יכול לקיים שניהם, ואפילו באופן דאין לו רק שיעור במצומצם, מ"מ הרי אם יפריש מיניה וביה אין לאו משא"כ השתא, והגמ' קאי לר"ש דכ"ש למלקות ונמצא דאף בכ"ש עובר, אבל להל' אינו עובר וממילא

נראה באו"ש פי"ח משבת, ועי' אבי עזרי פי"א ה"ז הל' ע"ז ד"ה ונראה בביאור]. ב) בעמק ברכה יו"כ אות ה' וקה"י תי' דכיון דהאיסור משום נטילת נשמה אין כאן מרבה באיסור, כיון דאין חילוק בין נטילת נשמה של בהמה גדולה לבהמה קטנה, ובספר מגילת ספר הק' דהא מבואר בגמ' בחולין דאם לא היה איסור אבר מן החי אסור לשחוט לכל הבהמה, ובפשוטו אין כאן קו' כלל דאין כוונת הגמ' דחיישין דירבה בשיעורים אלא דירבה במלאכות והיינו דאחר נטילת חתיכת בשר יטול לעוד חתיכה ונמצא דמרבה במלאכות, אלא דצ"ע דבריטב"א בעירובין דהנידון הוא מדין ריבוי בשיעורים כיון דלא חיישין לקדירה אחרת, ולפי"ז באמת מוכח מהגמ' כדברי המנח"ח, וצ"ע בזה.

ריבוי בשיעורים בהוצאה

עי' או"ש פי"ח משבת ה"א דהוכיח דלא שייך התירא דריבוי בשיעורים אלא במלאכות כמו בישול ואפיה דאין האדם פועל את גוף המלאכה אלא גורם ע"י הנחת הקדירה שיתבשל שיעור גדול, אבל באופן דהאדם פועל בזמן עשיית המלאכה כמו בקוצר והוצאה ליכא התירא דריבוי בשיעורים, וראיתו מדברי תוס' שבת צ' א' ע"ש היטב, אולם בעיקר דבריו העירו דלכאור' בהוצאה לעולם חשיב כריבוי מלאכות ולא כריבוי בשיעורים, ועוד דהתם מיירי במוציא באיסור ובכה"ג י"ל דלכו"ע חייב שתים מדאו', וכן נקט באבי עזרי, ע"ש בכל דבריו, ומה דהאו"ש יישב לפי"ז לקו' הר"ן על הרשב"א, צ"ע דהא הרשב"א הוכיח כדבריו מהסוגיא במנחות, והתם הא מיירי לענין קצירה.

לכם ולא לגבוה

סוגיית הגמ' י"ט א', כ' ב'. עי' תוס' י"ט א' ומהרש"א ופנ"י, חי' הרמב"ן שבת קכ"ד ב', חי' הרא"ה באריכות בכל הסוגיא, עי' גמ' י"ב א' לענין עו"נ ועי' תוס' שם ומהר"ם שיף ופנ"י, [וע"ע בלשונם במגילה ה' א' ובגליון מהרש"א שם ותוס' חגיגה ז' ב'] ע"ע בבעל המאור ובהשגות הראב"ד, תוס' לקמן כ"ז ב', תוס' שבת כ"ד ב', תוס' פסחים מ"ז א', תוס' פסחים ה' א', שבת קי"ד א' וחי' רעק"א שם, וע"ע חי' רעק"א פסחים ה' א', שו"ת אבנ"מ סי' ב' עי' מלאכת יו"ט מאות קמ"א ואילך.

י"ט א'

גמ' אמר עולא וכו' מיתיבי אמר רשב"א וכו'. בטעמא דעולא דאין מקריבין שלמי נדבה ביו"ט, עי' לשון הגמ' לקמן כ"א א' דטעמא משום דמשולחן גבוה קזכו, אולם באמת דמצינו בזה ד' אופנים בראשונים, א) שיטת הריב"א [בתוס' כ"ז ב' ושבת כ"ד ב' ופסחים מ"ז א'] דעולא ס"ל דעיקרן נעשה לצורך גבוה, ורשב"א ס"ל דשחיתתן נמי לגם צורך האדם, ומה"ט כו"ע מודו דאין שורפין תרומה טמאה ביו"ט, כיון דודאי עיקרו נעשה לצורך ביעור התרומה. ב) שיטת ר"י (מובא בהרחבה בתוס' שם כ"ד ב') דטעמא דעולא משום דעושין בהן עבודות לגבוה אחר שחיטה, ומה"ט שריפת תרומה טמאה מדאו' שרי לשרפו ביו"ט, דלא עביד מידי לגבוה אלא הוא גזירה אטו שריפת קדשים. ג) בתוס'

טעמא משום מהב"ע, וא"ש הרמב"ם, אולם הדברים צ"ע דאף לר"ש הרי השתא שאינו מפריש נמצא דעובר בלאו על כל משהו ומשהו ושוב תקשי אף לר"ש דהו מהב"ע, וע"כ דהיכא דליכא שיעור לחיוב ליכא נפק"מ בריבוי אלא הוי חדא עבירה.

ביצה כ"ז ב' הביאו מר"י דצורך הדיוט בטל מפני צורך גבוה, והוי ככולו לגבוה, והק' מצליית פסח, ולכך בארו דהחסרון משום דעיקר הקרבה לגבוה. (ד) בתוס' פסחים ה' א' כתבו דטעמא משום דאין לו הנאה מיד אלא רק לב סוף, ומה"ט שריפת חמץ חשיב הבערה שלא לצורך, אעפ"י דיכול ליהנות ממנו כשיהיו גחלים, (וצ"ב קצת לפי"ז אמאי הגמ' לא משני דשאני חציה דישאל מיד משא"כ בנו"נ) ועי' במג"א סי' תק"ז דהק' דא"כ אמאי שרי ליהנות מעצי דקל שנשרו ביו"ט הא אסור ליהנות עד שיכלה האיסור, ועי' בהגהות רעק"א שם דדחה דודאי בעצי דקל כוונתו ליהנות משא"כ הכא דעביד לצורך גבוה, וע"ש היטב בלשון הדגול מרבבה, דדחה בנוסח אחר, דכל דברי התוס' רק היכא דהמצוה גורמת דהשתא אסור לו ליהנות ליכא התירא להקריב ביו"ט אבל באופן דאיסורא קגרים שרי ביו"ט וכן משמע קצת ברעק"א דהקדים להא דנעשית מצותן.

ובטעמא דרשב"א דשרי שלמים, עי' בתוס' דבארו לפי הריב"א דס"ל דשחיטתן נמי לצורך האדם, ולשיטת ר"י לא נתבאר להדי' בתוס', ובתוס' בפסחים סיימו דמאן דשרי יליף לה מלה', ועי' ח' רעק"א שם דביאר דלרשב"א ליכא למימר דטעמו משום דאמרי' מתוך, דא"כ אף עו"נ לשתרי, וכן ליכא למימר דריש מקרא דלה', דא"כ עו"נ נמי, אלא ע"כ דפליג על טעמא דשולחן גבוה קזכו וס"ל דשלמים חשיב צורך הדיוט משא"כ עולה, ולכך ביאר את כוונת תוס' בפסחים באופ"א.

אלא דעיקר הדבר צ"ב דא"כ נמצא דב"ש וב"ה פליגי בתרתי, חדא אם עו"ר שרי ביו"ט ותו אם שלמי נדבה חשיב צורך הדיוט או צורך גבוה, וצ"ע.

בעיקר איסור עולת נדבה - מצינו בזה ג' שי' בראשונים, (א) עי' בתוס' לעיל י"ב א' דנראה מדבריהם דאף לעולא חשיבי נו"נ צורך הדיוט כדי שלא יהא שולחן וכו' וליכא לאו דכל מלאכה, אולם מ"מ אף לרשב"א איכא איסור עשה מדאו' לב"ה בעולת נדבה מקרא דלכם, [אולם באמת יש לדון דתוס' ס"ל כהרא"ה דלרשב"א איסור עולה הוי איסור דרבנן, וכן משמע לשון תוס' דהק' למ"ד דנו"נ אין קרבין ביו"ט אמאי אין לוקה לב"ה על עו"נ, אף דלכו"ע אסור להקריב עולה, וע"כ דלרשב"א הוא רק איסור דרבנן, אולם הרי לפי ביאור התוס' דלרשב"א אין בטל צרכו מפני צורך גבוה, הרי ודאי דבעולה דליכא צורך או"נ, אלא דבאנו לדון מדין מתוך, וממילא עובר בעשה משום לכם ולא לגבוה]. (ב) בחי' הרמב"ן שבת קכ"ד ב' מבואר דלסברת תוס' באמת אף לעולא אינו לוקה ואסור מדרבנן [כן ביאר ברא"ה י"ט א' דלדעת הרמב"ן אינו אלא איסור דרבנן, וכ"ה ריהטת לשון הרמב"ן, אולם צ"ע מהרמב"ן בשבת כ"ד כתב דהוא איסור דאו' מקרא דלכם ולא לגבוה], אולם הרמב"ן כתב עוד סברא אמאי לב"ה אין לוקין על עולת נדבה, דאמרי' מתוך דהותר עו"ר ושלמי חגיגה לצורך גבוה שרי אף עולת נדבה לצורך גבוה, [ועיקר הסברא בזה צ"ב, כיון דלגבי צורך הדיוט חשיב כליכא צורך כלל ודמי למילה שלא בזמנה, מה הוסיף הא דאמרי' מתוך דצורך גבוה], אלא דמ"מ איכא איסורא מדרבנן, אלא דלכאו' בגמ' בע"ב מבואר להדי' דלעולא הוא דין דאו', דאמרי' בגמ' לא תימא מדאו' וכו', וכן מוכח מהא דהק' ב"ש והא נו"נ יוכיחו, וע"כ דהוא איסור דאו', ועי' בחי' הרא"ה שם ובשטמ"ק דיישבו את הגמ' להרמב"ן. (ג) הרא"ה סובר דלעולא נו"נ הוא איסור דאו', כיון דס"ל להאי מ"ד דלא שייך לומר מתוך, דשאני הנך דהם חובת היום, אבל לרשב"א דשלמי נדבה קרב לב"ה, בודאי דאמרי' מתוך אף על עולת נדבה, דאין לומר דשאני הנך דהוו אכילת הדיוט, דעו"ר יוכיח, [וצ"ע דאכתי איכא למיפרך דשאני הנך דהם צורך היום, משא"כ עולת נדבה דאינו מצרכי היום], אלא דאיכא איסור דרבנן על עולת נדבה. וברא"ה הוכיח דלרשב"א עולת נדבה איסורו מדרבנן, מהא

דבסנהדרין ל"ו א' תלי אם קרא דמעם מזבחי מיירי בקרבן יחיד בפלוגתא אם נז"נ קרבים ביו"ט או לא, ואמאי לא מוקי לה ב-עולת נדבה, וע"כ דלרשב"א הוא רק איסור דרבנן, ולשי' הרא"ה מיושב קו' רעק"א בשבת קי"ד א' דהא קרא מיירי בעולה, ועז"נ לכו"ע אינו קרב, ולהרא"ה א"ש דהא למ"ד דנז"נ קרב אינו אלא איסור דרבנן, ועי' ברא"ה דהוסיף דהא דאמרי' התם דרע"ק ס"ל דנז"נ אין קרב ואיצטריך קרא למשרא ביו"ט, היינו אף לרשב"א דכיון דמבואר בפסחים ה' ב' דרע"ק פליג על דין מתוך, לכו"ע איכא איסור בנו"נ.

ועי' ברא"ה בסו"ד דכתב בזה עוד ביאור, דלעולא קרא דחג אשמועי' דרק קרבנות החג קרבין ביו"ט, ולא שייך ע"ז מתוך כלל, ורשב"א ס"ל דקרא קמ"ל דכל שיש לו חלק לחג קרב, וממילא אף שלמי שמחה בכלל, ותו ממילא שייך מתוך לעולת נדבה, וצ"ב.

תוס' ד"ה אמר עולא - ומ"מ קשיא וכו'. עי' בחי' הרא"ה דתי' דאי לאו קרא דשרי עז"ר ל"ש מתוך דהותרה שחיטה, כיון דהוי רק צורך גבוה, [ותוס' אזלי לשי' דחשיב נמי צורך הדיוט משום דלא יהא שולחן וכו'] ואף משלמי חגיגה ל"ש מתוך כיון דאית ביה צד הדיוט, ודבריו צע"ג דהא בגמ' לעיל י"ב א' מבואר דאם ב"ש היו סוברים לדין מתוך אין לוקה על עז"נ, והא ב"ש ס"ל דמעטינן מקרא דחגותם דעולה לא, וא"כ הרי אף לב"ה לא שייך בזה מתוך.

ובעיקר קו' - עי' מהרש"א דתמה דהא מבואר בגמ' בע"ב דאיכא מיעוט דלכם, [וביותר קשה דהא כיון דחזי' דעולא אוסר נז"נ איך אפשר לומר דטעמא ב"ה דשרו עולת ראייה משום סברת מתוך], והיה אפ"ל דהא ביאר הרא"ה בע"ב דמק"ו ילפינן דצורך גבוה חשוב צורך, [דאל"כ נימא דיו דרק קרבנות ציבור דשרו בשבת] וע"ז דחו ב"ש דילפי' מקרא דלכם דצורך גבוה אינו בכלל צורך או"נ, ודחו ב"ה דאיכא קרא דלה', אולם י"ל דכ"ז לב"ש דלא ס"ל מתוך וממילא בעי' למילף בק"ו דגבוה חשוב צורך, אולם לב"ה י"ל דכיון דאיכא טעמא דלא יהא שולחן וכו' כמבואר בתוס', ממילא אף בגבוה הוי בכלל לכם, אולם זה נסתר מדבריהם בדף י"ב א' דבארו לענין עולת נדבה דאף לב"ה איכא איסורא מחמת מיעוט דלכם, אלא דלא אהדרי' לאיסורי' כיון דאית ביה צורך שלא יהא שולחן וכו', ומבואר דאף דאית ליה צורך בדבר מ"מ נתמעט מלכם.

אולם י"ל בפשיטות טפי דס"ל לב"ה דכיון דשמעי' מקרא דשרי להקריב חגיגה ממילא שפיר י"ל מתוך דהותר הקרבת חגיגה לגבוה שרי נמי הקרבת עז"ר לגבוה, ולא שייך דין דלכם ולא לגבוה אלא באופן דלא משכח"ל דהותר לגבוה, אבל באופן דהותר לגבוה שפיר אמרי' מתוך שהותר לצורך גבוה שרי נמי אף שלא לצורך גבוה, אבל באופן דאין לו זמן קבוע כמו נז"נ שפיר אסור ביו"ט, דלא שייך ע"ז מתוך, ואף דלרשב"א הרי כיון דס"ל דשרי להקריב שלמים ביו"ט, ע"כ דס"ל דאף באין לו זמן קבוע שרי ביו"ט, וע"ז לא שייך מתוך, ואי לאו ריבויא דלה' ממעטי' ליה מקרא דלכם, מ"מ קו' התוס' היא אליבא דעולא.

בעיקר תי' תוס' עי' מהר"ם דלמסקנא טעמא דב"ש משום קרא דלכם וטעמא דב"ה משום מתוך, ע"ש.

עי' בתוס' לעיל י"ב א' בכל דבריהם - ומבואר דלב"ש בעולת נדבה איכא מלקות ולא בשלמי נדבה, וצ"ב דהא לב"ש נמי איכא למילף עז"נ מק"ו דצורך גבוה נמי שרי אלא דמעטינן מקרא דלכם, ונימא דלא אהדריה קרא למלקות, ואפ"ל דלב"ש אשמועי' קרא דצורך גבוה אינו בכלל צורך או"נ וממילא איכא מלקות משא"כ לגבי שלמים דע"כ

איכא צורך הדיוט, אבל לב"ה דאית להו מתוך, ע"כ דחשיב דאיכא צורך או"נ, אלא דאשמועי' קרא דמ"מ איכא איסור עשה, ועי' היטב בלשון התוס' מגילה ה' א', ועי' מהרמ"ש ופנ"י דהאריכו בזה.

אולם עדיין צ"ע דהא למ"ד דשלמי נדבה קרב ביו"ט ע"כ דס"ל דכיון דאית ביה צורך הדיוט שרי ביו"ט, ולא ממעטינן מלכם, וצ"ע מ"ש מעולת נדבה דשייך בו היתר דמתוך מחמת דאית ביה צורך קצת שלא יהא שולחן וכו' מ"מ אסור מחמת איסור דלכם ולא לגבוה.

ושמעתי מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י לבאר בזה דבאמת יש לדון כאן בב' אופנים, חדא דרצונו לאכול בשר, אלא דאוכלו בקדושת קרבן, וע"ז לא שייך המיעוט דלכם ולא לגבוה, אולם יש עוד נידון באופן דרצונו להקריב קרבן ולאכול, וע"ז שייך לומר דמ"מ אית ליה איסור מקרא דלכם ולא לגבוה, וזהו החילוק בין עו"נ לש"נ, דלענין ש"נ אנו דנין דרצונו לאכול בשר גמור, ושפיר איכא למימר דשרי לגמרי, אבל בעו"נ הרי רצונו להביא קרבן, אלא דיש צורך הדיוט בהקרבת הקרבן כדי שלא יהא שולחן וכו', ובזה שפיר שייך המיעוט דלכם ולא לגבוה, ודו"ק היטב.

כ' ב'

גמ' אבא שאול וכו'. עי' מהר"ם שיף דמסתפק אם אבא שאול שרי נמי עו"נ, והוכיח מהא דלא הק' ב"ש דעו"נ תוכיח, ועי' שבת קי"ד א' דלמ"ד דנו"נ קרב ביו"ט קרא דעולת שבת אתי לאשמועי' דקרב ביו"ה כ', והק' בחי' רעק"א דהא קרא מיירי בעולה ולכו"ע עו"נ אינה קריבה ביו"ט, ועי' בחזו"א או"ח סי' קכ"ט (עמ' 444) סק"ד דיישב דכוונת הגמ' לאבא שאול דעו"נ קרב ביו"ט, אולם עי' ברעק"א דהביא בקושייתו לתוס' בחגיגה, וכנראה דהוכיח מדבריהם שם דאף לאבא שאול איכא איסורא בעו"נ דהא הגמ' שם מיירי לענין עולה ופי' התוס' דכוונת הגמ' דאף לב"ה אסור להקריב עו"נ ביו"ט, ומשמע דליכא מאן דפליג עליה, ועי' לעיל מה דהבאנו מהרא"ה לבאר לסוגיית הגמ' בשבת, ועי' בחזו"א שם דכתב עוד ב' תי' לקו רעק"א, וע"ע בחזון יחזקאל שבת כ"ד ב'.

והנה הגמ' בפסחים מ"ז א' פריך למ"ד דצרכי שבת נעשים ביו"ט אמאי אסור לאפות לשתי הלחם ביו"ט הא הוי מצרכי יו"ט, [והיינו דאף אם נו"נ לא קרבי ביו"ט מ"מ הא הוי צורך יו"ט] ומשני דלכם ולא לגבוה, ור"ש בו הסגן ס"ל כאבא שאול דלכם ולא לכלבים, והנה בפשוטו למסקנא טעמא דרשב"ה משום דשתי הלחם הוי צרכי יו"ט, אלא דת"ק ס"ל דמ"מ כיון דדרשי' לכם ולא לגבוה אי"ז בכלל צרכי יו"ט, אולם רשב"ה פליג על האי דרשא וממילא שרי כדין צרכי יו"ט, [ומה דמבואר בתוס' שבת כ"ד ב' דלעולא שתי הלחם אינו קרב כיון דנעשה עיקרו לגבוה כשלמים משא"כ לרשב"א, אין כוונתם להסוגיא בפסחים, אלא למבואר בסוגיין דמוכח משתי הלחם דנו"נ ביו"ט הוא איסור דאו', ומבואר בגמ' דאיסור אפיית שתי הלחם מתלי תלי בדינא דנו"נ ביו"ט], ולפי"ז הרי מוכח מהגמ' דלאבא שאול שרי להקריב אף עו"נ, ולדידיה ע"כ דלא דרשינן לקרא דלכם ולא לגבוה ושפיר י"ל דטעמא דרשב"ה דשרי כדין צרכי היום, אולם לרשב"א דעו"נ אסור, ע"כ דאי"ז בכלל צרכי יו"ט המותרים, אלא דבעי' למשרי אפיית שתי הלחם כדין שלמים, והק' בחזו"א דמ"מ אמאי לא רצו להעמיד כרשב"א ולשתרי מדין שלמים, ותי' בחזו"א דס"ל כעיקר אוקימתא דהגמ' דרשב"א ס"ל כעולא, [אולם הוסיף דבתוס' בחגיגה מוכח להיפוך, דהא כתבו דתנא דהתם ס"ל באמת דש"נ שרי ביו"ט, ושוב תקשי אמאי לא מוקמי' לרשב"ה כהאי תנא, ובספר משמר הלוי טעה בכוונת החזו"א], והנה בתוס' סוף ד"ה נדרים הביאו להגמ' בפסחים, והוכיחו מכאן דלא כרבינו שמואל, דמשמע דלאבא שאול קרא דלכם מיירי בצורך עכו"ם וכלבים וליתא לדרשא דלכם ולא לגבוה, וצ"ב למאי הצרכו להוסיף כן ולא הוכיחו כפשוטו דהא שתי

הלחם דמי לשלמים ומבואר בגמ' דשרי לאבא שאול, אולם אי נימא דכוונת הגמ' דלפי אבא שאול שפיר איכא למימר דשרי כדין צרכי יו"ט, ממילא ליכא להוכיח מעיקר הדין דשתי הלחם שרי ביו"ט דשרי להקריב שלמים ביו"ט, אלא דעדיין איכא להוכיח מהסוגיא בפסחים דלאבא שאול ליתא לדרשא דלכם ולא לגבוה וממילא אין שום סיבה לאסור שלמים ביו"ט, וזהו שכתבו התוס' דמהא דלא מוקי ליה לומר לכם ולא לגבוה ע"כ דנו"נ קרבי ביו"ט.

[לבדוק סתירה במ"ב מדוע בעיסת כלבים אין היתר של כל חד חזי ליה, דכתב בס"ק נ"ה דב' התי' חולקים]

לכם ולא לנכרי והמסתעף⁷

כ"א א' ובגמ' ע"ב ופליגא וכו'. עי' תוס' מהרש"א בכל הסוגיא ובמהר"ם שיף, פנ"י צל"ח וחת"ס, רא"ש, ר"ן, חי' הרא"ה, חי' הרשב"א, עבודת הקדש ריש שער ג', טור ושו"ע תצ"ח סעיף י"א, תק"ו סעיף ו', סי' תקי"ב, ועי' היטב בדרכ"מ, עי' בית מאיר וגר"ז סי' תקי"ב, ועי' היטב בפסחים מ"ח א' ותוס' שם מ"ו ב'.

גמ' בהמה חצי' וכו'. ויל"ע אמאי ליכא התירא דריבוי בשיעורים בשוחט, ואף אי נימא דהיכא דכל חד לא חזי ליה בפנ"ע ליכא התירא דריבוי בשיעורים, אבל כבר הוכיחו האחרונים דנטילת נשמה אינו נחשב לריבוי בשיעורים, כיון דאין חילוק בין נטילת נשמה של בהמה גדולה לבהמה קטנה, וא"כ מה איכפ"ל דחצי' של נכרי, ולכאור' י"ל דשאני שוחט לצורך נכרי דהוי איסור בגוף העשיה אבל בעביד לצורך מחר הוי רק חסרון בצורך היום, וכן משמע בשטמ"ק לעיל י"ב א' דביאר דאף לרש"י דאמרי' מתוך אף בשלא לצורך כלל מ"מ לצורך נכרי גרע, וריבוי בשערים מהני רק באופן דעביד לצורך מחר אבל בעביד לצורך נכרי לא מהני ריבוי בשיעורים, אולם צ"ע דברשב"א ובר"ן לעיל י"ז א' בארו לגבי ההיא דאין מזמנין לנכרי דחיישינן שמא ירבה קדירה אחרת אבל באותה קדירה שרי מדין ריבוי בשיעורים, ומבואר דגם במבשל לצורך נכרי איכא דין ריבוי בשיעורים, ואולי בשייך לנכרי גרע, וצ"ע.

והנה בעיקר ספק הגמ' הק' האחרונים אמאי לא פשיט ממתני' כ"ה א' דבהמה מסוכנת מותר לשחוט כשיש זמן לאכול כזית מבעו"י, והרי שאר הבהמה הוא שוחט לצורך מחר, וע"כ דכיון דא"א לכזית בשר בלא שחיטה שרי, וה"נ לשתרי אף בחציה של נכרי, [ובשאלות ק"ז מבאר דספק הגמ' דכיון דחצי' של נכרי חשיב דשחטה לדעת הנכרי ואסור או"ד כיון דא"א לכזית בשר בלא שחיטה אדעתה דנפשי' קטרח ונכרי ממילא הוי ושרי, ומסיק דשרי מידי דהוי בבהמה המסוכנת, וע"ש בהעמ"ש אות ו' ז' ובמרומי שדה בסוגיין, ובמלא הרועים תי' דשאני התם דאיכא מתוך, וצ"ע דהא מתני' התם ר"ע דל"ל מתוך]. אבל אי נימא דשוחט לצורך נכרי גרע א"ש בפשיטות דשאני הכא דעביד לצורך נכרי, ולכך מספק"ל דכה"ג לא מהני הא דא"א לכזית בשר בלא שחיטה.

⁷ סוגיא זו לא גמרתי לכתוב עליה, ובעזה"י אשוב ואשנה.

ע' בצל"ח דהק' לפי המקשן דלא ידע לסברא דמשולחן גבוה קזכו תקשי אמאי אין אפיית שתי הלחם דוחה יו"ט הא
הוי כולו אכילת הדיוט, ותי' דלגבי ק"ק ידע לסברא דמשולחן גבוה קזכו וקמ"ל דאף בקדשים קלים איתא להאי סברא,
וע"ע בישועות יעקב תצ"ח ס"ק י"ט.

בשב יעקב או"ח סי' כ"א הכריע [הובא בשערי תשובה סי' תצ"ח סעיף י"א] דאסור לשחוט בהמת נכרי לצורך ישראל,
והוכיח כן מהא דלא מבע"ל בגוונא דכולה של נכרי, ועוד הוכיח מהא דמבואר בגמ' דשאני נו"נ דמשולחן גבוה קזכו,
וה"נ משולחן נכרי קזכי, [ובאבנ"מ תשו' ב' ג' האריך בכ"ז ובתו"ד ביאר דודאי אף להשב יעקב יסוד האיסור מחמת
דעביד לצורך הנכרי, אלא דבאופן דהבהמה בבעלות הנכרי חשיב דאינו נשחט לצורך ישראל, וע"ע בהגהות חת"ס סי'
תצ"ח בהוצאת טלמן], ובנובי"ק או"ח סי' כ"ט דחה לראי' קמא דעיקר כוונת הגמ' לדון היכא דכוונתו בחצי' לצורך
הנכרי, אבל בכולה של נכרי ועביד לצורך ישראל ודאי שרי, ומה דהביא ראייה מנו"נ, דחה דשאני התם דכיון דמשולחן
גבוה קזכו נמצא דהשחיטה לצורך גבוה משא"כ הכא דהשחיטה לצורך ישראל, והוכיח כד' מהא דמבואר בתוס'
דהעגל היה של הבלשת, ומ"מ מבואר בגמ' דאי לאו דהוי טריפה ודאי שרי לאפותה ביו"ט, ולא איכפ"ל דכולה של
נכרים, ועוד הוכיח מהא דהק' תוס' לרבה מרודה חלות דבש, והא י"ל דמיירי בדבש של נכרי, וע"כ דאמרי' הואיל
ומצי לקנותו ממנו שרי, ודלא כשב יעקב, ובאבנ"מ דחה דהא מבואר בתוס' לעיל דל"א הואיל כששיק לנכרי, ועי'
להלן דתלוי בביאור כוונת תוס'. [ועי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרפ"א דמשמע כהנוב"י].

ע' רא"ש דהיכא דיש לו ב' בהמות חשיב דא"א למפלגי' כיון דאינן שוות, ועי' ב"י תצ"ח סעיף י"א דהק' דמשמע
דאם הן שוות אסור לשחוט כיון דיכול לחלוק מחיים, והא דילמא אינו צריך אלא לחצי' ואם כולה שלו מפסיד חצי,
וכשישחוט בלא חלוקה נותן פלגא לנכרי, ומסיק דבאמת חדא שרי לשחוט, וכוונת הרא"ש דתרווייהו אסור לשחוט,
אולם עי' ט"ז סק"י דחולק, דהא מבואר בתוס' דאף באית ליה תועלת בתבשיל כרשב"א, מ"מ בפלגא דעכו"ם אסור
לאפות כיון דאפשר למפלגי', וה"נ כיון דאפשר לחלוק מחיים אסור לשחוט בשביל שלא יהא לו הפסד, ובקהלת יעקב
תמה עליו דבשלמא באפי' הרי אם יחלקו לא היה עושה מלאכה רק בשלו ובגלל שחולק אחר אפיה נמצא דעביד
מלאכה בשל גוי, אבל הכא אף אם יחלק קודם שחיטה הרי אינו צריך אלא לכזית, וא"כ מ"ל אם מותר הבהמה יהא
לנכרי או דיהא שלא לצורך כלל, הא הוי אותו מלאכה, ומסיק דלא כהט"ז, וע"ע בשער הציון שם.

תוס' ד"ה עיסה - וא"ת וכו'. עי' בר"ן דהביא לת' דמיירי בעיסה גדולה דבעי' ב' תנורים, אבל בתנור אחד באמת שרי
מדינא דרשב"א, [ועי' להלן בגמ'], ובחי' הרא"ה תי' דמדאו' שרי מחמת דינא דרשב"א אלא דמ"מ כיון דהפת של גוי
איכא איסור דרבנן, וצ"ב דלפי שיטתו לעיל י"ז א' דדינא דרשב"א ל"ש כשמתכוין למחר, א"כ י"ל דשאני הכא דכיון
דחציו של נכרי ע"כ לאיסור קמכוין, [עי' להלן ד' החת"ס], וע"ע בביאור הגר"א סי' תק"ג ד"ה ודוקא [ומקורו משו"ת
הריב"ש סי' רנ"ד] דהוכיח מהא דאי לאו סברא דא"א לכזית בשר היה אסור לשחוט בחצי' של נכרי, דדינא דרשב"א
לא שייך אלא קודם אכילה אבל אחר אכילה אסור משום הערמה, וסוגיין מיירי אחר אכילה וכיון דעביד לצורך הנכרי
אסור, אי לאו סברא דא"א לכזית בשר וכו'.

ו"ל וכו' ועוד וכו'. ע"י בפנ"י דביאר דסברא קמא דתוס' הוי מדין הואיל וכדאי' בפסחים מ"ח א' דיש צד בגמ' דלא אמרי' הואיל אלא היכא דכל חדא חדא חזיא ליה, וצ"ע דהא התם מהני אף באופן דחדא ודאי לא חזיא ליה כיון דצריך להפריש חלה, וכן מבואר להלן בסוגיא דבני באגא דסגי בהא דכל חד חזי ליה, אף דכולה ודאי לא חזיא ליה, ובראש יוסף כתב דצ"ל דמיירי הכא באופן דהנכרי בורר חלקו לעצמו או דחולקין בגורל, וכן מבואר בשער הציון תק"ו ס"ק נ"ה דלתי' קמא ביכול לברר שרי ולתי' בתרא ביכול לברר איזה שרוצה אסור, ובשו"ע הגר"ז ביאר...

ע"י במהר"ם שיף דתמה לתי' קמא דתוס' מהא דפריך לר"ח מעיסת הכלבים, והא התם כל חתיכה חזי ליה, [ובשלמא לטעמא דהואיל י"ל דהיכא דל"ל נבילה ליכא הואיל, אבל לטעמא קמא הא כל חד חזי ליה], ולפי"ד החת"ס להלן י"ל דבעיסת כלבים חשיב דעביד לצורך הכלב וליכא התירא דרשב"א, אולם ע"י בדרכ"מ אות א' דנקט דלדעת תוס' באמת איכא איסור אף במכויין לצורך נכרי, ועוד י"ל דס"ל לגמ' דמיירי בב' תנורים, [ומש"כ בדרכ"מ אות ג' דמוכח מקו' הגמ' דאף בב' תנורים מהני אפשר לפייסן, כוונתו לפי דעת הר"ן וכדביאר ברעק"א סוף תקי"ב].

בעיקר דבריהם דאיכא סברא דהואיל צ"ע דהא ר"ח פליג על דינא דהואיל, ואף לר"ה הא איכא איסור דרבנן, ומצינו בזה באחרונים ג' אופנים. א) בפנ"י ובצל"ח ובראש יוסף בארו דדינא דרשב"א לא מהני להתיר איסור דאו' ולכך בעי' לטעמא דכל חד חזי ליה והואיל, ודינא דרשב"א מהני להתירו לכתחילה אף מדרבנן, אלא דא"כ תקשי לר"ח דל"ל הואיל ע"כ דדינא דרשב"א מהני לדאו' אף בלא טעמא דהואיל, וכתב הצ"ח דע"כ צ"ל דר"ח פליג על רשב"א וס"ל כת"ק, וכל קו' תוס' להל' דקיי"ל כרשב"א, וע"ז תי' דמ"מ בעי' להואיל שלא יהא איסור דאו'. ב) בשער המלך פ"ג מיו"ט ה"ט (ד"ה גם מ"ש) פי' להיפוך, דדינא דרשב"א מהני לאיסור דאו', אולם עדיין אסור מדרבנן, וע"ז הוסיפו להא דכל חד חזי ליה והואיל דשרי אף לכתחילה, ובאיסור דרבנן אף ר"ח מודה דאמרי' הואיל להתירו לכתחילה, ובצל"ח תמה לפי' זה דא"כ מאי פריך לר"ח מעיסת הכלבים, הא שאני התם דשרי מדאו' מחמת דינא דרשב"א ובאיסור דרבנן מודה ר"ח דשרי. ג) בחת"ס ובמגיה על האבנ"מ אות ד' פי' דדינא דרשב"א לא שייך אלא בסתמא אבל באופן דעביד להדי' לצורך האסור ליכא התירא דרשב"א, [וזהו באמת שיטת הרא"ה לעיל והובא במג"א תק"ז י"ג], אלא דבאופן דכל חד חזי ליה ואיכא הואיל אי"ז נחשב דעביד להדי' לצורך חול אבל בלא"ה חשיב דמתכוין לדבר האסור, ובכה"ג אף ר"ח מודה דאמרינן הואיל כדי שלא יהא נחשב דעביד לצורך האסור, ולפי"ז אין כוונתם בתי' קמא לטעמא דהואיל אלא דזה תנאי בהתירא דרשב"א, ולפי"ז דחה המגיה באבנ"מ לראיית האבנ"מ מתוס' דלא אמרי' הואיל ומצי לקנותו מנכרי, דהא לא מיירי כלל בדיני הואיל, אלא דלפי מהלך זה צ"ע מאי פריך מעיסת הכלבים, דממנ"פ אם חשיב חשיב כמצב שיש בו הואיל כדי שלא יהא נחשב דעביד לצורך הכלב הרי אף לר"ח שרי, ואי נימא דכיון דהוי עיסת כלבים ע"כ דכוונתו לכלבים, א"כ תקשי לר"ה אמאי ליכא איסור דרבנן, [אולם ברשב"א כתב דהו"מ לאקשוויי], ואולי י"ל דלר"ה דאית ליה הואיל לא איכפ"ל דכוונתו לכלב, ורק לר"ח דל"ל הואיל בעי' שלא יהא לו כוונה להדי' לצורך דבר האסור, אלא דא"כ שוב תקשי דתי' התוס' לא אזיל לר"ח, וע"כ צ"ל דמיירי בעיסת כלבים בשתי קדירות, וכן יוצא מתוך דברי הדרכ"מ סוף ס"ק ג' וכדביאר ברעק"א סוף תקי"ב.

בדין עיסת הכלבים דמבואר בגמ' דלמ"ד דאמרי' הואיל סגי במה דיכול לפייסן בנבילה ולמאן דל"ל הואיל בעי' דיהא לו נבילה, ועי' בר"ן דאף לדידן דס"ל הואיל בעי' דיהא לו נבילה, דהואיל ואתו אורחים מהני רק לפוטרו ממלקות, אבל באופן דנבילה קמן שרי לכתחילה, וכן משמע ברשב"א, אולם בב"י הביא דבעבוה"ק ובמ"מ מבואר דלדידן דקיי"ל להל' כרבה לא בעי' דיהא לו נבילה לפייסן, ועי' בא"ר סוף תקי"ב דביאר דכיון דמזונות הכלבים עליו שרי אף מדרבנן.

ובעיקר הא דמבואר בגמ' דשרי ביש לו נבילה לפייסן, עי' בחי' הרשב"א דתמה דהא מ"מ הוא אופה לצורך הכלבים, ותי' דשרי כדין בהמה המסוכנת, [וברא"ה הק' להיפוך דמאי קמ"ל, וצ"ב], וצ"ב דהא בגמ' בפסחים מ"ו ב' מבואר דלר"ח ע"כ טעמא דמסוכנת משום דגמר בלבו לאכול ממנה כזית כדי שלא יפסיד, אבל הכא הא אפשר למפלגי' בלישה, ובב"י סוף תקי"ב ג"כ עמד בזה, והוסיף דבשלמא לתוס' דמיירי הכא בקדירה אחת שפיר י"ל דכיון דיכול לפייסן חשיב כשלו, וממילא שרי מחמת דינא דרשב"א, אבל לר"ן דמיירי הכא אף בב' קדירות מה מועיל דיכול לפייסן, והביא דמבואר להדי' בירושלמי בחלה פ"א ה"ה דהתירא דעיסת הכלבים תלוי בדינא דרשב"א, אולם בדרכ"מ אות ג' חולק דודאי לדעת הבבלי לא בעי' לדינא דרשב"א, ובאותו קדירה שרי מדינא דרשב"א ובקדירה אחרת שרי ביכול לפייסן, וכוונת הגמ' דכיון דיכול לפייסן הוי ככולה שלו ולא עביד מידי לכלבים, ובאמת דכן מוכח להשי' דפי' דכל הסוגיא מיירי בב' קדירות, דלפי דבריהם ע"כ מבואר דמהני יכול לפייסן אף בקדירה אחרת, ולפי דברי הב"י צ"ע דא"כ אמאי כתב הר"ן דלמסקנא בעי' דיהא לו נבילה כדין הואיל, הא טעמא לאו משום הואיל אלא משום דינא דרשב"א, ומבואר בתוס' דכה"ג מהני אף לר"ח.

התירא דבני באגא

עי' ברש"י דר"ה פליג על ר"ח, ועי' במהרש"א דכתב דלפי"ז לא בעי' לטעמא דא"א לכזית למשרי לשחוט בחציה של נכרי, דהא אף באפשר למפלגי' שרי, והק' בבית מאיר דהא טעמא דרב הונא משום דכל חד חזי ליה, ונמצא דעל כל אפיה נקטינן דאינה לצורך הנכרי, אבל בשחיטה הרי שוחט לצורך הנכרי, ובב"מ הוכיח דס"ל למהרש"א דעיקר טעמא משום דינא דרשב"א, אלא דאי לאו דכל חזי ליה ליכא התירא דמשביח, וס"ל למהרש"א דכיון דהתירא דמשביח שרי אף בכמה עיסות משום התירא דכל חד חזי ליה דה"ה דחד טרחא שרי אף בשל נכרי, ולא בעי' לטעמא דא"א לכזית, ועדיין צ"ב.

עי' בתוס' דר"ה מיירי בגוונא דא"א למפלגי', ולכא"ו צ"ע לפי האחרונים דבארו דתוס' ס"ל לעיל בתי' קמא דמיירי בגוונא דאינו יכול לברור חלקו ולכך ליכא התירא דרשב"א, א"כ סגי במה דנימא דיכול הינוקא לברור חלקו, וממילא שרי משום דינא דרשב"א, וצ"ע. ואולי כוונתם לפי תי' בתרא וכדביאר בשער הציון דב' התי' פליגי בזה. עי' שער הציון תקי"ב ס"ק כ"ח דלפי תוס' לכא"ו ה"ה אם יאפו פתין גדולים דודאי קפדי אם יתן פת שלם לתינוק נמי שרי, אולם לישנא דגמ' משמע דרק בכל חד חזי ליה, וע"ש דנשאר בצ"ע, ובאמת דלפי דברי השער הציון בסי' תק"ו ס"ק נ"ו הרי כיון דשייך לנכרי אסור אף בקדירה אחת ובטרחא אחת.

בעיקר התירא דר"ה עי' בספר כתוב שם להראב"ד דמשמע דהוא חד דינא עם הא דמבואר בפסחים מ"ח א' לענין חלה טמאה דשרי מדין הואיל דכל חד חזי ליה.

ע"י בגר"ז קו"א סק"ד דבעי' דהתינוק יאכל הפת דאל"ה הוי הערמה, וע"ש דהוכיח כן מהט"ז, וכן פסק במ"ב ס"ק י"ג.

איסור זימון נכרי ביו"ט

ע"י ברשב"א וברא"ש ובר"ן דהאיסור שמא ירבה בקדירה אחרת אבל באותה קדירה שרי, וע"י בר"ן דטעמא משום דינא דרשב"א, וכ"כ הרשב"א לעיל י"ז א' וחולין ט"ו א', [וצ"ב דבר"ן לעיל כתב דטעמא משום ריבוי בשיעורים], ובפשוטו כוונת הר"ן דאף לשי' תוס' דהביא לעיל דליתא להתיירא דמשביח בחציה של נכרי, מ"מ היכא דכולה של ישראל לכו"ע שרי, [הערת ידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - אך הר"ן להלן כתב דאסור לאפות פת לצורך עבדים ושפחות, וזהו כדעת התוס', והרי דגם בכולה של ישראל לא שרינן משום הא דמשביח אם עושה כן לצורך הגוי], אולם ע"י בב"י דדעת הארחות חיים דאסור להוליך לגוי כיון דכיון בשבילו, וע"י בדרכ"מ אות א' דנקט דזהו שי' תוס'.

ע"י ברשב"א ובר"ן דהק' דאף בקדירה אחרת ליכא איסור דאו' מדין הואיל, ותי' דמ"מ חיישינן לאיסור דרבנן בקדירה אחרת, או דחישי' דירבה בדברים האסורים, וע"י בשטמ"ק לעיל י"ב א' דתי' דהיכא דמכוין לצורך נכרי גרע, והביאו בשו"ת אבנ"מ סוף תשו' ב', וצ"ע דהא מבואר להדי' בגמ' דהיכא דמכוין לצורך כלבים שרי מדאו' מדין הואיל.

ע"י ברשב"א ובר"ן דהק' איך מבשלים לעבדים ושפחות, ותי' דלא שכיח דירבה בשבילן בקדירה אחרת או בדברים האסורים, ולענין פת מיירי ביש לו לפייסן במידי אחרינא, וצ"ב מהו החילוק בין קדירה לפת, ויש בזה ד' אופנים, (א) ע"י מג"א סק"ג בשם היש"ש דלדעת הב"י יסוד החילוק דבקדירה מהני מדין ריבוי בשיעורים ולכך לא איכפ"ל דעביד לצורך הגוי, אבל בפת דהוי ב' טרחות ובעי' להתיירא דרשב"א דמשביח לפת, לא מהני לצורך נכרי, ולכך בעי' דיהא יכול לפייסו, [ולפי"ז כל דברי הר"ן הם רק בשיטת תוס' דליכא התיירא דמשביח בחציו של נכרי, אבל לאית דאמרי הרי באותה קדירה שרי אף בחציה של גוי], אלא דצ"ע דהא מבואר ברשב"א ובר"ן דבאותה קדירה ליכא חשש זימון כיון דשרי מחמת דינא דרשב"א, אף דהוי לצורך נכרי, וע"י היטב בבית מאיר דלפי"ד יש לחלק דשאני אכילת עבדיו כיון דמחוייב להאכילם חשיב דמבשל לנכרי, ולכך ליכא התיירא דמשביח, אבל לגבי זימון דאינו מחוייב להאכילו אינו בכלל מלאכה לגוי, ושרי אף בריבוי טרחות, אולם בודאי דהמג"א לא אזיל בסברא זו, דא"כ יש לתרץ קו' הדרכ"מ בסתירת דברי הב"י בפשיטות, דבדינא דהארחות חיים דאינו מחוייב לפרנסו שרי, אבל בעיסת הכלבים דמחוייב לזונם אסור, (ובב"מ באמת תי' כן עפ"י דבריו), ובעיקר דבריהם דבחד טרחא ליכא חסרון דנכרי הק' בבית מאיר דא"כ למאי בעי' לסברא דא"א לכזית הא הוי חד טרחא, אולם ע"י בשער הציון תק"ו ס"ק נ"ו דהוכיח מהכא דבשייך לנכרי גרע מהיכא דעביד לצורך נכרי. (ב) לפי הדרכ"מ צ"ל דכוונת הר"ן דבתבשיל באותה קדירה שרי מחמת דמשביח, ולא איכפ"ל דהוא לגוי, אבל בפת בב' תנורים שרי רק ביכול לפייסו. (ג) ע"י פמ"ג א"א סק"ג דביאר דבקדירה לעולם שרי אף בזא"ז, ולדבריו כל מה דהביא הר"ן ב' שיטות אם מהני התיירא דמשביח בחציו של נכרי הוא רק לענין פת אבל בקדירה לכו"ע מהני, (וסברת הדבר י"ל דמשביח דפת גרע ממשביח דקדירה, וכן מוכח מהרא"ה לעיל י"ז א' דפי' דטעמא דת"ק נמי משום דינא דמשביח, ומ"מ ס"ל לת"ק דבפת לא מהני), ולכך כתב הר"ן לענין עבדיו דבקדירה מהני לצורך גוי אף בזא"ז מדינא דרשב"א אבל בפת לא מהני אלא ביכול לפייסו, (ולפי"ז הרי בודאי דאף להרא"ה דאסור התיירא דמשביח במכוין למחר, היינו דוקא בפת אבל בתבשיל כיון דשרי לצורך נכרי, ודאי דשרי לצורך מחר). (ד)

בבית מאיר ביאר דודאי גם ריבוי בשיעורים לא מהני היכא דהוי לצורך נכרי, אלא דיש חילוק בין עבדיו דחייב במזונותם למזמן דאינו חייב להזמינו, אבל ביכול לפייסו אינו חשוב דמרבה בשל גוי, ולענין תבשיל בסתמא אפשר לפייסנהו במידי אחרינא משא"כ בפת, ולכך כתב הר"ן דלענין קדירה שרי כיון דסתמא אפשר לפייסנהו משא"כ לענין פת דבעי דיהא לו במה לפייסן.

[וצ"ב למאי בעי לאפשר לפייסנהו לפי"מ דביאר השער הציון דלתי' קמא דתוס' יש בתירא דרשב"א אף בלא אפשר לפייסנהו, ול"ע כעת]

עי' ברשב"א דהוסיף דלפי"ז מותר לבשל לגוי המתלוה אליו כיון דמזונותן עליו, אולם הר"ן חולק עליו לדינא, וצ"ב הנידון בזה, ועי' להלן בביאור המשך דברי הר"ן.

אם ר"ה וריב"ל פליגי

לשי' רש"י גרסי' בגמ' דריב"ל ור"ה פליגי, וצ"ב דאי נימא כהב"י דר"ה מיירי בתנור אחד א"כ מנלן דפליג אריב"ל, הא ריב"ל חייש לקדירה אחרת ובזה י"ל דר"ה מודה דאסור, וצ"ל דפשיטא לגמ' דלר"ה דשרי אף באפשר למפלגי' אין חילוק בין תנור אחד לב' קדירות. ועי' בתוס' דכתבו דר"ה מיירי באופן דליכא למפלגי', וכתב במהרש"א דלפי"ז א"א לגרוס בגמ' דפליגי כיון דריב"ל מיירי באופן דאפשר למפלגי', אולם עי' בחי' הרשב"א דביאר די"ל דההיא דריב"ל חשיב נמי דא"א למפלגי' בלישה כיון דהזמינו, (וצ"ב מ"ש מעיסת כלבים דחשיב דאפשר למפלגי' וי"ל), ולפי הב"י צ"ב דמ"מ י"ל דשאני ההיא דריב"ל דחייש לקדירה אחרת, וצ"ל דכיון דא"א למפלגי' אין חילוק בין תנור אחד לב' קדירות, ושאני עיסת כלבים דס"ל לב"י דשרי רק בתנור אחד כיון דאפשר למפלגי' בלישה, וצ"ב הסברא בכ"ז.

עי' ברי"ף דס"ל דפליגי, אולם הרמב"ם פ"א הי"ג י"ד פסק לתרווייהו, ועי' בראב"ד דכתב דמסכים לדברי הרמב"ם אעפ"י דחולק על הרי"ף, ועי' בר"ן ובמ"מ דביארו דהרמב"ם סובר דר"ה מיירי באופן דא"א למפלגי' בלישה ולכך שרי, אבל הרי"ף ס"ל דמיירי באופן דמקבל את הפת גם אם לא יאפה לכולהו, ולכך ס"ל דפליגי, וקיי"ל להלכה כריב"ל, ולפי"ז ר"ה פליג נמי אר"ח דהא אפשר למפלגי', ועי' בב"י דהק' דא"כ ליכא מחלוקת בין הרי"ף להרמב"ם לדינא אלא דפליגי במאי מיירי ר"ה, ומהו דכתב הראב"ד דמסכים להרמב"ם ולא להרי"ף, אולם אי נימא כהרשב"א דמזמין נמי חשיב דא"א למפלגי' בלישה, א"ש דהרי"ף ס"ל כהרשב"א ולכך השמיט לההיא דר"ה, אבל הרמב"ם ס"ל דמזמין לא חשיב דא"א למפלגי' ולכך פסק לתרווייהו. וע"ע ביש"ש דתי' לדעת הרמב"ם דהגמ' מיירי באופן דהקמח שייך לישראל, וכפו עליהם לאפות לכולם, ור"ה שרי, וע"ז קאמר הגמ' דלריב"ל אסור, אבל הרמב"ם מיירי דהקמח של הנכרי וע"ז לא מיירי הגמ', וצ"ב דלכאור' הסברא להיפוך.

אולם עי' בספר כתוב שם דביאר הראב"ד דליכא פלוגתא בין ר"ה לריב"ל, דיסוד החילוק הוא דאם הוא מוכרח למיעבד מלאכה לגוי שרי דאי"ז נחשב דעביד לצורך הנכרי, אבל היכא דאינו מוכרח למיעבד מלאכה בשביל הגוי אסור, דחשיב דעביד לצורך הגוי, ולכך גוונא דבני באגא והפרשת חלה בטומאה כיון דחייב לאפות את כל העיסה שרי, (אולם בתוס' פסחים מ"ו ב' מבואר דחלה חשיב אפשר למפלגי'), אבל בחצי' של נכרי דאינו חייב לאפות לכולהו, וכן במזמין דחיישנן דיאפה פת מיוחדת בשבילו אף לר"ה אסור, וכוונת הגמ' דריב"ל פליג על מעשה דשמעון התימני דכיון דהיה יכול לפייסם בממון חשיב דמבשל בשביל הנכרי, וצ"ע ג דא"כ מאי פריך משמעון התימני על ר"ה.

ע"י בחי' בית מאיר על הש"ס דהק' לפי הרשב"א והר"ן דחיישינן דירבה דברים האסורים, א"כ אף אי נימא דר"ה מיירי באפשר למפלגי', מ"מ מנלן דפליג אריב"ל, הא ריב"ל חייש לדברים האסורים, ובוזה ליתא לטעמא דכל חד וחד חזי ליה, וע"ש דתי' דהראיה מהא דלא גזר ר"ה בבני באגא שמא ירבה דברים האסורים, אולם בלשון הר"ן אינו משמע, דהא כשביאר לדעת הרמב"ם דמיירי בא"א למפלגי' ביאר דריב"ל מודה לר"ה דחשיב דבדידי' קטרת, ומבואר דהנידון הוא אם ריב"ל מודה לר"ה, ולא אם ר"ה חייש לגזירה דריב"ל, (וטעמא דמילתא י"ל כדביאר בבי"מ שם דמסתבר דלא שייך כלל לגזור בבני באגא כיון דאפו בע"כ).

לכם ולא לנכרי

ע"י בבעה"מ דהל' כרע"ק ושאני עיסת כלבים דאפשר לכלבים בלא אפי', וברמב"ן תמה כיון דילפי' מקרא דהוי בכלל או"נ, ודאי דשרי כל מה דבעי', ואי"צ למעט רק למה שהוא צריך, וע"י בחי' הרא"ה בע"ב דביאר הוא רק דין דרבנן, והיה אפ"ל דס"ל להרמב"ן דבאמת עיקר התיירא דרע"ק הוא משום דמזונותן עליו, וכן משמע בר"ן דכתב דלרע"ק יש להתיר לבשל לצורך גוי שמזונותן עליו, וצ"ע דהא בפשוטו הסברא דמזונותן הוא רק גילוי אמאי מרבין כלבים וממעטין נכרי, וא"כ כיון דהשתא איכא גזה"כ דנכרי אינו בכלל צורך נפש, מהיכ"ת דמהני הסברא דמזונותן עליו, וע"כ מוכח דס"ל דאדרבא זהו עיקר טעמו דרע"ק, וצ"ע בזה. וע"ע בכתבי קה"י סי' ?.

ע"י ברמב"ן דתמה על הבעה"מ דא"כ אמאי הותר לבשל את העגל משום דראוי לכלבים, הא סגי להו בלא בישול, וע"י בחי' הרא"ה דביאר עפ"י דרכו דמדאו' ודאי שרי כיון דהותרה מלאכה לבהמה, והוסיף דודאי איכא תיקון יותר לכלבים בבישול.

[ע"י סי' תק"ו סעיף ג' ומתבאר שם דלדעת המרדכי גלגל עיסה מעיו"ט אין לאפותה ביו"ט לפי שאינו יכול לאוכלה, ותמה בבי" דהא יכול לאוכלה ובלבד שישירי, וברמ"א פסק כב"י, ובט"ז תי' דכיון דאסור להפריש נמצא דיש כאן חלק שאופה שלא לצורך, והק' דהא הוי א"א למפלגיה בלישה, כיון דמשייר קצת יותר מכדי תרומה, וזה הרי מותר לאפות לצורך או"נ, נמצא דא"א למפלגי', [כך ביאר הגר"ז בכוונתו], ותי' דמ"מ קנסוהו, וע"י מג"א סק"ו]

סוגיא דהואיל - פסחים מ"ו

מצינו ט' אופני הואיל - א) אי מקלעי אורחים לענין אפיה ביו"ט. ב) אי בעי אכיל כזית לענין בהמה מסוכנת. ג) אי בעי מתשיל לענין חמץ דחשיב ממונו. ד) אי בעי מפריש מכל חדא לענין היתר אפיה ביו"ט. ה) חזי לדם ציפור - מ"ז ב'. ו) אי מטמי חזי במושבות לענין מצת מעש"ש, ע"י פסחים ל"ח א'. ז) אי בעי מהיל לענין שוחט שלא למנויו על ערלים, פסחים ס"ב א'. ח) הואיל ובזמנו פסול לענין לפסול קרבן שנשחט לשם פסח שלא בזמנו, שם ס"ב ב'. ט) הואיל וחזי לשעיר הנעשה בחוץ לענין שחוטי חוץ, יומא ס"ב.

וע"י בבעל המאור דס"ל דהואיל דשוחט שלא למנויו והואיל דשחוטי חוץ הוי חד נידון עם הואיל דיו"ט, אולם דעת הרמב"ן במלחמות דנידון הואיל דיו"ט הוא אם אפשר לאפות כשיש צד שיהא לצורך יו"ט, אולם הואיל דפסח שנשחט שלא למנויו ונשחט לשם פסח ומצת מעש"ש הוא דין דכל שם הפוסל בקדשים פוסלו לעולם, והואיל דיומא ענינו להחשיב שיהא ראוי להקרבה, וע"י היטב בחי' רבינו דוד פסחים ס"ב א' בכוונת הרמב"ן, וברש"י ותוס' מבואר

דהואיל ואי בעי מתשיל הוי דומיא דהואיל לענין יו"ט, ומה"ט הק' דיקרא לה שם קודם אפיה ונתיר לאפות משום דאי בעי מתשיל.

בעיקר פלוגתא דהואיל יש לבאר בב' אופנים. א) דהנידון במחשבת האדם, דלרבה כיון דאם יבואו אורחים ישתמש בזה בשבילם היום, חשיב כאילו הוי דעתו אף על אורחים, ור"ח ס"ל כיון דלא אסיק אדעתיה אינו בכלל מחשבתו, ועי' גליון מהרש"א דהביא מהשכו"י דאם חשב להדי' על צד הספק שמא יבואו אורחין, אף דהוא דבר רחוק שיבואו אורחין שרי לכו"ע, ופלוגתא משום דלא עלה בדעתו להדי' צד זה, (וכן משמע פשטות לשון הרמב"ן, אולם עי' ברבינו דוד פסחים ס"ב דביאר דברי הרמב"ן כצד הב'). ב) דהנידון במלאכה, והיינו דהיתר דמלאכת או"נ אינו משום הצורך, אלא כל דיש לו שם מלאכת או"נ שרי, וס"ל לרבה כיון דיש אפשרות דמעשיו יהיו לאו"נ הוי בכלל מלאכת או"נ, ור"ח ס"ל דלא סגי במה דיש אפשרות אלא בעי' דיהא עומד לאורחים בשביל דיהא בכלל מלאכת או"נ, (וזהו לכאור' כוונת חזו"א), ומה"ט ס"ל לר"ח דבאית ליה נבילה להדי' חשיב כבר דעומד לאו"נ, ואף דכוונתו לכלבים שרי.

והנה רש"י ותוס' הק' דנימא אי בעי מתשיל לענין היתר אפית החלה ביו"ט, וצ"ב דבשלמא לענין איסור דב"י י"ל דהתם אינו תלוי בדעתו אלא הא גופא דיכול להשאל חשיב עדיין לממונו, ומנ"ל דהוי בכלל מחשבתו לענין צורך יו"ט, ולכאור' מוכח כצד ב' דאין הנידון בדעתו, אולם לכאור' יש להוכיח להיפוך דבשלמא לגבי יו"ט י"ל דמהני הואיל דיהא חשיב מלאכת יו"ט, אבל לגבי אי בעי מתשיל מנלן דחשיב כשלו, וע"כ דהנידון הוא אם חשיב כאילו באו האורחים ולכך יש צד דחשיב כשלו, וצ"ע בכ"ז.

רש"י ד"ה הואיל – לאחר שאכל וכו'. ומבואר דקודם אכילה אף לר"ח שרי, וכן מבואר בלשון רש"י מ"ז א' ד"ה ביו"ט, ועי' במאירי דמסתפק אם קודם אכילה שרי אף במכויין להדי' לצורך חול, [וכן משמע מפשטות לשון רש"י], או דכה"ג דמכויין לצורך חול גרע.

עוד מבואר במאירי חידוש גדול דר"ח לא פליג אלא בלא באו אורחין אבל בבאו אורחין לבסוף שרי למפרע, ועי' באבי עזרי פ"א הט"ו דה"ה באופה לצורך נכרי או כלב דע"י אכילתו מתקן האיסור למפרע, ותמה אמאי לא הוזכר בפוסקים דכה"ג יש דין וחיוב לאכול כדי לתקן האיסור, ועי' אמרי בינה יו"ט סי' ג' ושיעורי הגרב"ד שליט"א על פסחים מהדר"ב.

עי' בתוס' דהק' דנימא בשבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, ובפשוטו קו' צ"ע דל"ש הואיל רק ביו"ט כיון דע"י הואיל חשיב דהוי מלאכה לצורך או"נ, אבל בפקו"נ דההיתר הוא וחי בהם, הרי אם ליכא פקו"נ מה יתיר לאיסורי שבת, אולם כנראה דקו' עפ"י הגמ' לקמן מ"ז ב' דשייך דין הואיל בעשה דוחה ל"ת, ועי' בחזו"א מה דהאריך בביאור דברי התוס'.

עי' בראשונים שבת ל"ט ב' דתלוי לדין הואיל בפלוגתא דמתוך, וברעק"א תמה דזה נסתר מהגמ' לקמן מ"ז ב' לענין מבשל גה"נ, וצ"ב עיקר הסברא בזה, ועי' מהר"ם חלאוה דכתב דאינו תלוי כלל, ובסוגיא דלקמן כ"א ב' נאריך בזה בעזה"י.

ע' בתוס' ד"ה הואיל (הא') דהוכיחו מלחם הפנים דל"א הואיל דלא שכיח, וע' רש"ש דהביא מתויו"ט דתוס' סתרי לדבריהם לקמן דלא אמרי אי בעי קני, ויש לחלק בין נידון דמלאכת יו"ט דחשיב כאילו נעשה לצורך זה משא"כ לענין ב"י דהוי נידון של בעלות – והנה להשב יעקב דנכרי וגבוה הוי משום הבעלות, צ"ע מה מהני הואיל, הא סו"ס נעשה בשל גבוה.

ע' תוס' ד"ה הואיל (הב') דהק' דנימא אי בעי מתשיל, והק' המהרש"א הא כתבו לעיל דחשיב לא שכיח, ותי' דיש חילוק בין לכתחילה לדיעבד.

ובתוס' תי' דכיון דנתחמץ אף אדם לא יפדנו, וצ"ב דנימא נמי דאף אדם לא ישאל, ואולי יש לחלק דשאני אי בעי מתשיל דענינו להמשיך את בעלותו דהיה עד השתא כיון דיכול עדיין להשאל ולא איכפ"ל שאינו מצוי, אבל אי בעי פריק לגבי להחשיבו בעלים מכאן ולהבא לא מהני אלא במצוי, ולפי"ז יש ליישב אף קו' מהרש"א הנ"ל.

בתי' ב' דתו' – ע' מה דנתבאר בזה בסוגיא דלמפרע הוא גובה.

ע' תוס' ד"ה רבה דהיכא דלא שכיח ל"א הואיל, וצ"ב מ"ש מבהמה מסוכנת דשרי לרע"ק אפילו כזית חי, והא הוי לא שכיח כלל, וצ"ל דהיכא דבידו למיעבד דבר לא שכיח ליכא חסרון דלא שכיח, משא"כ היכא דאינו בידו כאורחים ופיקו"נ, אלא דא"כ צ"ע מה דכתבו לעיל דלא אמרי' אי בעי מתשיל לענין מצת מעש"ש, הא הוי בידו.

מלאכה מיו"ט לשבת

ע' בגמ' דטעמא דשרי מדאו' לבשל מיו"ט לשבת או משום הואיל או משום דצרכי שבת נעשין ביו"ט, וע' בתוס' דלרבה לא מהני ע"ת סמוך לחשיכה כיון דליכא הואיל, ובזה ישבו לקו' הריצב"א דלרבה לא משכח"ל איסור הכנה, ותי' סמוך לשקיעה, וע"ע בתוס' ביצה ב' ב' דהק' איך מהני ע"ת הא איכא איסור הכנה, ותי' דלרבה לשי' מהני מדין הואיל, ולר"ח י"ל דליכא איסור הכנה רק בביצה ולא בתבשיל, [ע' מג"א ריש תקכ"ז ובהגהות חת"ס] וע"ע תוס' עירובין ל"ח א'.

ע' ברמב"ם פ"ו ה"א דמדאו' לא בעי ע"ת, ובב"י ריש תקכ"ז ביאר דדעת הרמב"ם דאף רבה מודה לר"ח דצורכי שבת נעשין ביו"ט, ומה"ט לדעת הרמב"ם מהני ע"ת אף בסמוך לשקיעה, וביש"ש פ"ב סי' ג' תמה עליו דא"כ מה הק' רבה לר"ח, כיון דאיהו נמי ס"ל דצורכי שבת נעשין ביו"ט, ולכך פי' דדעת הרמב"ם דליכא איסור הכנה בבישול ואפיה, ועל איסור מלאכה מהני הואיל, אבל בסמוך לשקיעה ס"ל להרמב"ם כתוס' דלא מהני ע"ת, וע' מג"א שם דג"כ נקט דדעת הרמב"ם כתוס', ובבית מאיר יישב לדברי הב"י דס"ל להלכה דצורכי שבת נעשין ביו"ט, וס"ל כתוס' דבבישול ליכא איסור הכנה.

וע' בביאור הלכה ריש תקכ"ז דהוכיח כד' הב"י, דהא בלשון הרמב"ם מדויק דהואיל מהני לפוטרו רק ממלקות אולם עדיין איכא איסור מדאו', וע"כ כדעת הב"י דלכו"ע צורכי שבת נעשין ביו"ט, אלא דא"כ צ"ע אמאי הק' רבה רק לר"ח הא אף לדידי' תקשי איך מהני ע"ת כיון דאיכא איסור דאו', [הערת ידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו – החמד

משה שהביא הביאווה"ל שכתב כן, כתב דרבה גופי' הדר בי' בסוף הסוגיא, עיי"ש, ועי' גם בקר"א שבת דכ"ד. שכתב כן, ואכמ"ל] וביותר צ"ע דהא בהמה מסוכנת שריא מדין הואיל, אף דאיכא איסור דאו'.⁸

בהמה מסוכנת

גמ' איתיבי' בהמה וכו' הואיל ואי בעי מצי למיכל וכו'. ומבואר דשייך הואיל מחמת דהוא מצי אכיל, [ועי' ברשב"א ביצה ד' ב' דנקט לדבר פשוט דאמר' הואיל ויכול לאכול בעצמו או אורחים], וצ"ל דהא דלא נקט הואיל דאורחים, משום דאתי לאשמועי' דאף באופן דאין זמן שיוכל ליתן הבשר לאורחים מ"מ שרי כיון דהוא יכול לאכול, ועי' דרישה תצ"ח סק"ד דדייק להיפוך דהואיל דאורחים לא מהני, ע"ש, ועי' מ"ב שם ס"ק ל"ד דטעמא דשרי מחמת הואיל דאורחים, וכנראה דבא לאפוקי מדברי הדרישה דלא מהני הואיל דאורחים במסוכנת.

עי' בעה"מ דכתב דטעמא דל"א הואיל משום דליתניהו אורחים קמן, וברמב"ן במלחמות תמה עליו דודאי פלוגתא דרבה ור"ח בכל הואיל שאין דעתו לכך ולא רק באורחים דליתא קמן, והוכיח כן מסוגיין דדנין מחמת דהוא מצי אכיל, ובחי' רבינו דוד גם הוכיח כן, אלא דהק' מהא דמבואר לקמן מ"ח א' דלר"פ הא דשרי בחלה משום דכל חד חזי ליה אבל היכא לדידיה לא חזי, אף דחזי לאורחין אסור, ומבואר דל"א הואיל ואי בעי אכיל, ומ"ש מבהמה מסוכנת דאמר' הואיל ובעי אכיל, וע"ש דכונת הגמ' רק לומר דר"א ס"ל כר"ח דל"א הואיל, דאיהו הרי אין בדעתו לאכול, ואין דעתו על האורחים, ע"ש.

ולפי"ז יוצא דבאמת לעולם מצי להתיר לבשל לחול, מדין הואיל ואי בעי מצי לבשל כזית לעצמו, ולישתרי השאר מדין ריבוי בשיעורים, או מדין הואיל דכל חדא חזי ליה, ונפק"מ למה שדן ברעק"א סי' ה' במי שדר במקום דליכא אורחים בתחומו, דליכא הואיל ואתו אורחים, [ועי' מהר"ם ריש מכילתין דליכא הואיל היכא דליכא אורחין], דמ"מ שייך הואיל מחמת עצמו, ועי' בריב"ש סי' רנ"ד ובביאור הגר"א סי' תק"ג דהק' אמאי באמת לא נקיט הגמ' הואיל דנפשי', וכן אמאי בעי' לעירוב תבשילין, והוכיחו מכאן דאם אוכל בשביל התירא דריבוי בשיעורים הוי הערמה, ולכך הגמ' לא נקיט לישנא דמצי אכיל, כיון דאף אם הוא יאכל בעצמו עדיין איכא איסור הערמה, [ואף דהגמ' אתי לבאר אמאי ליכא איסור דאו', מ"מ לא רצה הגמ' למינקט לישנא דאסור מדרבנן], משא"כ באורחים דאם יבואו לאכול שפיר נתקן האיסור.

עי' פרמ"ג בפתיחה ליו"ט פ"א אות ח' דהק' דאף בליכא זמן מבעוד יום לישתרי מדין מתוך, לפי השיטות דצורך הפסד ממון חשיב כצורך קצת, וכן תקשי לרש"י דהא שרי אף שלא לצורך כלל, וע"ש דהוכיח מהכא כדעת הרמב"ם דל"א מתוך רק בהוצאה והבערה, ועי' בית הלוי ח"א סי' מ' סק"ד דהוכיח מהכא חידוש גדול דלא אמרי' מתוך רק בזמן שמותר לעשות מלאכה זו לצורך או"נ, ומשו"ה שרי לעשותה אף שלא לצורך כלל, אבל סמוך לשקיעה דאין לו

⁸ ושמעתי מידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י לבאר בזה דיסוד האיסור להרמב"ם הוא דלהתירא דאו"נ בעי' דליעביד מלאכה בחיוב לצורך או"נ, אבל היכא דלא עביד בחיוב לצורך יו"ט, אף דאית ליה התירא דהואיל אסור מדאור, ועל איסור זה מודה רבה דמהני התירא דצורכי שבת נעשין ביו"ט, דחשיב דעביד לצורך היום, וא"ש ההיא דמסוכנת דהא נתבאר בפנים ליישב ק' הפרמ"ג דטעמא דלא אמרי' מתוך משום דחשיב דשוחט לצורך מחר, וא"כ י"ל דבזה ודאי מהני הסברא דהואיל דחשיב דעביד לצורך היום ושוב שרי לגמרי מדין מתוך, [אלא דקשה מרע"ק], ולפי"ז צ"ע דברי המ"ב דצירף להרמב"ם להל', דהא אין לנו ראיה דאף לר"ח דל"ל הואיל מהני הא דצורכי שבת נעשין ביו"ט, וצ"ע בכ"ז.

שהות לאכול אחר השחיטה א"כ הרי בזמן זה אף שחיטה לצורך או"נ אסורה, דהא השתא לא משכח"ל דיהא שרי חובל לצורך או"נ, אלא דלכא"ו כ"ז א"ש אמאי ליכא התירא דמתוך בליכא זמן כלל, אולם לכא"ו תקשי מאי פריך על ר"ח דמוכח מהכא דהואיל שרי, הא כיון דאית ליה התירא דאו"נ בזמן דהוא יכול לאכול, א"כ מאי איכפ"ל דאינו רוצה לאכול, הא מ"מ איכא התירא דמתוך, ודוחק גדול לומר דדנין בהל' מתוך אם הוא יכול למיעבד או"נ, וצ"ע. ובישוב הקו' י"ל בפשיטות דשאני גוונא דצורך הפסד דעביד למלאכה לצורך היום שלא יהא לו הפסד היום מחמת גניבה וכדו', אבל הכא הרי ודאי כוונתו לצורך מחר שבהמה לא תתנבל, ויהא לו למחר בהמה למכור וכדו', ובזה ודאי דלא חשיב כצורך המותר ואסור.

עי' ברמב"ן חולין י"ב א' דהק' אמאי שרי בהמה המסוכנת הא מדרבנן לא סמכינן ארובא וצריך לבדוק אריאה, ותי' דאוקמי' אדאו' דסמכינן אחזקה, ואף דאסור באכילה, מ"מ מדאו' שרי כיון דאיכא הואיל, וע"ע בר"ן שם, ומבואר דס"ל דאמר' הואיל אף כשאסור מדרבנן, ובעיקר הדבר נחלקו בזה השאג"א סי' ס"ד ורעק"א סי' ה'. והנה בראשונים תמהו דיקרא לה שם ואח"כ תאפה מדין הואיל דמצי מתשיל, והק' האחרונים דהא איכא איסור מדרבנן לישאל, ועי' באור גדול על המשניות דתי' דכיון דצריך לישאל כדי שלא יעבור על איסור דב"י, א"כ הוי שאלה לצורך יו"ט ושרי, ואחר דאיכא הואיל שוב ממילא אי"צ לישאל דהא יכול לקרוא שם ולאפות מדין הואיל, ומבואר חידוש גדול דאעפ"י דהשתא אין צורך יו"ט בשאלה, מ"מ שרי ליה לישאל כיון דאל"ה ל"ל הואיל, וברעק"א שם הק' על תוס' דהק' דנימא הואיל בחלות דבש, הא איכא איסור לאורחים משום פירות הנושרים, ותי' בצמח דוד דכיון דאם לא יאכיל את האורחים בשוגג יעבור על איסור מדאו' שרי ליה לספות לאורחים איסור דרבנן, וחזי' דס"ל כסברא זו דכיון דאל"ה יהא איסור דאו' שרי לי' כדי שלא יעבור על איסור דאו'.

הואיל דשתי הלחם

עי' שעה"צ תק"ג סק"ג דמבשל מיום ראשון לצורך יום הו' שרי, ובעמק ברכה הל' יו"ט כתב דתלוי בפלוגתא רש"י ור"ח, דלרש"י מדאו' שרי אף לצורך שבת שאינה סמוכה ליו"ט, אולם לר"ח אסור, ובמנח"ח סוף מצוה רצ"ח כתב דלרש"י שרי לבשל בר"ה לצורך אכילת קטנים ביוה"כ. ויש לעי' דהא מבואר בתוס' בשבת דטעמא דרודה חלות דבש לוקה מיירי בסמוך לשקיעה, וקשה הרי ראוי ליו"ט הבא, וי"ל דמפסל לשבוכעות מודה המ"ב, או דס"ל דאף דשרי מיו"ט ליו"ט היינו רק בדעתו להכי, אבל א"א לפרש את עיקר המעשה הכי, ולא שייך בזה הואיל, ועדיין צע"ק.

הואיל דחרישה

גמ' הואיל וחזי לכיסוי דם ציפור. עי' בתוס' דפי' דכוונת הגמ' דאם היה דם ציפור שרי לחרוש מדין עדל"ת, ובחי' הר"ן תמה דלא משכח"ל הואיל אלא באופן דאם יבואו אורחין יוכל לבא לידי היתר, אבל הכא אינו יכול בא כלל לידי היתר על מה שכבר חרש דהא לא הוי בעידנא, וכן תמה בחזו"א, ולכא"ו מוכח דכוונתם דאף דהשתא לא משכח"ל היתר על המעשה, מ"מ כיון דאם היה לו ציפור בזמן החרישה הו"ל היתר מדין עדל"ת, ממילא אף דהשתא ליכא דחי' נמי שרי, כיון דחשיב מעשה המותר, וזהו כעין דבריהם דחשיב מעשה היתר כיון דיכול להיות מלאכה שאצל"ג, אלא

דא"כ צ"ב מ"ש דבסמוך לשקיעה לא אמרי' הואיל, וי"ל משום דבסמוך לשקיעה לא משכח"ל לעולם היתר באותו הזמן, משא"כ הכא דיש אפשרות להיתר בזמן שחרש.

ובתוס' פרשו בשם רשב"ם דכוונת הגמ' דאם יזדמן ציפור הוי מלאכה שאצל"ג, והק' ר"י דרק בחופר בבית שייך התירא דמקלקל אבל בחופר בשדה הא ניח"ל בהשבחת השדה, וצ"ע דהו"ל להק' טפי דכיון דמיירי הכא דחורש לצורך זריעת שדהו, ממילא לא שייך התירא דמלאכה שאצל"ג, וכי משום דגם צריך לעפרה הוי מלאכה שאצל"ג, הרי הוא צריך גם לעיקר החרישה, וע"כ דכוונתם דנימא הואיל אטו כשאנו מתכוין, נהי דכשאנו מכיון אין לזה חשיבות של מלאכה, אבל איך נעשה מתכוין כאנו מתכוין, הא א"כ לא משכח"ל לעולם חיוב מלאכות בשבת, ועי' או"ש פ"א מיו"ט ה"ז, וקה"י. [וראיתי שציינו בזה לתוס' ר"פ עירובין ל"ה א' דנחלק בזה עם הרשב"א שם, וע"ע ספר תבנית השולחן סי' של"ז עמ' נ"ה, וע"ע מה דנתבאר בזה בסוגיא דפס"ר בדרבנן].

ובתוס' כתבו בשם ר"ת דכוונת הגמ' להק' דלא יהא איסור כלאים, והק' בתוס' דא"כ ליפרוך חרישה מי שרי, ועי' בשו"ת רעק"א סי' ה' דהביא מאבן העוזר [נדפס בש"ס עוז והדר] דתמה על קו' דבשלמא לענין חרישה י"ל דכיון דכבר עבר על איסור חרישה שפיר י"ל דמדין הואיל נתיר לו עכ"פ איסור דכלאים, אבל לגבי כתישה כיון דעדיין עוד לא כתש לא נתיר לו לכתוש כיון דעל איסור דיו"ט ליכא התירא וממילא ליכא הואיל אף על איסורא דכלאים.

ובטורי אבן חגיגה י"ח (באבני מלואים) ביאר דכוונת הגמ' דכיון דאילו היה דם ציפור היה נדחה יו"ט מדין עדל"ת ממילא מדין מתוך יהא מותר לחרוש אף שלא בעידנא, הואיל ואם יפול אח"כ דם ציפור יהא חזי לכיסוי הדם, וזהו חידוש גדול דשייך מתוך על התירא דעדל"ת, ובחזו"א פ"י עד"ז דכוונת הגמ' לפי שיטת הראשונים דכל המלאכות הותרו לצורך או"ג, א"כ ה"ה דשרי לחרוש לצורך כיסוי מדין מתוך, דכיון דאינו יכול לשחוט בלא שיוכל לכסות ממילא הוי כמכשיר השחיטה וחשיב לצורך מצוה, וממילא שפיר איכא הואיל ואם היה מזדמן ציפור שרי מדין מתוך, [ובהגהות ברוך טעם על הטו"א הביא דבירושלמי פ"ז דשבת ה"ב מבואר להדי' כסברת הטו"א דהקשה דנימא מתוך דשרי חרוש לצורך כיסוי מדין דחיה יהא שרי לחרוש לגמרי, ויש לבאר כוונת הירושלמי אף לפי החזו"א], ועיקר פרושם צע"ג דא"כ מאי פריך דכתישה ביו"ט מי שרי, הא כיון דשייך אופן להתיר כתישה לצורך כיסוי כשמכסה בזמן הכתישה, ממילא נימא מתוך והואיל, וע"כ דליכא מתוך על דחי', וכן לחזו"א צ"ע דנימא מתוך להתיר הכתישה לצורך מצות כיסוי הדם, וממילא נימא הואיל, וע"כ צ"ל דחשיב כמכשירין דאפשר מבעו"י, וה"נ נימא לענין חרישה, [ובעיקר דברי החזו"א יש לדון דאינו נחשב לצורך מצוה כיון דאינו חובת היום, וכהא דכתבו הריטב"א והמג"א לענין שריפת חמץ, וחזו"א לשיטתו' בסי' קט"ז ס"ק ט"ז דתמה על המג"א].

ובעיקר הא דמבואר בסוגיין לפי חלק מהראשונים דאמרי' הואיל והיה יכול להיות דין דחיה, צ"ע מכאן על הראשונים דתלו לדין הואיל בפלוגתא דמתוך, והא הכא לא מיירי כלל בדיני יו"ט, ובשלמא ההיא דהואיל ואי בעי מתשיל דהוי לענין אם חשוב כממונו או לא, בזה י"ל דהוי מדין הואיל לחומרא וכו', אבל הכא דדנין לענין לפוטרו מה שייך הכא כלל הואיל, ועי' לקמן כ"א ב' מה שנכתוב בזה בעה"י.

עי' פסחים קט"ז ב' מצה על שום וכו', ועי' בר"ן שם דביאר דאילו יכלו להתמהמה היו מחמיצים אותו דפסח מצרים לא נהג אלא לילה ויום, ולמחר היו מותרים במלאכה ובחמץ, ואילו יכלו להתמהמה היו מחמיצים לצורך מחר, שלא

הוזהרו בבל יראה, אלא מתוך שלא היה להם פנאי אפו מצה וזכר לאותה גאולה נצטוו במצה, והק' בספר קהלת יעקב שם [קרלין] איך יכלו לאפות לצורך מחר, הא הוי לצורך חול.

הבערה ביו"ט

כ"א ב' מתני ב"ש אומרים, רש"י ותוס', ר"ן וחי' הרשב"א בסגין, עבודת הקדש שער ג', שבת ל"ט ב' רש"י ותוס' שם, חי' הרמב"ן והרשב"א שם, רמב"ם בפה"מ ובפ"א הט"ז, טור וש"ע סי' תקי"א סעיף א' ב' ונו"כ, קו' רעק"א בגליון הש"ס בשבת ובמשניות לביצה ותשו' ח"א סי' י"ז.

עי' ברש"י במתני' דהנידון במתני' משום איסור הבערה, והק' האחרונים אמאי לא כתב דאיכא נמי איסור בישול, ונפק"מ באופן דכבר היה מדורה מערב יו"ט, וביארו החת"ס והצל"ח דמים לחימום לא אתו לכדי יס"ב, [אולם עי' לשון הרמב"ם פ"ט משבת ה"א "שיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהם אבר קטן" וא"כ ודאי דמתני' דמיירי במחמם לרחיצה, דאיכא איסור בישול], וע"ע ברש"ש דמיירי בישול אחר בישול.

והנה בפר"ח כתב דמקורו של הרמב"ם דאיכא מתוך רק בהוצאה והבערה, בהוצאה ממתני' לעיל י"ב א', ובהבערה ממתני' דהכא, ותמה ברעק"א דהא במתני' איכא איסור בישול, ואי נימא דחשיב או"נ, א"כ ליכא ראייה כלל ממתני', ולפי"ד השער הציון דלדעת הרמב"ם חימום חשיב כאו"נ ומדורה שרי משום מתוך, א"ש דהראיה ממתני' דחימום מדורה ובזה איכא רק איסור הבערה.

[דרך אגב שמעתי מהרב דוד מינצר שליט"א בשבת חוה"מ פסח תשס"ט להעיר על מה דפסק המ"ב תע"ג ס"ק ל"ב דאסור לצלות את הזרוע ביו"ט כיון דאין אוכלים אותו, ותמה אמאי לא שרי מדין מתוך, דהא חשיב צורך קצת, ולכא' מוכח מזה דמנהג בעלמא אינו נהחשב לצורך מצוה, וכמו דחז"י דבמ"ב לגבי נר יארציט דכל הצד להתיר הוא רק משום מצוה, ולא סגי במנהג שבזה].

בעיקר פלוגתא דב"ש וב"ה מצינו ד' שיטות בראשונים. (א) לדעת תוס' פלוגתייהו בדין מתוך, ולב"ש לא מהני אלא בשותה, [וכן מבואר ברש"י בשבת], ולב"ה מהני מדין מתוך אף באינן ראויין לשתייה. (ב) עי' ברשב"א בביצה דהביא מהירושלמי דל"ק ב"ש בעי' דישתה ולב"ה מהני בראויין, (וכנראה דס"ל להאי לישנא כמ"ד לעיל י"ב א' דאף ב"ה פליגי על מתוך, ולפי"ז מבואר דאף למאן דל"ל מתוך מודה לדין הואיל). (ג) לל"ב דהירושלמי לב"ש סגי בראויין לשתייה ולב"ה מהני אף באין ראויין, ועי' בחי' בן הרמב"ן דביאר דלב"ש מהני מדין הואיל, (ואף הכא חז"י דאף למאן דל"ל מתוך מודה לדין הואיל), ולב"ה מהני מדין מתוך. (ד) עי' ברמב"ם בפיה"מ דפלוגתייהו אם הנאת הגוף בכלל הנאת הנפש, ומשמע דאין חילוק בין מדורה לרחיצה, אולם בלשון הרמב"ם פ"א הט"ז מבואר דטעמא דמתני' משום דרחיצה וסיכה בכלל שתייה, וכבר עמד בזה בשער המלך באריכות בפ"א ה"ד, ועי' שער הציון סק"ב דדיק בדעת הרמב"ם דרק רחיצה וסיכה הוו בכלל או"נ ולא שאר הנאות הגוף, וממילא הבערת מדורה שרי רק מדין מתוך, [ומה"ט א"ש הא דהשמיט הרמב"ם לדין מדורה, כיון דהוא בכלל מש"כ בה"ד דיש דין מתוך בהבערה], ועי' ב"ח דכתב להיפוך דמדורה הוי בכלל או"נ משא"כ רחיצת רגליו.

בעיקר שי' תוס' דלב"ש לא סגי בראויין, היה אפ"ל בכוונתם, ובהקדם דהנה הרשב"א תמה מכאן על מ"ד דפלוגתא דב"ש וב"ה בעירוב והוצאה, מהא דמבואר הכא דפליגי במתוך, ובאחרונים תמהו לרב פפי בכתובות ז' א' דפליגי על מתוך, ועי' בקה"י דתי' ד"ל דהיכא דהוי מתוך באותו המעשה דיכול להעשות לצורך המותר כה"ג י"ל דלכו"ע אמרי' מתוך, וא"כ י"ל דזהו כוונת תוס' דאף במים ראויין לשתייה, וא"כ שייך בזה מתוך הנ"ל, לזה כתבו התוס' דב"ש פליגי וס"ל דאף כה"ג ל"א מתוך לב"ש.

אולם ברעק"א דייק מלשונם דמאן דל"ל מתוך ל"ל הואיל, והביא דכ"כ הרשב"א להדי', וכ"ה במב"ן שם, והקשה דבסוגיא בפסחים מ"ז ב' לענין הבערת גיד הנשה מבואר דאינו תלוי זב"ז וכדהוכיחו תוס' שם, עוד תמה במערכה ז' ובכו"ח תנינא דהא מבואר בפסחים ה' א' דרע"ק ס"ל כב"ש, וא"כ איך מתיר בהמה מסוכנת, הא לרבה טעמא דבהמה מסוכנת מדין הואיל, ועוד תמה דהא רבה ס"ל לעיל י"ב א' דכו"ע ס"ל דל"א מתוך, וא"כ תקשי איך ס"ל דאמרי' הואיל, עוד יל"ע דהא מבואר בגמ' בפסחים דלרבה כל יסוד דין ע"ת הוא משום דמדאור' איכא התירא מחמת דין הואיל, וא"כ תקשי איך ס"ל לב"ש בריש פ"ב לדין ע"ת, הא פליגי על מתוך, (ואולי לב"ש ליכא איסור הכנה, ודאי י"ל דצורכי שבת נעשין ביו"ט).

והנה בעיקר הא דתלו הראשונים דין מתוך בהואיל יש לפרשו בב' אופנים, או משום דאף לבתר דאמרי' הואיל מ"מ עדיין אינו בכלל מלאכה הנעשית לצורך, וע"ז מהני התירא דמתוך, או דבאמת לבתר דאמרי' הואיל חשיב דנעשה לצורך, אלא דס"ל דכל יסוד הסברא דאמרי' הואיל יסודו בהתירא דמתוך, דכיון דחזי' בהתירא דמתוך דכל דשם מלאכת או"נ עלה שרי, ה"ה היכא דיכול לבא לידי או"נ אית ליה התירא דאו"נ ושרי, אבל לב"ש לא סגי בהא דאית ליה שם מלאכת או"נ וממילא אף הואיל לא מהני.

ונפק"מ בזה, דהנה הרי רוב הראשונים ס"ל דבעי' במתוך דיהא צורך קצת, וקשה דא"כ איך אפשר לתלות להואיל במתוך, הא ליכא בהואיל צורך קצת, ונראה דתלוי בהנ"ל דאי נימא דבאמת איכא חסרון בהואיל דחשיב שלא לצורך ובעי' להתירא דמתוך הרי שפיר תקשי כנ"ל דהא נעשה שלא לצורך, אולם לצד ב' א"ש דהא דבעי' במתוך דיהא צורך קצת הוא רק בשביל דיהא לו שם מלאכת או"נ, ורק מחמת דיש לו צורך היום הוי בכלל מלאכת או"נ, אבל בהואיל הרי חשיב דנעשה לצורך היום, אלא דכל יסוד הסברא דסגי במה דאית ליה שם מלאכת נפש הוא רק לפי ב"ה. ועי' במ"מ פ"א ה"ד דהוכיח דדעת הרמב"ם דשלא לצורך כלל נמי איכא התירא דמתוך, מהא דכתב דליכא לאו במבשל לצורך כלבים, וע"כ דאיכא התירא דמתוך אף שלא לצורך כלל, וצ"ע דהא מבואר להדי' ברמב"ם בהט"ו דטעמא משום הואיל, ולהנ"ל א"ש דתלוי הא בהא, וכצד א' ⁹.

⁹ ובעיקר הך מילתא שמעתי בזה דבר נחמד מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י, דהנה ברמב"ן בשבת מבואר דאיכא בזה ב' גידונים חדא אי אמרי' מתוך, ותו אי הנאת הגוף הוי בכלל הנאת הנפש, וביותר הוא להדי' בלשון הרשב"א וצ"ב הצירוף בזה, ובפשוטו נראה עפ"י מה דנראה בלשון הרמב"ן בשבת קכ"ד דיסוד הדיון בסוגיא דמתוך הוא דכל דדמי לאור"נ הוי בכלל התירא דאו"נ, ומשונה כתב דהא דשרי לב"ה הוא משום דדמי לאור"נ, [ואף דחזי' דלב"ה כל צורך שרי, מ"מ נקט הרמב"ן להאמת דהכא דמי לגמרי לצורך או"נ ושרי מדין מתוך], וב"ש פליגי על עיקר היסוד וס"ל דרק מה דהוי או"נ שרי, אבל מה דדמי ליה אסור, אלא דהי' הויא דמ"מ ב"ש מודו למדורה, והיינו דכל מה דפליגי הוא רק משום דס"ל דהנך מילי אינו דומה לאור"נ, אבל מדורה דדמי לאור"נ יודו דשרי, קמ"ל דב"ש פליגי על עיקר דין מתוך.

והנה רבה ס"ל בדף י"ב א' דלכו"ע ל"א מתוך, וצ"ע מה יענה להא דב"ה שרו הבערה לרחיצה, ולהנ"ל נראה דרבה ס"ל דהא דלכו"ע לא אמרי' מתוך הוא רק משום דאינו דומה לאור"נ, אולם בעיקר יסוד דין מתוך מודו דשייך להתיר, ולכן ס"ל לב"ה דשרי להתחמם כיון דדמי לאור"נ, [ואף לב"ש י"ל הכין], ולפי"ז נראה ברור דכל

ועי' בחזון יחזקאל על שבת דתי' דכוונת תוס' דהואיל מהני רק באופן דהוי בישול לצורך או"נ, אלא דאיכא חסרון דאינו לצורך היום, ועי' מהני דין הואיל דחשיב צורך היום, אבל ברחיצה דלפי כוונתו אי"ז כלל מלאכת או"נ, לא אמרי' הואיל לאשווי מלאכת או"נ, ולכך כיון דב"ש ל"ל מתוך, נמצא דחשיב דעביד לצורך האסור, ובכ"ה"ג לא מהני הואיל, אבל לב"ה שייך לדון משום התירא דמתוך, וכע"ז ביאר באבן האזל, [וצ"ב מהואיל דחרישה, דלכא"ו הוי לאשווי למלאכה, וע"ע להלן].

והנה מלבד דאינו משמע מלשון הרמב"ן והרשב"א, הרי רעק"א דייק מלשון התוס' דלב"ה דאמרי' מתוך שייך לדון משום הואיל, והיינו דאף בגוונא דלא יהא צורך קצת, מ"מ שרי מדין הואיל, וכן מבואר להדי' בתוס' הרא"ש דאף דרחיצת כל גופו אסור אף לב"ה, מ"מ בראויין לשתייה מהני לב"ה, [וכוונתו לדין הואיל], וחזי' דלב"ה שייך הואיל אף בגוונא דליכא מתוך, ולא איכפ"ל דכוונתו לצורך האסור, וא"כ שוב תקשי דאף לב"ש נימא הכי, ואולי י"ל דכל הסברא דהיכא דעביד לצורך דבר האסור ליכא התירא דהואיל הוא רק לב"ש דפליגי על מתוך, אבל לב"ה דס"ל למתוך, ע"כ דס"ל דכל דשם מלאכת או"נ עלה סגי, וא"כ ה"ה דמהני הואיל אף דעביד לצורך האסור, וא"ש לשון הרמב"ן והרשב"א, וצ"ע עדיין הסברא בזה.

ובעיקר דברי התוס' יל"ע אמאי לא פירשו התוס' בפשיטות דלא שייך כלל לדון משום הואיל כיון דאכתי אסור מדרבנן, ועי' בחי' בן הרמב"ן דלצורך רחיצה התירו אף בדיעבד, וי"ל עוד דרבנן אסרו הואיל רק באופן דאופה למחר, אבל באופן דהוי לצורך היום, אלא דלא הוי לצורך או"נ, כיון דמדאור' הותר מחמת דין הואיל, ממילא אף איסור דרבנן ליכא, וזהו חידוש.

עי' בחי' הרשב"א דהק' לרבה דס"ל לעיל י"ב א' דכו"ע פליגי על מתוך מהא דהכא, וכן תמה ברעק"א במערכה, ויש לדקדק בלשון הרשב"א דהק' רק מהברייתא ולא מהמשנה, וצ"ב.

עי' בתוס' בשבת דלב"ש שרי לחמם יותר מכדי שתיה מדין ריבוי בשיעורים, והוכיחו כן מהא דשרי לחמם לתינוק אגב אמו, וברעק"א תמה דמהתם ליכא ראייה כיון דהוי לצורך חיוב מילה, ואדרבא הו"ל להוכיח מהא דממלא קיתון של

מה דתלו הראשונים לדין מתוך והואיל הוא רק לדין דפליגי אם שייך כלל דין מתוך, דבזה י"ל דלב"ש דליכא הרחבה על התירא דאו"נ ל"ש כלל דין הואיל, אבל לב"ה דאמרי' מתוך י"ל אף הואיל, אבל לרבה דס"ל דאינו נידון כלל בעיקר דין או"נ, ולב"ה [עכ"פ] איכא דין הרחבה להתירא דאו"נ, שפיר י"ל דאף למאן דל"ל מתוך אמרי' הואיל, ולפי"ז א"ש ההיא דמסוכנת דפריך לרבה לשי' דנימא הואיל, [עכ"פ לב"ה], וכן ההיא דגה"נ כיון דחזי' לרבה לשי' דלב"ה איכא גוונא דאמרי' מתוך שפיר פריך דלרבה נימא הואיל, אף דליכא מתוך, [ועל ההיא דע"ת, י"ל דהא רבה פליג על צורכי שבת נעשין ביו"ט, ונראה דהוא משום דס"ל דאיכא איסור הכנה, אבל לב"ש דפליגי על איסור הכנה שפיר י"ל דצורכי שבת נעשין ביו"ט], אולם עדיין קשה מהסוגיא בפסחים דאמרי' הואיל לענין עדל"ת, ול"ש כלל התם דין מתוך.

ואולי י"ל דהנה באמת מסברא י"ל דבאמת לכתחילה אסור לסמוך על התירא דהואיל, דסו"ס השתא אין לו אורחים, אלא דאי עביד הכי ל"ל מלקות כיון דיש אפשרות של היתר, וממילא י"ל דכל מה דתלו הראשונים לדין מתוך והואיל אהדי, היינו רק לענין אי שרי לגמרי אבל לענין המלקות אינו שייך כלל לענין מתוך, וא"ש ההיא דגה"נ, דאיירי לגבי מלקות, וכן הא דחורש ביו"ט, וצ"ע אם זה נכון.

דהא נתבאר [בסוגיא דהואיל ליישב קו' הפרמ"ג], דטעמא דלא אמרי' מתוך משום דחשיב דשוחט לצורך מחר, וא"כ י"ל דהא דרעק"א ל"ל מתוך היינו רק לענין הא דבעי' דיהא דומה לאו"נ [חסר ההמשך].

מים, ועי' בתוס' הרא"ש דדחה לראיית תוס' דשאני התם דלצורך מילה התיירו, ובלא"ה איכא איסור כדמוכח מהא דמבשל לחולה אסור לבריא שמא ירבה, וכתב דיש להביא ראיה מקדירה בשר, ודחה דשאני התם דהוי מחמת דינא דרשב"א דמשביח, וצע"ג דמ"מ תקשי כקו' רעק"א דנוכח מהא דקיתון מים, וע"ע רש"ש בשבת. ובעיקר קו' רעק"א כתב באמרי בינה שבת סי' י"ח לת' עפ"י השטמ"ק בשם הרא"ה דטעמא דשרי קיתון מים, משום דבעין יפה קמכוין, [הערה מידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - הנה אמנם הרא"ה גופי' פירש טעמא דקיתון מים דהוא משום דהוי הכל גוף א', אך בחי' הריטב"א עירובין דס"ח. פליג ע"ד הרא"ה ופירש הטעם, ז"ל, שכן דרך נחתום לחמם הרבה ביחד וליטול הצריך לו שאם ישפכו מן המים שישאר שם כדי הצורך ולא יצטרך לחמם פעם אחרת, וכן במלאכת יו"ט לכבוד היום התירה תורה לעשות צרכיהם בריוח ובשופע, שאילו אמרה תורה לעשות מלאכת אוכל נפש בצמצום ימנע משמחת יו"ט, עכ"ל], וא"כ אין לנו ראיה עדיין דגם כשמכוין לצורך דבר האסור כההיא דרחיצה דשרי מדין ריבוי בשיעורים, [ואף דהשטמ"ק כתב כן בדעת הרא"ה דס"ל דליכא היתר ריבוי בשיעורים ביו"ט ולכך הוצרך לומר דיש במים היתר מיוחד, מ"מ י"ל כן אף בדעת שאר הראשונים, דשאני קיתון מים דמרבה לצורך שתיה דהוי דבר המותר, אולם עדיין אין לנו ראיה דגם כשמרבה לצורך האסור כההיא דרחיצה דאיכא היתר דריבוי בשיעורים], וע"ז הביאו ראיה מההיא דמילה דשרי להרבות אף לצורך האסור.

עי' בתוס' דאף לב"ה אסור רחיצת כל גופו דאינו שוה לכל נפש, אולם ברמב"ן בשבת חלק עליו דרחיצת כל גופו עדיפא מרחיצת פיו"ר, והוכיח מהא דס"ד בגמ' דאף ב"ש מודו במדורה, וע"ע ברשב"א שם דכתב דמ"מ לתוס' מהני אבר אבר, ועי' ביאורה"ל דהאריך בזה.

עי' בר"ן דכתב דלדעת תוס' הוי איסור דאו' ומה"ט איכא איסור רחיצת כל גופו אף במים שהוחמו בעיו"ט אטו דיבשלום הבלנים ביו"ט, ותמה ברעק"א סי' י"ז דהא איכא הואיל דיבואו אורחים וישתו או דירחצו פיו"ר, ועי' בחזון יחזקאל שם דביאר עפ"י יסודו דאף ב"ה מודו דליכא הואיל ברחיצת כל גופו כיון דהוי לצורך האסור, אולם בתוס' הרא"ש מבואר להיפוך דלב"ה אם ראוי לשתייה שרי רחיצת כל גופו אף לב"ה, [והיינו מדין הואיל] ובאינו ראוי לשתייה אסור, ומוכח דאף במכוין לאיסור איכא הואיל, ותקשי דמ"מ איכא הואיל דרחיצת פיו"ר, ואולי י"ל עפ"י השאג"א דל"א מתוך והואיל, ולכך בראוי לשתייה דהוי הואיל לחודי' שרי אבל בהואיל דרחיצת פיו"ר דבעי' למתוך לא שייך הואיל, אולם ברעק"א סי' ה' כתב דשייל הואיל ומתוך, וע"ע בפורת יוסף, וע"ע בזה. וברמ"א פסק דאסור לגדול לחמם מים לצורך תינוק, ויש לבאר בב' אופנים, או דס"ל דאיכא איסור דרבנן משום הואיל, או דס"ל דאף לב"ה אסור בכה"ג, דכיון דליכא מתוך ממילא אף הואיל לא שייך וכביאור החזו"י הנ"ל.

עוד תמה ברעק"א דנימא ברחיצת כל גופו ריבוי בשיעורים מחמת דאיכא נמי רחיצת פיו"ר, ובשערי חיים גיטין תי' דרחיצת כל גופו הוי שם רחיצה בפנ"ע. והגר"ז בסי' תקי"א נקט להלכה דבאמת כל האיסור רק בב' כלים, ובבית מאיר על ביצה תי' דהוי גזירה דילמא הבלנים יחממו בב' כלים ולכך אסור לגמרי.

ע"י ביאור הלכה ס"ב ד"ה להחם דכתב דמוכח בגמ' דאף בחימם לרחוץ כל גופו לא קנסוהו על רחיצת פיו"ר, וכוונתו להוכיח מהא דפריך דסתמא כב"ש, ומ"מ שרי ברחיצה, וה"ה נמי דשרי ברחיצת המותרת, והנה באחרונים הסתפקו בבישול לצורך מחר אם איסורו נתקן ע"י אכילת אורחים, ובדברי המ"ב הכא מבואר דלא ניתקן האיסור, אלא דמ"מ לא קנסוהו על רחיצה המותרת, וע"י עוד בחבורה מהגר"א גרבוז בשבת ל"ט ב' וכן במה דכ' שם.

מבעיר ומכבה

כ"ב א' גמ' עולא אקלע וכו'.

איסור מבעיר

ע"י בגר"ז קו"א תצ"ה סק"ב דהאריך להוכיח דאיסור מבעיר אינו על כילוי העצים והשמן אלא על הוצאת האש וריבוי, והוכיח כן מדברי הרמב"ם פ"ב ה"א דיש איסור מבעיר על חימום ברזל, וכן מהא דמדליק נר וא"צ לאפר חייב, ואמאי חייב הא אינו צריך את הכילוי והוי בכלל מלאכה שאצל"ג, וע"כ דהחויב על האש ולא על הכילוי, ועוד הוכיח מהא דהק' בתוס' שבת ק"ו א' ד"ה בחובל אמאי מבעיר וצריך לאפרו חשיב מלאכה הצל"ג וחופר גומא וא"צ אלא לעפרה חשיב אצל"ג, ואי נימא דהחויב על הכילוי ל"ק כלל, דאדרבא כיון דצריך לאפרו זהו כילוי, וע"כ דעיקר המלאכה הוא עשיית האש, אולם באבני נזר או"ח סי' רל"ח חולק עליו דהחויב על הכילוי, וע"ש מה שדחה הראיות הנ"ל. [והנה אף דמסברא היה נראה דכמו"כ יהא תלוי יסוד איסור כיבוי, דלהגר"ז הוי כיבוי על השלהבת ולהאבנ"ז זהו הוי על השמן, אולם נראה להוכיח דאינו כן, דהא לר"י הבערה ללאו יצאת, ומ"מ הוא מודה דיש אב של מכבה, וע"כ דאינו תלוי זב"ז, וכמו"כ אף לשי' הרמב"ם דחימום מתכות הוי אב מלאכה, מ"מ מבואר ברש"י שבת קל"ד א' דאין איסור כיבוי בגחלת של מתכת].

והנה הרא"ש כתב דנותן שמן בנר חייב משום דמאריך זמן ההבערה, וצ"ב דאי נימא דהאיסור על הכילוי א"כ אף אם לו יצויר דלא יאריך את זמן ההבערה מ"מ יהא חייב על כילוי השמן, אבל להגר"ז א"ש כיון דאין החיוב על הכילוי אלא על עשיית האש, אולם עדיין צ"ע אמאי לא כתב הרא"ש דהחויב משום דהשמן מתערב בנר ועכשיו כל השמן בוער, דהא יש בילה בלח, [וכן מבואר להדי' באו"ז דזהו סיבת חיובו של מוסיף], ובאבני נזר סי' מ"ח ס"ק י"ז הוכיח מכח קו"ז כהגר"ז, ואינו מובן דסו"ס השתא הוסיף על האש, [וע"ע בברכת פרץ עה"ת פר' ויקהל דהאריך לבאר בזה פלוגתת תוס' והרמב"ן, ואכ"מ, וע"ע להלן דאפשר דבזה נחלקו רש"י והרא"ה לענין עישון פירות בכ"ח].

[ואולי ס"ל דכל שאין במעשיו יצירת אש אינו מבעיר, ולכך בע"י לטעמא דהאש דולק טפי, ויש בזה נפק"מ לדינא, דהנה כבר דנו אם יש דין להדליק נר קטן ולא נר גדול, (ואף דריבוי בשיעורים שרי ביו"ט, מ"מ כיון דהשתא שאר הנר אינו ראוי להדלקה, הרי יש מהאחרונים דסברי דכה"ג ליכא היתרא דריבוי בשיעורים, ובמאורי אש עמ' ט"ו הק' אמאי שרי להדליק האש לפני נתינת הקדרה, הא השתא הוא מבעיר שלא לצורך, וע"ש דתי' כיון דראוי עכ"פ להנאת אורה וכו', וצ"ב דסברא זו כל יסודה מדין הואיל, והואיל הרי אסור מדרבנן), ולכאור' י"ל עפ"י הנ"ל דכיון דהאיסור על יצירת האש, י"ל דדמי להיכא דשרי לו לבנות בנין לכמה ימים, ובנאו מחומר דיחזיק טפי, דודאי אינו חייב, כיון דאי"ז אלא הוספה באיכות הבנין, וה"נ כיון דעיקר החיוב על האש, אף דיכול להדליקו לשעה, מ"מ אינו חייב על נר גדול כיון דאינו אלא שינוי באיכות האש, ורק במוסיף שמן חייב, (ויש לפלפל לפי"ז בקו' הנימוק"י ב"ק כ"ב א' דלמ"ד דאשו משום חיציו איך שרי להדליק נר בער"ש, ואי נימא דהאיסור הוא יצירת האש, לק"מ דהא יצירת האש היה רק בער"ש, ובנימוק"י תי' דודאי אף למ"ד אשו משום חיציו חשיב כאילו עבד לכל המלאכה בער"ש, ובקצוה"ח סי' ש"צ

נקט דכוונתו לדין בתר מעיקרא, ואי נימא דהחיוב על הכילוי הרי ל"ש כלל דינא דבתר מעיקרא, דסו"ס ליכא כילוי עדיין, וע"כ דהחיוב על יצירת האש, ויש לדחות כמובן), אולם בודאי דבסברא עדיין הדברים צ"ב, דמסתברא דאף להגר"ז, כל דגורם דיבער טפי הוי הוספה על עיקר הנר דהשתא הוא דולק טפי].

ענין זה אינו מוכרח דנחשב כהוספה בעיקר הנר, אולם יש לדון דהא ביוסיף שמן הקדש, ודאי דאיכא איסור מעילה ויש לחלק - הערת הרב משה חדש!

עי' מנחת שלמה דהעיר אמאי לא דנו הראשונים מהו איסור מוסיף, ורק על מסתפק נחלקו מהו האיסור.

מסתפק לאכילה

עי' רש"י דמייירי שנוטל השמן לאכילה, ומ"מ מבואר ברש"י דחייב משום כיבוי, ועי' בא"ר אות ו' דדחה דכוונת הגמ' להק' על שמעי' דנסתפק ללא צורך, אולם באגודה כתב דכה"ג שרי כדין או"נ, והביאו בשער הציון ס"ק ט"ו, ובאמת דמצינו באו"ז הל' ער"ש סי' כ"ח דהביא מהריב"א דשרי להסתפק לאכילה, והביא דרבינו ברוך הוכיח כן מבישרא אגומרי, ובאו"ז דחה דשאני מסתפק דאפשר מאתמול, ובעיקר הנידון י"ל בזה עוד סברא לאסור, דכיון דאין הכיבוי נצרך לגוף השימוש, אינו בכלל התירא דמלאכת או"נ, ורק באופן דהכיבוי נצרך לתיקון האוכל שרי, [אלא דיש לדון אי נימא דאיסור כיבוי הוא לא מחמת כיבוי האש אלא מחמת סילוק השמן דחשיב דעיקר המלאכה נצרכת לאו"נ, ויש לחלק].

ובעיקר הנידון, עי' מג"א ריש סי' רע"ט דכתב דמותר נר שעוה ביו"ט אינו מוקצה, כיון דשרי לחותכו, אבל מותר נר שמן הוי מוקצה כיון דאסור להסתפק ממנו בעודו דולק, ולכאור' לפי האגודה אינו מוקצה כיון דשרי להשתמש בו לאכילה בזמן ההדלקה, ועי' תוס' לעיל ו' ב' דנראה מדבריהם דאינו מוקצה.

איסור מסתפק

שי' תוס' דאיסור מסתפק משום דמכחיש את האור, ועי' ק"נ אות ס' דמלשון תוס' משמע דהוא רק איסור דרבנן, וכן נקט בפנ"י, אולם בשפ"א ובחזו"א ל"ח סק"ו דנו דלדעת תוס' הוי איסור דאור.

וברא"ש תמה משפופרת עפ"י הנר דגזרי' שמא יסתפק, אף שאינו מכחיש את האור, וע"כ דאסור משום גרם כיבוי, וביש"ש תי' דחיישי' שמא יקח לכל השמן ויסתפק ממנו, ובחזו"א ל"ח סק"ו תמה מ"ש נוטל קצת שמן מנוטל כולו, הא מ"מ אין לשמן שום שייכות לפתילה, ובט"ז סק"ו תי' דחיישי' שמא יסתפק מהשמן שבנר, ועוד י"ל דס"ל לתוס' דאיכא איסור דרבנן בגרם כיבוי, ולא התירו אלא במקום הפסד, (ועי' להלן דהמג"א תמה מה"ט על קו' הרא"ש), וע"ע במג"א ס"ק י"ט דכתב לת' דמשמע בתוס' דיש חילוק בין שבת ליו"ט, ולכאור' כוונתו דבאמת התם אינו אלא איסור דגרם כיבוי שלא במקום הפסד, ועי' ק"נ אות ס' דכתב כע"ז.

אולם שי' הרא"ש דהאיסור משום גרם כיבוי, דכיון דנוטל חלק מגורם הדליקה, אף רבנן מודו דאיכא איסור גרם כיבוי, ועי' ביש"ש דלהרא"ש הוי איסור דאור, וברעק"א של"ד סעיף כ"ב נקט דאף בשפופרת הוי איסור דאור, אולם בחזו"א שם נקט דלהרא"ש הוי איסור דרבנן, ועי' לשון הרמב"ם פ"ב משבת ה"ב דכתב דחייב משום מכבה.

ע"י באמרי בינה יו"ט סי' י"ט דיש עוד נפק"מ לדינא בין תוס' להרא"ש, דלפי הרא"ש אם מקדים דיכבה במוצ"ש יותר מהר פטור, אבל לתוס' אסור כיון דמיד מכחיש אורו, ולפי"ז י"ל דה"ה בגוונא דנסתפק וגרם דיכבה בשבת ואח"כ הוסיף שמן כדי דיכבה רק במוצ"ש, דלדעת הרא"ש יהא פטור, [וע"י חלקת יואב תנינא י"ג דהאריך בזה], וכן ע"י בפתח הגליון תרס"ט דמבואר בספר בתי כהונה דאם גוי עומד לכבות את הנר באמצע השבת, ונסתפק ישראל מן השמן באופן דידלק עד זמן הכיבוי של הגוי דפטור.

אולם הרי הרא"ש כתב דאם לקח הפתילה והניחה בשמן אחר חייב, וצ"ב דהא סו"ס הנר לא כבה ומדוע חייב, [ובאמת דבשטמ"ק כתב דאם החזיר פטור, ובבה"ל סעיף ב' ד"ה בנר נקט בפשיטות דאין חילוק], וע"י מ"ב ס"ק ט"ז דכתב דטעמא משום דנתמעט אורה, והיינו דהרא"ש מודה לסברת תוס', ולפי"ז נסתר כל הנ"ל דלעולם איכא נמי כיבוי דתוס'.

אולם בעיקר מה דנקט המ"ב דהרא"ש מודה לתוס', יל"ע דהנה איתא בשבת מ"ד א' דלראב"ש מסתפק מן הנר הכבה, וביאר רש"י דכיון דכבה והולך אינו מכבה, וכתב בתוס' הרא"ש שם דלפי שי' הרא"ש דהאיסור משום גרם כיבוי י"ל דכיון דבלא"ה הנר מתכבה נמצא דאינו ממחר להתכבות, ואפי' לתוס' דהאיסור משום דמכחיש אורו י"ל דכיון דנכבה והולך אינו חשוב דמכחיש אורו, [אולם ע"י חי' רעק"א שבת מ"ו ב' ד"ה והנלע"ד דנקט דלראב"ש שרי לכבות ממש ולא רק להסתפק ממנו, וע"ע ברש"ש שבת מ"ב ב'], ומוכח דנקט דהרא"ש אינו מודה לסברת תוס', וצ"ע.

הערה מדידי הרב רפאל שמואלביץ נ"י - אינו ברור כלל בד' המ"ב שכונתו לפרש כן ד' הרא"ש, אלא כונתו כמ"ש כ הקרבן נתנאל דלדעת התוס' פשיטא דיש לאסור מכת ה"ט, וד' המ"ב אתיין כדעת התוס', אך לדעת הרא"ש נ' דהאיסור הוא משום דנטילת הפתילה מן השמן הו"א כמעשה כיבוי, ואף שנתן הפתילה בנר אחר, לא חשיב שביטל את הכיבוי, אלא ה"ז כהדלקה אחרת, דהאש הראשונה ל"ה בה כח לדלוק יותר, ואכמ"ל.

מסתפק מנר שעוה

ע"י בתוס' דלדבריהם מותר לחתוך נר שעוה ע"י האור, ובב"י כתב דלהרא"ש אסור לחתוך וכן ליתנו בחול כיון דעביד מעשה בגוף הנר, ונקט כן אף בדעת הטור, אולם בדרכ"מ נקט דשרי לחתוך, ויש לדון אם כוונתו דקיי"ל כתוס', או דאף להרא"ש שרי לחתוך, וע"י בשטמ"ק בשם הרמב"ן דשרי לחתוך נר שעוה, כיון דכל דבר הוא לעצמו משא"כ בשמן, וחזינן דאף דנקט לטעמא דאיסור מסתפק כהרא"ש מ"מ התיר בשעוה.

וע"י מג"א סק"ז דסובר דאף אי נימא דלהרא"ש אסור לחתוך, מ"מ שרי לתוחבו בחול כיון דאי"ז פעולה בגוף הנר, וכן דעת הט"ז סק"ו והגר"א. ולענין נתינת נר במים, ע"י בט"ז סוף סק"ו דאסור כדין גרם כיבוי שלא במקום הפסד, ובבה"ל ד"ה דבר כתב בשם החמד משה דאף להשי' דשרי לתוחבו בחול, מ"מ אסור ליתנו במים כיון דהוי טפי מגרם, אולם ע"י פמ"ג א"א סק"ז דשרי ליתנו במים, וכן הביא הבה"ל מהא"ר דלדעת המג"א שרי וכתב דלא מצא רמז לזה במג"א, ולכא' יש להוכיח מהמג"א, דהא ראייתו דשרי לתחוב בחול מנתינת מים על טלית שאחז בה האור, הרי דדימה מים לחול, אלא דלדינא יש לאסור כיון דלדעת הרמ"א דגר"כ אסור שלא במקום פסידא, הרי אף בחול אסור לתנו וכ"ש במים, וע"ע בגר"ז סי' רס"ה סעיף ח', וצ"ע בכ"ז.

ע"ע במג"א סק"ה דאף להב"י מותר לקחת חתיכות שעוה שאינם מחוברות לנר, ואף דגר"כ אסור שלא במקום הפסד, שאני נתינת כלי דמכבה לאש, אבל הכא הוא רק מונע האש מלדלוך, ואי"ז גר"כ.

הוספת פתילות

עי' בר"ן דמותר להוסיף עוד פתילות לנר דכולה הדלקה היא, והרשב"א בעבודת הקדש כתב דאם מכין לאורה שרי, ואם מכין לקרב כיבוי אסור, [וכן משמע מהר"ן דהוכיח כדבריו מהדלקת שתי פתילות בנר אחד, והיינו משום דמכין להדלקה], וברמ"א סעיף ב' כתב דאף אם מוסיף בשביל שיכבה במהרה שרי, ועי' בט"ז סק"י דאף להרא"ש שרי להוסיף פתילות, דלא פליג הרא"ש על תוס' אלא בממעט בלא הדלקה, וכן נקט בקצרה בסק"ו, וע"ש בט"ז דמה"ט שרי להטות הנר בשביל דבמהרה ישרף אף להרא"ש כדין מרבה בפתילות, ועי' בה"ל ד"ה ויכבה מהאחרונים דהבינו בדעת הט"ז דשרי אף באופן דמתין מהשעוה טיפות לארץ, ומבואר בזה חידוש גדול דשרי למיעבד כיבוי ע"י ריבוי הבערה, וכן מתבאר מלשונות הגר"ז בסעיף ח', [אולם י"ל עוד דיסוד דברי הרא"ש דהכיבוי הוא על השמן שבנר שהיה אמור לדלוך ועכשיו אינו דולק, *להערה מידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - אין לומר כן בד' הרא"ש, שהרי פירש להדיא דהא דהוי מכבה הוא משום דממעט זמן דליקתו, עיי"ש, והרי דמלאכת כיבוי אינה בשמן שאינו דולק, וכן מבו' ממה שדן הרא"ש להעביר פתילה מנר א' לנר אחר, ואם מלאכת כיבוי היא בשמן שאינו דולק, ודאי דהוי מכבה גמור, ובד' הרא"ש מבו' דכל הטעם לאסור בזה הוא רק משום שכבר כיבה כשהסיר הפתילה ול"מ מה שחוזר ומדליק, וז"פ], וממילא שרי להוסיף עוד פתילות, כיון דכל השמן דולק, ולפי"ז יהא אסור להתין מהשעוה טיפות לארץ].*

אולם עי' בבה"ל [ועי' שער הציון ס"ק כ"ז, ויש שם ט"ס ודבריו אזלי על מ"ב ס"ק כ"ג] דהביא מהא"ר והגר"א דלדעת הרא"ש ודאי דאסור להוסיף עוד פתילות, וכנראה דס"ל דלדעת הרא"ש הכיבוי הוא על האש שהיה אמור לדלוך עד שיגמר השמן ועכשיו אינו דולק, ולכך נקטו דאסור להוסיף עוד פתילות כיון דזה מפחית את האש, [ובמה דנקטו האחרונים דלתוס' שרי להוסיף כדין נר של שעוה, לכאו' י"ל דאף לתוס' אסור כיון דמכבה אורה וכמבואר בשער הציון ס"ק נ"ו, שו"ר דאינו ראה מהשעוה"צ, דהתם מיירי בגוונא דמכניס הפתילה לפי שעוה, ובהוצאתו הוא דמחליש לאורה], ועי' בהגהות ברוך טעם דלפי סברא זו אם הרבה בנרות שעוה ונעשו לאבוקה אינו נחשב לכיבוי, אף דמתכוין לכיבוי, שהרי האש דלקה עד סוף השעוה, ולא איכפ"ל שמיהר את זמן הדלקה, אולם בביאור הלכה סעיף א' ד"ה או כדי בסופו כתב דכה"ג שרי רק ביו"ט שני, ובבית מאיר כתב דאף בנר שמן אם מוסיף פתילות בנר ומחבר אותם לפתילה אחת אינו מכבה, אבל אם מניח כל פתילה בנפרד חשיב מכבה כיון דגורם דחלק מהשמן יהיה בשלהבת של הפתילות האחרות.

ובעיקר דין הט"ז עי' בבה"ל סוד"ה ויכבה דאף אם הט"ז מיירי באופן שאינו מתין שעוה לארץ אלא דע"י ההטיה יבער במהרה נמי אסור כיון דמכין שתכלה במהרה, וצ"ע דהא כה"ג ליכא כיבוי כלל שהרי כל פעולתו היא רק הבערה, [וכמו דפשוט דהמגדיל להבה של גז אינו נחשב למכבה על הבלון גז, כיון דאיהו עביד רק הבערה ולא כיבוי, וה"ה הכא], וכן במה דנקט בבה"ל סעיף א' סוד"ה או כדי לאסור ביו"ט ראשון בגוונא דעביד פתילה עבה, צ"ב דהא אינו מכבה כלל אלא הוא רק מבעיר, ועי' לשון הרשב"א בעבוה"ק דטעמא דשרי להרבות פתילות לצורך אורה כמו דמותר להרבות עצים למדורה, וצ"ע"ג מה שייך כלל לדון משום מכבה בגוונא דמוסיף עץ למדורה הא אינו אלא מבעיר בלבד, ואולי כוונתו בגוונא דמוסיף עץ דלוק דאף דמכבה לאש, מ"מ שרי, וצ"ע.

הגבחת הפתילה

עי' ט"ז סק"ד דחידש דאם רוצה להגביה הפתילה כדי שידלק היטב יכול לסלק השמן לאחוריו ולאחוז הפתילה ולהוציאה, ואח"כ יחזור ויטה אליה השמן, ועי' שער הציון ס"ק י"ח דכתב דהכא עדיף טפי כיון דבפעולה זו גופא הוא גם מבעיר, ואף עדיף מפחם, ונראה פשוט דכל הנידון הכא הוא רק לגבי הנידון דע"י שמסתפק מהשמן הוא מחליש האור (כיבוי דתוס') ובזה שפיר י"ל דכיון דפעולה זו הוא גם מבעיר מהני, אולם לא מיירי כלל באופן דמושך הפתילה מסוף השמן (גרם כיבוי דהרא"ש), דע"ז מסתברא דלא מהני מה דהוא מבעיר את הפתילה, דסו"ס הוא גורם לכיבוי בסופו, [ועי' בשש"כ פ"ג הערה ס"ח דהתיר למשוך את הפתילה אף שסופה מתרחק מסוף השמן, עפ"י השעה"צ הנ"ל, ולהנ"ל אינו שייך כלל לנידון דסוגיין, *[הערה מידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - למש"כ השעה"צ להתיר משום צורך אוכ"נ דומיא דפחם יש להתיר גם בזה, וגם לפ"ד הט"ז נ' דיש להתיר בזה גם לדעת הרא"ש, דאל"כ היאך התיר לסלק השמן כדי להגבי' הפתילה, הרי כשמסלק השמן הוי כמכבה לדעת הרא"ש, ול"מ מה שיחזירו אח"כ, וכמש"כ הרא"ש בהעברת פתילה מנר לנר, (אי נימא דגם בשמחזיר לאותו הנר אסור, וכדלעיל)].*

גרם כיבוי

עי' בתוס' דגרם כיבוי ביו"ט שרי ובשבת פטור, ונחלקו האחרונים בכוונתם, דהנה בשבת ק"כ א' פליגי רבנן ור"י אם גרם כיבוי שרי או לא, וברמ"א או"ח סי' של"ד סעיף כ"ב פסק דגרם כיבוי שרי רק במקום הפסד, ועי' מג"א תקי"ד סק"ה דנקט דלא קאי אלא על כדי מים, אולם עי' ברעק"א בהל' שבת שם דנקט דדברי הרמ"א איירי גם באופן דגורם דהאש לא תמשיך, והוכיח כן מתוס' דידן, והיינו דפי' בכוונתם דאף רבנן דשרו, הוא רק במקום פסידא, אבל בלא"ה איכא איסור לכתחילה, אולם בחזו"א ל"ח סק"ו נקט דכוונתם דאף ר"י דאסר גרם כיבוי מ"מ ביו"ט שרי, וע"ז תמה דהא כל המחלוקת של רבנן ור"י הוא רק באופן דגורם לדבר שיכבה את האש כגון בכ"ח חדש מלא מים, אבל באופן שאינו גורם אלא שהאש לא תמשיך כעור הגדי וכדו' לכו"ע שרי, וע"כ פי' דכוונתם דבשבת מ"מ השמן הנותר הוי מוקצה.

אולם כבר העיר בחזו"א דמלשון הרא"ש מבואר דלר"י שייך לאסור בסוגיין מדין גרם כיבוי, ותמוה כקו' החזו"א דהא בכה"ג לכו"ע שרי וכל המחלוקת בכלי חדש מלא מים, ולכא' מוכח מדברי הרא"ש דשאני גודר בכלים דאינו מתעסק עם האש כלל אבל הכא דמתעסק עם האש גופיה (וכסברת הרא"ש בהמשך דבריו) איכא איסור לפי ר"י. אולם מדברי רעק"א מוכח דלא נקט הכי, דהנה הרא"ש הוכיח משפופרת עפ"י הנר דגזרי' שמא יסתפק, דע"כ לכו"ע איכא איסור משום גרם כיבוי, ובמג"א תקי"ד סק"ז העיר [כן פי' מחה"ש ונתיב חיים בכוונתו] אמאי לא תי' דכל ההיתר דגרם כיבוי הוא רק במקום הפסד, וברעק"א הנ"ל כתב דמוכח מדברי המ"א דס"ל דדברי הרמ"א מיירי רק באופן דגורם לדבר שיכבה את האש, וצ"ב כוונתו איך מוכח מהמ"א החילוק, *[הערה מידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - כוונת הגרע"א, דלא נ"ח"ל לפרש ד' המג"א שבא להוכיח מד' הרא"ש דלא כפסק הרמ"א בסימן של"ד, אלא מכוון המג"א דהגם דקי"ל בסימן של"ד דלא שרי אלא במקום הפסד, מ"מ בגרם כיבוי זה דגורם דהאש לא תימשך, לא אסרינן אף שלא במקום פסידא, ובזה נ"חא מה שעמד השעה"צ שם סקל"א ע"ד המג"א, דמ"ט אסר גרם כיבוי, הרי לעיל כתב דהרא"ש מתיר גר"כ אף שלא במקום פסידא, ולד' הגרע"א נ"חא] וכנראה דפשוט לרעק"א דהמג"א אזיל*

עפ"י דבריו בסק"ה דיש חילוק בין גרם מחיצה לגרם דכדי מים, ובא להוכיח דכיבוי דמחיצה שרי אף שלא במקום הפסד, וזהו דהוכיח רעק"א מהא דדן המג"א בדברי הרא"ש דשרי אף שלא במקום פסידא, ע"כ דס"ל דהיכא דגורם שהאש לא תמשיך, שרי אף שלא במקום פסידא, ורעק"א חולק על המג"א וס"ל דאף להרא"ש לעולם איכא איסור גרם כיבוי שלא במקום פסידא, אולם צ"ע דהא נתבאר לעיל דמהא דתלה הרא"ש למסתפק בפלוגתא דר"י ורבנן ע"כ דס"ל דמסתפק דמי לגרם כיבוי ע"י כדי מים שיכבה הנר, וא"כ צ"ע מה הראיה מהמג"א הא הכא מיירי בגרם דדמי לגרם דכדי מים. [הערה מידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - לא הבנתי דאדרכה אם הכא מיירי בגרם כיבוי דחמיר טפי ואפ"ה ס"ל להרא"ש דשרי אף שלא במקום הפסד, כ"ש בגרם כיבוי ע"י מחיצה דשרי שלא במקום הפסד].

ובעיקר קו' המג"א דחה רעק"א דכוונת הרא"ש דאם כל האיסור בסוגיין משום איסור לכתחילה דגרם כיבוי, לא שייך לגזור בשפופרת משום גרם כיבוי, וע"כ דאיכא גווי דאיכא איסור גמור ואיכא גווי דליכא איסור כלל, והחילוק כמו שביאר הרא"ש אם הוא גורם בגופו או בדבר מבחוץ, וכן דחה בחזו"א ל"ח סק"ז.

ובעיקר פלוגתא דהמג"א ורעק"א אם איכא איסור דגר"כ במחיצה, ע"י רמ"א בסעיף ג' דמותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט, וע"י שעה"צ ס"ק ל"א דהמג"א הק' דהא ביאר בסק"ה דלא שרי גר"כ שלא במקום הפסד, וע"ש מהאחרונים דביו"ט יש להקל.

גמ' בעא מיניה אבא בר מרתא וכו'.

כיבוי שלא יתעשן הבית

(א) שיטת רש"י דהנידון הוא בעישון בית שהוא יושב בו ואין לו בית אחר [לאכול - רשב"א], וכתב הרשב"א דמ"מ לגבי שלא יתעשן הקדירה שרי אף לר"י דצורך או"נ הוא, [ומבואר מלשונו דחשיב או"נ, וכן מבואר בלשונו בעבוה"ק, אולם ע"י במ"מ פ"ד ה"ד דכתב דהרשב"א מתיר בכה"ג כסברת הרמב"ן דמכשירי או"נ ממש שרי כר"י, וצ"ב], אולם הביא בשם י"מ דאף לרש"י י"ל דמיירי לענין כלי אכילה דעתיד לבשל בהם, ומשמע דלהשיטות דפליגי על רש"י וס"ל דשרי לכבות בית שאוכל בו, ה"ה דשרי כיבוי כלי בשביל שיוכל לבשל בו, אולם צ"ב הסברא בזה דכמו דאסור לרבנן להשחית סכין ביו"ט כיון דאינו אלא מכשיר האוכל, ה"ה דיהא אסור להציל את הקדירה משריפה, דתרוייהו אינם אלא תשמיש לאכילה, ואין שימוש בו בשעת האכילה, [וע"י לשון המ"ב ס"ק י"א דמדויק בלשונו דבאמת לשיטה זו לא שרי אלא כלי אכילה ולא כלי בישול], וע"י חי' רבינו נחמן לעיל י"ב א' דהדחת הקערות אינו מכשירין, וצ"ב.

(ב) ע"י בר"ן דהביא בשם אחרים דהא דתלי הגמ' לדינא דלא יתעשן הבית בפלוגתא דמכשירין, הוא באופן דכל הנידון רק משום הפסד ממון, אבל בגוונא דרש"י אין לך או"נ גדול מזה, ומצינו בשיטה זו ב' אופנים בראשונים, ע"י ברשב"א דשרי משום דאם ישרף ביתו לא יהא לו מקום לאכול, אולם ע"י במרדכי דמבואר דגם באופן שכל הנידון רק מחמת שלא יהא לו מקום לדור בו נמי שרי, וע"ש במרדכי דדימה זאת לקו' תוס' שבת צ"ה א' דיהא מותר לבנות בית מדין מתוך, דזהו צורך היום דיהא לו בית לדור בו מפני השרב והגשם, [וע"י להלן תוספת ביאור בראייתו מהתוס'], וברמ"א פסק כלשון הרשב"א וע"י בבה"ל ד"ה אבל דהביא לשי' המרדכי וכתב דהרמ"א ס"ל דזה רחוק מעניני או"נ, וע"ע להלן בביאור שיטת הרמ"א.

והנה בעיקר דברי הרשב"א יל"ע מ"ש כיבוי לצורך דבר אחר דאף דא"א, מ"מ כתב הרשב"א דהוי מכשירין דומיא דכיבוי בקעת בשביל שלא יתעשן הבית, ולענין כיבוי בקעת כתב לפי' קמא דרק הפסד ממון חשיב מכשירין, וצ"ב. ושמעתי מידידי הרב לוי יצחק רפפורט נ"י לבאר דברי הרשב"א דהנה במלאכת יו"ט אות ק"ב ביאר דיסוד הנידון אי שרי בבית כשיש לו הפסד אכילה תלוי אם צורך דיור חשיב למכשירין, דאי נימא דחשיב מכשירין אסור אף כשיש לו הפסד אכילה דסו"ס אינו אלא הכשר לאכילה, אבל אי נימא דהוי צורך גמור אלא דהנידון אי הוי בכלל צרכיכם, שפיר י"ל דבהפסד אכילה כו"ע מודו דהוי בכלל צרכיכם, [ועי' להלן דנחלקו בזה רעק"א ואבנ"ז].

ולפי"ז י"ל דשיטה ראשונה ברשב"א ס"ל דצורך דיור אינו בכלל מכשירין וכל הנידון בסוגיא אי מניעת עישון הוי בכלל התירא דלכל צרכיכם, ומשו"ה ס"ל דמניעת אכילה ודאי שרי, אבל רש"י ס"ל דצורך דיור הבית הוי בכלל מכשירין ומשו"ה איכא איסורא אף במניעת אכילה, [ועי' להלן דנחלקו בזה רעק"א ואבנ"ז], והא דחילק הרשב"א בעבוה"ק בין היכא דאפשר לא"א, הוא רק סברא בהל' התירא דאו"נ דלא שרי בכה"ג, [כגון בהא דמבואר במ"ב תק"י ס"ק ח' דבשוין בכמות בורר איזה שירצה, ואינו צריך למעט במלאכה, אולם עי' מ"ב תק"י ס"ק כ"ז דיש דין למעט], ולא משום דבאפשר הוי מכשירין,

אולם תחילת דברי הרשב"א עדיין צ"ע דמ"מ אמאי כיבוי לצורך ד"א אסור אף בגוונא דא"א, וצ"ל דכיון דזה רק מניעה חיצונית לקיום המעשה חשיב מכשירין אף בא"א, וא"כ תקשי דאינו דומה כלל לכיבוי בקעת דהתם חשיב מכשירין משום דצורך דיור הוא מכשיר לאכילה, וצ"ל דכוונת הרשב"א להוכיח מהא דלא שרי כיבוי בקעת מדין מתוך, וע"כ דל"א מתוך על מכשירין.

אולם יש להוסיף בזה, דהנה עיקר דברי המליו"ט צ"ע, דהא ברש"י מבואר דהנידון בדינא דכל צרכיכם אעפ"י דס"ל דהפסד אכילה אסור, ונראה דבאמת אף לרש"י יש בזה ב' חסרונות, חדא דכיבוי לצורך דיור הוי מכשירין, ותו דאף אי נימא כר"י דמכשירין שרי, מ"מ כיבוי בשביל מניעת עישון אינו צורך גמור, ולכך הוצרך לומר דמלבד דר"י ס"ל דמכשירין שרי, בעי' נמי למימר דדרשינן לכם לכל צרכיכם.

ולפי"ז הרי ודאי דאין להק' דנימא מתוך להתיר עישון הבית, דהא סו"ס אינו צורך גמור ולא שייך בזה מתוך, וע"כ צ"ל דהיה קשה לרשב"א דנימא מתוך בגוונא דהוי צורך גמור כגוונא דביתו עומד להשרף, דאמאי לא שרי מדין מתוך, וע"כ דל"א מתוך על מכשירין.

אלא דאכתי תקשי דעכ"פ לפי' קמא כיון דבא"א אינו כמכשירין, א"כ כמו"כ כשיש לו צורך דיור [דחשיב צורך היום] ואינו יכול לדור בלא כיבוי אינו חשוב כמכשירין לדיוור, ומה החילוק בין קודם אכילה לאחר אכילה, ועוד יש להק' מדברי הרא"ש דביאר דבאפשר אסור מדין מכשירין דר"י באפשר, וא"כ קשה איך כתב בריש דבריו דאסור אף בא"א, ועי' להלן מה דיש לבאר בדברי הרא"ש, ולפי"ז יבואר נמי דברי הרשב"א.

ג) הראשונים הביאו מהירושלמי דיש חילוק אם יש שם אויר או אין שם אויר, והנה מדברי המרדכי נראה דקאי רק על כיבוי ביתו דכה"ג דיש שם אויר חשיב כמכשירין דאפשר ואסור לכו"ע, אולם בעבודת הקודש מבואר דקאי גם על עישון קדירה, והיינו דאף דנקט שם בדעת רש"י דבכלי אוכל כו"ע מודו דשרי מ"מ כ"ז כשאין שם אויר אבל יש אויר חשיב כמכשירין, וכדברי הרא"ש, אלא דלהרא"ש לר"י שרי גם ביש לו אש אחרת, ואינו נחשב לאפשר, אבל להרשב"א כה"ג אסור לפי ר"י כדין מכשירי או"נ באפשר, וצ"ב הנידון בזה.

(ד) עי' מ"ב סק"ט דדייק מלשון הרמ"א דרך לענין שריפת בית פסק להקל אבל לענין עישון הבית ס"ל דאף באין לו בית אחר אסור, וע"ש בשעה"צ ס"ק י"א דכן משמע מהרשב"א והרא"ש דהשמיטו לעישון הבית, וכן מבואר להדי' בעבוה"ק, והחמיר הרמ"א הראשונים, והביא דכ"כ היש"ש והגר"ז, עכתו"ד, וצ"ע דהא הראשונים הנ"ל הרי ס"ל דאף בנשרף ביתו אסור, אבל הרמ"א דהקל בשריפת בית מנלן לחלק דעישון גרע, והגר"ז בסעיף ג' לא החמיר אלא בעישון עינים, וצ"ע.

אלא דעי' בלשון הרמ"א דכתב דהכריע כן משום דכל הנידון בדרבנן, והיינו דאין כוונתו לומר דכה"ג שרי אף לרבנן, אלא כיון דקיי"ל כר"י וביאר הרמב"ן דמ"מ מדרבנן שרי' רק במכשירין הקרובין לאו"נ, ממילא י"ל דלכך יש חילוק בין קודם האוכל לאחר האוכל, דקודם האוכל חשיב מכשירין הקרובין לאו"נ ושרי משא"כ אחר אכילה דהוא רק לצורך דיור, וזהו דכתב בבה"ל דהוא רחוק מאו"נ, וזהו החילוק נמי בין עישון בית לשריפת בית.

כיבוי שלא יתעשן הקדירה

(א) עי' ברא"ש דכתב דהא דאסור לכבות האש מחמת עישון הקדירה היינו דוקא כשיש לו אש אחר אבל כשאין לו אש אחר שרי לכו"ע לכבותו כמו דמותר לבשל ולהבעיר לצורך או"נ, ובפשוטו סברת הרא"ש דאעפ"י דכיבוי אינו אלא סילוק, מ"מ בא"א חשיב כמקיים את האוכל וכתיקון בגוף האוכל, [ולשון הגר"ז בסעיף ב' צ"ע], וצ"ע דהא כתב הרא"ש מקודם בתי' הב' דליכא מתוך כיבוי לצורך ד"א כיון דהוי מכשירין, והא התם הוי א"א ומ"מ חשיב למכשירין, והגר"ז תצ"ה קו"א סק"ד כתב דכל דברי הרא"ש הוא רק לתי' קמא, וצ"ע, חדא דהרא"ש בפ"א סי' י"ח הביא רק לתי' בתרא, ותו דאכתי תקשי על הרשב"א דהביא רק לתי' בתרא ומ"מ שרי באין לו אש אחר אף לרבנן, [ועי' לעיל מה דהיה אפשר ליישב לדברי הרשב"א], ואין לומר דכיבוי לצורך ד"א גרע כיון דזה רק מניעה חיצונית לביאה אבל עישון הוי עיכוב בגוף הדבר וחשיב כאו"נ, דא"כ אף לענין עישון בית נימא דבאין לו בית אחר שרי, ומסתמת הרא"ש נראה דנקט כן רק לענין עישון קדירה ולא לענין עישון בית, [וכן מבואר בשעה"צ ס"ק י"א], ולכאור' צ"ל דסילוק האש מהקדירה עדיף משאר מילי וחשיב כתיקון בגוף האוכל, ומ"מ באפשר הוי מכשירין ותלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, אלא דא"כ צ"ע מאי פריך מברייטא דבקעת, הא עישון קדירה עדיף וחשיב כאו"נ ממש ונימא דשרי אף באפשר, ואין לומר דבאמת כל קו' הגמ' הוא רק מעישון דבית אבל מעישון דקדירה ל"ק כלל, והרא"ש הוא דחידש מנפשי' דמ"מ באפשר תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, [וכן נקט ביש"ש], דמלשון הרא"ש משמע דלמד כן מסוגיין ולא דחידש כן מנפשי', וא"כ צ"ע מאי פריך הגמ'.

ושמעתי מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י לבאר דברי הרא"ש באופן מחודש דבאמת כיבוי אינו חשיב מכשירין אלא כיון דהוי מלאכת סילוק ואינו נהנה מגופה של מלאכה אינו בכלל היתר המלאכות, אלא דבגוונא דשריפת קדירת האוכל י"ל דכיון דבלא"ה לא יהא לו או"נ, אעפ"י דהוא רק מלאכת סילוק, שרי מחמת דחשיב מלאכה באוכל נפש ממש, אולם כיון דאינו היתר על מלאכת כיבוי אלא דהותרה לצורך או"נ לא שייך בזה התירא דמתוך, דלא מצינו דין מתוך אלא היכא דהוי מלאכה המותרת אבל כיבוי דאינו מלאכה המותרת, אף דהותר באו"נ לא שייך בזה דין מתוך.

(ב) עי' לקמן ל"ב ב' לענין גריפת התנור דבא"א לאפות בלא גריפה שרי לר"י, וכתב הרא"ש דכ"ז בתנורים שלהם דהנידון משום מוקצה, אבל גריפה דידן דאיכא כיבוי אסור בשביל פת, אלא דבתנורים דידן שרי אף לרבנן כיון דא"א לאפות בלא גריפה, דכיבוי לצורך או"נ שרי אף לרבנן, וכן פסקו הטור והשו"ע תק"ז סק"ד, [והנה לולי דברי הרא"ש יש מקום לומר דגריפה אינה בכלל תיקון הפת אלא תיקון התנור, אולם כיון דמבואר ברא"ש דבא"א שרי אף לרבנן, ע"כ דחשיב תיקון הפת], ועי' במ"ב ס"ק כ"ג ובשעה"צ ס"ק ל"ו דלא התיר הרא"ש אלא באופן דבלא"ה הפת תשרף, אבל באופן דהוא רק ליפוי הפת אסור, והביא דבנה"ש דייק כן מלשון הרא"ש דכתב דגריפה דידן אסור בשביל פת, ומשמע דלא התיר אלא באופן דא"א לאפות כלל, וצ"ב הסברא בזה דהא ודאי עשיית מלאכה לצורך השבחה שרי ביו"ט ואינו נידון כמכשירין, וצ"ל דס"ל להרא"ש דכיון דכיבוי אינו אלא סילוק הוי מכשירין, אלא דבא"א חשיב כתיקון האוכל דומיא כיבוי בקעת בל"ל אש אחר, אבל באופן דאינו אלא תיקון לפת עדיין הוי בכלל מכשירין.

[אולם עדיין צ"ע דהא מבואר בגמ' שם דלעדויי חושכא שרי, וכתב שם הרא"ש בסי' ז' דאף דבהסרתו הוא כבה שרי, דכמו דמותר להדליק הנר ה"נ שרי לכבות מה שמונע הדלקת הנר, וצ"ב מ"ש גריפה לצורך יפוי הפת דאסור, מהסרת הפחם דאעפ"י דהוא רק לתיקון האורה שרי, וי"ל דשאני פחם דכיון דמיד יש תיקון לנר אינו נידון כמכשירין אלא כתיקון בגוף הנר, משא"כ בגריפה כיון דאינו אלא הכנת התנור בעי' תיקון גמור].

ועי' בגר"ז הנ"ל דהק' לפי תי' הב' דלא אמרי' מתוך במכשירין, ע"כ דס"ל דכל שאינו נעשה בגוף האוכל חשיב מכשירין, וא"כ אף כיבוי לצורך גריפת התנור נמי הוי מכשירין, ותי' דע"כ דהרא"ש אזיל כתי' קמא דטעמא דל"א מתוך משום דאינו נחשב לצורך גמור, וא"כ י"ל דבאמת אינו נחשב למכשירין, דהכלל דמכשירין הוא כל דאפשר באופ"א אבל באופן דא"א באופ"א לא הוי מכשירין, וצ"ב דא"כ אף באופן דא"א ליפות הפת באופ"א נימא דאינו מכשירין ואמאי אסר הרא"ש, ותו דאדרבא מהא דהרא"ש בפ"ק סי' י"ח הביא רק לתי' בתרא ע"כ דנקט דזהו העיקר.

(ג) ובעיקר דין גריפה עי' בתוס' שם דכתבו בשם ר"י דאיסורו משום אשווי גומות, והנה בבית איסורו משום בונה, וצ"ע לפי ר"י בשבת צ"ה א' דמדאור' אמרי' מתוך בבונה אמאי ליכא מתוך על גריפת התנור, (ודוחק לומר דכוונת הגמ' דאיסורו מדרבנן, דהא מבואר בגמ' דזהו הנפק"מ בין רבנן לר"י), ומוכח מהכא דל"א מתוך על מכשירין, ובניית בית אינו מכשירין, וצ"ע על הגר"ז בקו"א תצ"ה סק"ד בסופו ורעק"א בהגהות לשער המלך דנקטו דבניית בית הוי מכשירין, והוכיחו מתוס' בשבת הנ"ל כתי' קמא דתוס' דאמרי' מתוך על מכשירין, ועי' באבני נזר דנחלק עליהם בסברא דודאי צורך בית אינו חשוב מכשירין, ואדרבא מהא דדימה המרדכי לדברי התוס' בשבת לענין עישון בית דשרי, ע"כ דבא להוכיח דצורך דיור אינו מכשירין ומה"ט שרי לשרוף, (וזה ראייה למה דהבאנו לעיל מהמליו"ט) וצ"ע.

(ד) ובעיקר דברי הרא"ש דאף ביש לו אש אחר שרי לר"י, הק' ביש"ש ובב"ח תקי"ד מ"ש מגריפת התנור דלא שרי לר"י אלא בא"א, [והיינו דחזי' דגם באפשר באופן המותר אסר ר"י דומיא דאסר באפשר מבעו"י], אולם עי' ברא"ה ובר"ן שם דמדינא שרי לר"י אלא כיון דאפשר בלא"ה לא ליעביד הכי, וא"כ י"ל דהכא כיון דבלא"ה צריך להבעיר אש אחרת התירו לו לכבות, [אולם זה נסתר מהא דהביאו הראשונים מהירושלמי דהיכא דיש לו אויר צריך לפנותו לחוץ אף לר"י,

(ובמג"א סק"ג נקט כן אף בשם הרא"ש, וצ"ב היכן מצא כן, ואולי כוונתו שהוא עפ"י סברת הרא"ש דאפשר גרע, ועי' מחצה"ש), ומבואר דאף כה"ג חשיב כא"א וצ"ב].

עוד י"ל דהנה כתב במג"א ס"ק ב' דכוונת הרא"ש דהיכא דיכול להציל הקדירה ע"י שיבעיר אש במקו"א אסור, [וכנראה דס"ל דכיון דיש אפשרות להבערה כבר א"א לחושבו כתיקון האוכל אלא כמכשיר], וי"ל דהמג"א בא ליישב הקו' הנ"ל מ"ש מגריפת התנור, וע"ז תי' דודאי באופן דיש לו אש אחר אסור לר"י כיון דחשיב כמכשירין דאפשר, ורק באופן דאין לו אש ובעי' להבעיר אש אחר, ס"ל להרא"ש דשרי לר"י, כיון דלר"י דשרי מכשירין אין חילוק בין כיבוי מכשירין להבערת אש, אבל לרבנן עדיף דיבעיר כיון דהכיבוי הוי מכשירין ואסור.

ה) עי' בב"י דהוכיח מדברי הרי"ף והרמב"ם דאף באופן דתשרף הקדירה אסור לכבות וכן פסק בשו"ע תקי"ד סעיף א', ועי' מ"ב סק"ד דס"ל כטעמא דהרא"ה דכיון דאינו אלא סילוק אסור, והא דלא שרי כדין מכשירין דא"א דס"ל כהרמב"ן דלא התירו אלא מכשירין דקרובין לאו"נ, וצ"ע אמאי לא תי' דהשו"ע אזיל לשי' בסי' תק"ט וכמבואר בבה"ל שם דקיי"ל במכשירין כרבנן, וצ"ל דכיון דמקורו של הב"י אף מהרי"ף ונתבאר בב"י שם דהרי"ף פסק כר"י, אולם עדיין צ"ע אמאי לא ביאר כביאור הרא"ה דקיי"ל כר"י במכשירי תיקון ולא במכשירי סילוק, ובמה דביאר דס"ל כהרמב"ן צ"ע דלא מצינו ברמב"ן אלא לענין כיבוי מפני הפסד הבית או כלי תשמישו, אבל לענין הקדירה שאוכל בה מהיכ"ת דאינו בכלל הקרובין לאו"נ, וצ"ע.

ובעיקר דברי השו"ע צ"ע מ"ש מהא דפסק המחבר בסי' תק"ז סעיף ד' כדברי הרא"ש דגריפת התנור בא"א שרי אף לרבנן דהוי כאו"נ, וצ"ע.

וי"ל בב' אופנים, א) דשאני גריפת תנור דכך הוא צורת התנור דמכנים אותו ע"י דממלאים אותו בגחלים ואח"כ גורפים אותו, ודמי למש"כ הרא"ה דאף דבעלמא כיבוי אינו אלא מלאכת סילוק, מ"מ מיזוג התנור כמו בחיסוס שרי דחשיב מלאכת תיקון הקדירה, וה"נ לענין גריפת התנור, וזהו דדימה הדברים לבישרא אגומרי דנמי חשיב תיקון דכך דרך הצליה וכמבואר בחינוך, [אלא דהרא"ה גופי' ביאר דהחילוק הוא אם התיקון בשעת המלאכה, ויבואר במקומו].
ב) דיש חילוק בין עישון לשריפה דכל הנידון הוא רק לגבי עישון אבל בשריפה אף השו"ע מודה דשרי, וחילוק זה מוכרח מהרא"ש דחילק לענין גריפת התנור בין יפוי הפת לשריפת הפת, וביותר דהא כתב בתי' הב' כהרמב"ן דקרוב לאו"נ שרי, וא"כ אמאי איכא איסורא ביפוי הפת, וע"כ דיש חילוק בין עישון לשריפה, [אלא דלפי"ז נמצא דלענין בית נחלקו המחבר והרמ"א בגוונא דשריפת בית אבל בעישון מודה הרמ"א דאסור, ולענין קדירה נחלקו בעישון אבל בשריפה מודה המחבר דשרי, ודוחק].

מתוך במכשירין

עי' רא"ש ב' תי' אמאי ליכא מתוך, וכ"כ תוס' כתובות ז' א', ועי' חי' הרשב"א ולשונו צ"ב, וע"ע ברמב"ן שבת קכ"ד ב' דהוכיח מסוגיין דל"א מתוך במכשירין, ועי' הגהות רעק"א על שער המלך דנקט דלתי' קמא דתוס' אמרי' מתוך במכשירין, וצע"ק בלשון הרא"ש, וע"ש עוד דלרש"י דמתוך שרי אף שלא לצורך בודאי אמרי' מתוך על מכשירין, ולפי"ז קשה דהא רש"י ביאר דהא דתלי בפלוגתא דר"י ורבנן היינו אם זה בכלל צרכיכם, וקשה דנימא מתוך, ולא

שייך לרש"י ב' תירוצי הראשונים, וצ"ל דס"ל לרש"י דל"א מתוך אלא מלאכה דהיא מלאכת או"נ, כגון נטילת נשמה דהיא מלאכה דנעשית בשביל אכילה, ולכך נקראת מלאכת או"נ, אבל כיבוי אינו נחשב למלאכת או"נ ול"ש בזה מתוך.

לתי' קמא דתוס' צ"ב אמאי טיול עם תינוק חשיב צורך היום וביאה אינו צורך היום, ותו דאם אינו צורך היום אמאי ביאה ראשונה חשיב צורך היום, הא לא עדיף ממילה שלא בזמנה, [ועי' או"ז סי' ל"ח דכתב דביאה ראשונה שרי כדין מילה שלא בזמנה דשריא, וכבר תמה בשעה"צ דבגמ' מבואר דמילה שלא בזמנה לא דחי].

עי' ב"ח תק"ז סק"ח ותקי"ד דהק' אמאי ל"א מתוך דיהא מותר לכבות כשיש לו צורך של הפסד ממון, וכן אין מותר כיבוי לצורך ד"א גם כשיש לו אפשרות בבית אחר מדין מתוך, ועי' בב"ח דהוכיח מהכא דליכא מתוך על כיבוי, ועי' שער הציון תק"ז סק"ל ל"ז השי' בזה. ובהגהות רעק"א דפוס יוהנסברג תמה על הב"ח דהא מוכח בגמ' דאמרי' מתוך בכיבוי, דהא מבואר בגמ' כתובות דצורך ד"א אינו צורך גמור ובעי' להתירא דמתוך, ומ"מ שרי כיבוי לצורך ד"א, ועי' להלן בסוגיא דמוגמר עוד קו' על הב"ח.

יל"ע להרשב"א דמירוח טיט חשוב מכשירין דמ"מ אמאי לא שרי' מירוח הטיט מדין מתוך, וע"כ דל"א מתוך על מכשירין, וע"ע לעיל אות ג' מה דהוכחנו מגריפת תנור.

שיטת הרא"ה

שיטת הרא"ה דבכיבוי מלבד דהוי מכשירין יש עוד חסרון דאינו אלא סילוק, ומה"ט איכא איסור כיבוי אף באופן דלא יהא לו קדירה, ולכך אף דקיי"ל כר"י מכשירין דהכא גרע, ומה"ט ל"ק אמאי ל"א מתוך, כיון דבמלאכת כיבוי גופי' סילוק גרע, ועי' בחינוך מצוה רח"צ סק"ד דכתב כן והוסיף דמ"מ שרי בבשרא אגומרי דצורך הצליה עדיף וחשיב כתיקון האוכל, [וזהו נמי כוונת הרא"ה לקמן כ"ג א'].
ועי' לקמן ל"ד א' דשרי להפיג תנור חדש בצונן לצורך או"נ, ומק' הרא"ה מ"ש מכיבוי בקעת, ותי' דכיון דאינו אלא בשביל מיזוג חום התנור חשיב כתיקון, והיינו דזהו צורת תיקון האוכל ולא סילוק המזיק, ולפי"ז מסתבר דאף גריפת התנור אינו בכלל סילוק אלא תיקון התנור, דכך הוא צורת האפיה דנותנין בו הרבה גחלים למזוג חומו ואח"כ מסלקין הגחלים, (ויל"ע אם לפי"ד הרא"ה יהא שרי להקטין האש).

וע"ע לקמן ל"ב א' דלדעת הרא"ה מירוח התנור שלא יצא חומו חשיב כאו"נ ולהרשב"א וחר"ן חשיב כמכשירין, והובא במ"ב תק"ז סק"מ"א, וצ"ע לפי הרא"ה מ"ש מכיבוי דחשיב כסילוק, ואולי ס"ל דשאני כיבוי דהוא סילוק המזיק אבל הכא הוי שמירה על השבחת הפת, וכן יש להק' לפי הרשב"א מ"ש מכיבוי דחשיב כאו"נ, וי"ל דכיבוי עדיף כיון דמציל הקדירה, אבל הכא אינו אלא שמירה שלא יתחדש היזק, וצ"ע.

אולם בעיקר דברי הרא"ה עדיין צ"ע, דהא הראשונים התיירו להוסיף פתילות לנר בשביל למהר כיבוי, [הערה מידידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - לא מצינו כן בד' הראשונים, ואדרבה הראשונים אסרו להוסיף פתילות אם מטרתו לצורך כיבוי, ולא מצינו שהתיירו לזה אם עושה כן לצורך], וצ"ע דהרי הא דכיבוי חשיב סילוק הוא משום דאינו צריך את הכיבוי אלא את התוצאה, וא"כ נימא נמי לענין הוספת פתילות דכיון דאינו צריך את האור לריבוי אורה אלא בשביל שיכבה יותר מהר א"כ אין זה מלאכת תיקון אלא מלאכת סילוק, ואמאי שרי, ועוד יש להק' דהא לענין כיבוי לצורך

ד"א ודאי דחשיב סילוק, וא"כ לכאור' יהא אסור להרבות פתילות בשביל שיכבה יותר מהר לצורך ד"א - הערה מרפאל מאן יימר דשרי.

ושמעתי מידידי הרב פנחס זליבנסקי נ"י לחדש בזה דודאי אף הרא"ה מודה דבעלמא היכא דהוי נידון לענין מלאכת או"נ בודאי דאף בגוונא דאינו אלא סילוק שרי, וכל דבריו הם רק לענין מלאכת כיבוי דאינה מלאכת או"נ, אלא דשרי בגוונא דהוא תיקון לאו"נ, ולא בגוונא דהוא רק סילוק המזיק.

[ויש עוד לפלפל עפ"י המ"מ דלא הותרו רק מלאכות תיקון אבל היכא דאינו תיקון אינו בכלל המלאכות המותרות, ול"ע כעת]

להלכה

הראשונים תמהו דהא קיי"ל כר"י, ויש בזה ד' תי', (א) תוס' והרא"ש בתי' קמא ובעה"מ תי' דהלכה ואין מורין כן. (ב) עי' רמב"ן במלחמות ורשב"א ור"ן דהוי חילוק מדרבנן מהו הקרוב לאו"נ, וכן כוונת תוס' והרא"ש בתי' בתרא. (ג) הרא"ה חילק בין מכשירי תיקון למכשירי סילוק, והוי חילוק בדאו"נ. (ד) במ"מ פ"ד ה"ט כתב דקיי"ל כרבנן דכמה משניות דלא כר"י.

עי' בר"ן דכמו דשרי לכחול ביו"ט שני ה"נ שרי כיבוי לד"א ולהפסד ממון ביו"ט שני, וע"ע ברשב"א ובפוסקים. ועי' רמב"ן בתורת האדם דכמו דשרי לכחול ביו"ט שני ה"ה דשרי שבות לחולה שאין בו סכנה, והביא דיש שדחו דשאני כוחל דגם בריאין עבדו כן והוי שוה לכל נפש, משא"כ צורך חולה דאינו שוה לכל נפש, ודחה הרמב"ן דגם חולה חשיב שוה לכל נפש כיון דחולה אינו יכול לאכול, ומבואר חידוש גדול דאף דרפואה אינו שוה לכל נפש מ"מ כיון דהוי הכשר לאוכל הוי שוה לכל נפש, וזהו חידוש גדול.

כ"ב ב' מתני' אף הוא אומר וכו', כל הסוגיא.

איסור מוגמר

עי' כתובות ז' א' דפריך אמאי לא שרי מוגמר מדין מתוך, [וביאר רש"י דהקו' מגימור כלים, וצ"ב אמאי לא פירש דהקו' מלהריח, וע"ש בהגהות היעב"ץ, ועי' להלן במוסגר קצת ישוב בזה], ומשני דבעי' שוה לכל נפש. והנה ביאר רש"י דל"ק טעמא דרבנן דלהריח שרי כיון דהוי הנאת הגוף, ולגמר אסור דלקישוט כלים קמכוין, [והא דל"א מתוך דשרי להריח שרי נמי לגמר משום דאינו בכלל צורך קצת, ואף לרש"י דמהני שלא לצורך כלל, י"ל דהוי דומיא דצורך מחר דכתב הר"ן דאף רש"י מודה דאסור], ולל"ב טעמא דרבנן דאסור בכולהו משום דבעי' שוה לכל נפש, וצ"ב אמאי לל"ק א"א לומר דטעמא דרבנן משום דבעי' דיהא שוה לכל נפש, וצ"ל דא"כ יהא אסור אף להריח, וע"כ דל"ק לא בעו רבנן דיהא שוה לכל נפש, אלא דא"כ הדרה קו' הגמ' בכתובות אמאי לא שרי מדין מתוך, וע"כ צ"ל דל"ק ס"ל כרבה דליכא כלל דין מתוך, [ולפי"ז הנאת הגוף שרי אף בלא דין מתוך, וצ"ע לשון הראשונים בשבת ל"ט א'].
ולל"ב יש לפרש בג' אופנים אליבא דר"ג החילוק בין עישון לגמר או להריח, (א) דס"ל דלא בעי' דיהא שוה לכל נפש, והחסרון דלגמר משום דכוונתו לגמר את הכלי וכפי' רש"י בל"ק, [ולפי"ז תקשי לר"ג אמאי לא שרי' לגמר מדין מתוך

דלהריח, ואין לומר דר"ג ל"ל מתוך, דא"כ מאי פריך הגמ' לרבנן דנימא מתוך, דמהיכ"ת לומר דרבנן פליגי על ר"ג בתרתי, וי"ל כנ"ל דאינו צורך קצת]. (ב) דל"ב אף ר"ג ס"ל דבעי' דיהא שוה לכל נפש, אלא דס"ל לר"ג דלהריח חשיב שוה לכל נפש משא"כ לגמר, אבל רבנן ס"ל דאף להריח אינו שוה בכל נפש, [ולפי"ז א"ש דברי רש"י בכתובות דכוונתו לבאר דהגמ' מקשה אף לר"ג, ולא כהיעב"ץ דהוא רק לר"ג]. (ג) עי' תוס' רי"ד דביאר דאיסור לגמר משום תיקון מנא, [וע"ש שי' מחודשת דלהלכה קיי"ל כל"ב וכר"ג דשרי בלהריח], והנה לפי"ז לא שייך כלל להק' דיהא התירא דמתוך דהא תיקון מנא אסור, וקו' הגמ' בכתובות אליבא דרבנן אמאי לא שרי להריח מדין מתוך על ההבערה.

עי' רבינו חננאל דלגמר ענינו לגמר את הבית, והביא דיש גורסין דלהריח לכו"ע אסור, ובסוף הסוגיא כתב דלא אתפרש בגמ' דין לגמר לצורך כלים.

עישון פירות

גמ' מהו לעשן - עי' רש"י דהנידון לקלוט טעם הבושם בפירות, אולם עי' לשון הר"י"ף דפי' מהו לעשן כדי להכשירן לאכילה, וכע"ז פי' בר"ח, והיינו דהנידון דמעשנם כדי שיהיו ראויים לאכילה, ולפי"ז אין הנידון כלל בגוונא דמניח בשמים על האש, ועי' בתורי"ד דהק' על הר"י"ף דא"כ מה הנידון בסוגיין משום מוליד ריחא, ואולי אף בכה"ג איכא ריח בפירות, וצ"ע.

בטעמא דליכא איסור הבערה בכ"ח מצינו ג' טעמים בראשונים - (א) עי' רש"י דטעמא דליכא איסור הבערה ע"ג כ"ח משום דהוי כלאח"י, ועי' במהרש"א דלפי"ז שייך האי פלוגתא גם לגבי מוגמר ע"ג כ"ח דלא יהא איסור הבערה כיון דהוי כלאח"י, [ודברי המהרש"א צ"ב דאי נימא דטעמא דליכא מוליד משום דאינו מתכוין, הרי במוגמר עביד כן בכוונה, וטעמא דליכא מוליד באוכלין נמי לא שייך, וטעמא דהרא"ה דמוליד שרי באו"נ, נמי לא שייך אלא בעישון פירות, וא"כ לכאו' לענין מוגמר לכו"ע איכא איסור מוליד, וצ"ע]. (ב) עי' בחי' הרא"ה דפי' דטעמא דליכא הבערה כיון דהבשמים כלין, והוסיף דדוקא לעשן פירות שרי דהוי לצורך או"נ ולא להריח. [ואולי י"ל דאף לרש"י ליכא הוספת אש בבשמים אלא דהבשמים כלין מחמת חום החרס, (וראיה לזה מהא דלא דנו בסוגיין משום איסור מוליד), אלא דרש"י ס"ל דאיסור מבעיר הוא מחמת כילוי העצים, ולכך ס"ל דכילוי הבשמים בכלל זה, אבל הרא"ה ס"ל דהאיסור הוא ריבוי האש, ולכך ליכא איסור על כילוי הבשמים]. (ג) עי' בתוס' דפי' דהבערה ישנו לפעמים לצורך או"נ משא"כ בכיבוי, ועי' בחי' רעק"א דתמה אמאי לא פי' כפשוטו דס"ל דליכא איסור הבערה ביו"ט כיון דהבערה ללאו יצאת משא"כ איסור כיבוי, והא דפריך ונימא משום מבעיר, [והק' מהרש"א דילמא ס"ל דללאו יצאת], כוונתו להק' דלר"ה לשי' דס"ל לעיל כ"א ב' דמי שלא הניח ע"ת מדליקין עליו את הנר, ע"כ דס"ל דהבערה הוי אב, ואולי י"ל דהי' קשה לתוס' דהא הכא אף כיבוי שרי כיון דהוי מלאכה שאצל"ג, וע"כ הוצרכו להוסיף טעם בזה, וע"ע במהר"ם שיף ובפנ"י ובראש יוסף.

ועי' ב"ח דפי' דדעת תוס' דלא מתוך על כיבוי, וצ"ע דא"כ מאי פריך בכתובות ז' א' ממוגמר, הרי אף דאיכא מתוך על מבעיר, מ"מ איכא איסור כיבוי.

ע"י ח"י הרשב"א והגהות מיימוני ריש הל' יו"ט דכתבו שאין ראייה מאיסור מבעיר דעישון פירות דה"ה דאסור להבעיר נר של בטלה, דשאני הכא דמבעיר לצורך מלאכה, וצ"ע כוונתם.

ע"י ח"י הרא"ה דטעמא דשמואל דשרי, אף דאיכא מוליד ריחא, או משום דס"ל דליכא מוליד ריחא באוכלין או דס"ל דשרי מוליד לצורך או"נ, והנה רש"י פ"י דהנידון לגבי מוליד בכ"ח, וי"ל דס"ל דאין כלל נידון דיש דין מוליד באוכל, אלא דשמואל ס"ל דאינו מתכוין דיהא ריח בכ"ח וכמבואר במלחמות ובר"ן.

בשרא אגומרי

ע"י סוגיית הגמ' בשבת קל"ד א' דפריך מ"ש מיתוק חרדל מבשרא אגומרי, ובתי' הגמ' יש ב' גרסאות. א] גרסת רש"י דהחילוק אם אפשר או א"א. ויש בזה ד' אופנים בפ"י כוונת הגמ', א) רש"י פ"י דחרדל אפשר מאתמול משא"כ בשר דביומא שביחא טפי, ב) בבעה"מ פ"י דמיתוק חרדל אינו שוה לכל נפש, [והרמב"ן חולק וסובר דכל שהוא אוכל לא שייך בו חסרון דאינו שוה לכל נפש], וצ"ב לפי"ז דא"כ מאי מדמה עישון פירות לבשרא אגומרי הא מסתמא הוי דומיא דחרדל דאינו שוה לכל נפש, וצ"ע. ג) ברמב"ן בסו"ד פ"י לגרסא זו דאם אפשר לעשותו מאתמול ודרכו לעשות ממנו הרבה כטחינת חיטין אסור, אבל בא"א לעשותו אלא בו ביום שרי, ואף דאפשר לצלות בענין אחר, אין מדקדקין בו, וצ"ב דמשמע דאם לא היה אפשר למעט במלאכה, אף דהוי מלאכת ימים רבים אסור, [וע"י להלן במהלך הרמב"ן בדעת הרי"ף קצת ישוב בזה]. ד) בעבוה"ק ביאר דכיון דאפשר למתקו בגחלת של מתכת אסור, והובא במ"ב תק"ז ס"ק כ"ה.

ע"י ב"י תקי"א דהק' מ"ש מיתוק חרדל דאסור בגחלת של עץ, מעישון פירות דשרי בגחלת של עץ, ותי' דחרדל עשוי לימים רבים משא"כ עישון פירות דעשוי ליומו,

ב] גרסת הרי"ף דבבשרא אגומרי ליכא כיבוי. ונשנו בדעתו ב' אופנים.

א) ע"י ברמב"ן דביאר דטעמא דמיתוק חרדל אסור משום דדמי לטחינת חיטין (וכדהביא מאגדה) ולית ביה התירא דאו"נ, אלא דהגמ' פריך דהא בשרא אגומרי נמי כיון דהוא מובחר יותר כשאינו צולה ע"ג גחלים או בתנור גרוף, א"כ אינו בכלל התירא דאו"נ, ואמאי שרי לכבות, [ובביאור הצד השוה בין מיתוק חרדל לבשרא אגומרי, אולי יש לבאר, דיש בזה נידון כללי בהל' התירא דאו"נ אם דנין לפי המעשה, והמעשה אינו נחשב מעשה באו"נ, או כיון דהתוצאה היא דיהא או"נ נמי חשיב בכלל התירא דמלאכת או"נ, וזהו דפריך כיון דמיתוק חרדל אינו או"נ משום דדנין לפי המעשה, א"כ ה"ה בשרא אגומרי לפי המעשה אינו בכלל מלאכת או"נ, ועד"ז שמעתי לבאר דבריו בביאור גרסת רש"י, דבאמת יש צה"ש בתרוייהו דאינם או"נ גמור, וע"ז חדשה הגמ' דכה"ג דאינו או"נ גמור יש לחלק בין אפשר לא"א, וצ"ע], [הערה מדידי הרב רפאל שמואלביץ נ"ו - א"צ לכ"ז, אלא ביאור ד' הרמב"ן, דמן הדין אין בזה להתירא דמלאכת אוכ"נ, בחרדל משום דהוי מלאכת תיקון, ובבשרא אגומרי משום דאפשר בענין אחר דעדיף טפי, אלא שדנו בגמ' דכמו שהותר למתק חרדל בגחלת של מתכת משום שאי"ז אסור אלא מדרכנו, והתירו לצורך אוכ"נ, ה"נ הי' מקום להתיר בגחלת של עץ דאי"ז אסור אלא מדרכנו דהוי משאצל"ג, ומה שלא התירוהו הוא משום דאם יכבהו לשם עשיית פחמים ה"ז אסור מה"ת, וע"כ לא רצו להתירו, (וע"י ריטב"א שבת שם), וע"ז הוא דפריך דמ"ש מבישרא

אגומרי דשרינן לאיסור כיבוי דרבנן לצורך צליית הבשר, (הגם דמדינא ל"ב להתירא דמלאכת אוכ"נ), וע"ז משני דהתם ליכא כיבוי כלל, ולפי גיר' רש"י משני ע"ז, דמה שהתירו חכמים איסור כיבוי דרבנן אף שמדינא ל"ב להתירא דמלאכת אוכ"נ, הוא רק בגונא שהי' אפשר לעשותו מאתמול, אך בגונא שא"א לעשותו מאתמול, התירו לו לעשות כרצונו ולא הצריכו לצלותו בע"א, ולפ"ז נחא דהגם דדעת הרמב"ן דבמלאכת אוכ"נ אין חילוק בין אפשר מאתמול לאי אפשר, מ"מ הכא שפיר י"ל דיש חילוק בזה, דהיתר מחודש זה שהתירו כיבוי דרבנן לצורך אוכ"נ, לא התירו אלא בדא"א מאתמול, וז"ב בד' הרמב"ן, ועי' ח' ר' נחמן וחי' הריטב"א שבת דקל"ד], וכן עישון פירות הרי אינו שוה לכל נפש ואמאי שרי לכבות, ומשני דבאמת אינו בכלל התירא דאו"נ, ומ"מ שרי דליכא כיבוי דהא סופו מבעיר, וכיון דליכא כיבוי ליכא הבערה, והיינו דא"ז לא פעולת כיבוי ולא פעולת הבערה, והנה לענין עישון פירות ג"כ כתב הרמב"ן כיון דליכא כיבוי ליכא הבערה, ובפשוטו נראה דכוונתו דאף דמכבה את אש העצים מ"מ שרי, וצ"ב דהא מ"מ איכא נמי הבערה ע"י אש הגחלת בבשמים, ועמד בזה הא"ר תקי"א ס"ק ו' ובהעמק שאלה שאילתא נ', [ואולי ס"ל כהרי"ף דלעיל דמיירי בליכא הבערה בבשמים].

עוד צ"ב למאי הוסיף הרמב"ן דמיירי דמבעיר בשביל קדירה אחרת הרי ביאר דאין כאן הבערה, וצ"ל דכוונתו לביאר אמאי שרי להבעיר את הגחלת, וע"ז תי' דהוא בשביל קדירה אחרת, ועי' מג"א תק"י סק"ו דנקט דלשי' הרמב"ן בבשרא אגומרי נמי בעי' דיבעיר בשביל קדירה אחרת, וכבר תמה רעק"א שם דודאי שרי להבעיר בשביל צליית הבשר, ורק לענין עישון פירות דאינו שוה לכל נפש בעי' להך טעמא.

אלא דבעיקר דברי הרמב"ן צ"ע מה הנידון בזה דיהא כאן איסור מבעיר, אטו מי ששופך מים על גחלת ואח"כ הובערה הגחלת מאליה יהא חייב משום מבעיר, וה"נ הרי לא עביד כלל הבערה אלא דממילא אחר הכיבוי נעשה הבערה, וצ"ע ג.

(ב) עי' ביאור הגר"א תק"ז סעיף ד' דביאר דדעת הרי"ף דלא הותר כלל כיבוי לצורך או"נ, וע"ש בבה"ל דהק' סתירה בשו"ע דפסק כהרא"ש לענין גריפת התנור דכיבוי לצורך או"נ שרי, ומ"מ העתיק השו"ע ללשון הרי"ף, אולם לביאור הרמב"ן לק"מ, והנה בפשוטו סברת הגר"א כיון דאין הכיבוי נצרך להכנת המאכל אסור, אף דא"א בלא"ה.

שיטת הרא"ה

עי' ברא"ה דביאר דהחילוק בין בשרא אגומרי לכיבוי בקעת דהכא הכיבוי בשעת תיקון האוכל, אבל כיבוי בקעת כיון דאינו אלא סילוק ליכא תיקון בשעת מלאכה, וכע"ז ממש כתב במג"א סי' תק"ז סק"ח, ועי' מ"ב תק"ב סק"י דהביא מחלוקת בין המג"א לפר"ח ומהרש"ל אם באופן דאינו מתכוין שרי אף שלא בזמן ההבערה, ועי' שער הציון תק"ז סק"מ דהביא לזה ראייה מהר"ן לגבי ליבון רעפים, דתי' על קו' תוס' מ"ש חיסום לצורך אפיה מליבון רעפים לצליה, דרעפים הוא קודם התשמיש משא"כ בתנור, והביא דהרא"ה חילק אם נעשה אם כלי גם למלאכה אחרת או לא, וצ"ע אמאי הרא"ה לשיטתו לא חילק כן, [ומבואר דנקט דהוא נידון כללי בהל' או"נ אם שרי לצורך מלאכה שתעשה אח"כ, ולכך הוכיח מאיסור דתיקון מנא], וע"ע מ"ב תקי"ד סק"ג בשם האו"ז דאסור לכבות בשביל דיהא לו אש ליו"ט, וצ"ל דיש חילוק אם כוונתו לכבות אלא דיש לו מטרה בשביל צורכי יו"ט, לגוונא דאין כוונתו כלל למעשה כיבוי, וצ"ע.

גדר מכשירין

נראה דיסוד בין מלאכת או"נ למלאכת מכשירין, דאם נחשב דהמלאכה היא רק בשביל תיקון האוכל הוי מלאכת או"נ, אבל אם נחשב דהמלאכה נעשית לצורך בפנ"ע, אף דיש לזה תועלת לאוכל הוי בכלל מלאכת מכשירין.

(א) עי' רמב"ם פ"א ה"ח דשחיקת תבלין הוי מכשירין, ועי' בהגמ"י דתלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, וכן עי' בראב"ד פ"ד ה"י דמספק"ל אם תבלין הוי מכשירין, והביאור בזה דהכנת תבלין אינו נחשב כצורך האוכל אלא הוא צורך בפנ"ע שיהא לו תבלין.

(ב) עי' מ"מ פ"א ה"ד דהבערת עצים הוי מכשירין, אלא דגזוה"כ דשריא, והיינו דהבערה הוא צורך בפנ"ע שיהא לו אש ולא בשביל האוכל.

(ג) עי' י"א א' דפליגי ב"ש וב"ה אי שרי להוליך סכין ביו"ט, ומבואר בגמ' דטעמא דב"ש משום דילמא ממליך, ועי' בר"ן שם ובראשונים ריש פ"ג ובשו"ע תצ"ח סעיף ב' דשרי אף באפשר מאתמול, וצ"ב מ"ש מהשחזות סכין דחשיב מכשירין, וע"כ דבהשחזות תכלית המלאכה הוא תיקון הסכין וחשיב מכשירין, אבל הוצאת הסכין כל תכלית ההוצאה הוא בשביל האוכל, ואינו מכשירין.

(ד) דעת הרא"ש דשרי לכבות האש בגוונא דלא יהא לו בית או קדירה, ואי נימא דכל דלא עביד את המלאכה באו"נ הוי מכשירין, א"כ מה איכפ"ל דיש לו צער, סו"ס לא נעשה המלאכה באו"נ, וע"כ דהכלל בזה הוא אם הוי מלאכה המיוחדת לאו"נ או לא, [ואף להחולקים היינו משום דס"ל דאינו תלוי בכוונתו אלא בעי' דשם המלאכה יהא מלאכה של או"נ, ועי' להלן אות ו'].

(ה) עי' תוס' כ"ח ב' דתנור חדש הוי איסורו משום מכה בפטיש ותלוי בפלוגתא דמכשירין אבל איסור מוקצה שרי לצורך או"נ, ועי' בה"ל תק"ז סעיף ד' בשם הבינה לעיתים פ"ד ה"י דבתנור ישן דהנידון משום מוקצה שרי אף באפשר, וצ"ב מ"ש אם איסורו משום מכה בפטיש או משום מוקצה, וע"כ דתנור חדש תכלית המלאכה הוא תיקון התנור אבל תנור ישן תכלית המלאכה הוא רק הכשר האפיה, אולם יותר נראה דכוונת תוס' דהוי קולא בהל' מוקצה דשרי לגמרי.

[והנה ברש"י ל"ב ב' מבואר דגריפת תנור דשרי בא"א הוא רק לר"י, ועי' ק"נ די"ל דהיינו דוקא בתנור חדש אבל בתנור ישן שרי, והא דהתיר הרא"ש כיבוי בא"א לאפות בלא כיבוי הגחלים ע"י גריפתם, הוא רק בתנור ישן, ואינו סותר לרש"י, אולם דבריו צ"ע דודאי כל ענין התיקון הוא רק במה דנשארו עפר ואבנים בתוך התנור, אבל מה דנופל טיח לתוך התנור אי"ז שייך כלל לחילוק בין תנור חדש וישן, ולעולם חשיב תנור ישן, ועי' היטב בבה"ל שם דאדרבא מבואר מדבריו דלרש"י וסייעתו שייך דין מכה בפטיש גם בתנור ישן, ולתוס' וסייעתו ליכא מכה בפטיש בתנור ישן אלא רק בחדש].

(ו) בשו"ע תקי"ד א' פסק כהשי' דאסור לכבות אף באופן שיתעשן הבית או הקדירה דהוי מכשירין, והק' במליו"ט אות ק"ג מ"ש מסי' תק"ז סעיף ד' דשרי גריפת התנור לצורך אפיה, ולהנ"ל י"ל דכיבוי למניעת עישון הבית או הקדירה

חשיב מלאכת הצלת הבית והכלי, דהמלאכה מצ"ע אינה מלאכת תיקון אוכל, אבל גריפת תנור ישן כל המלאכה הוא צורך האפיה ולא תיקון התנור.

ז) בעיקר דברי התוס' דשרי טלטול מוקצה לצורך או"נ, עי' במהרש"א ח' א' דהק' דא"כ לשתרי טלטול עפר לצורך כיסוי הדם בשביל השחיטה, ובקהלת יעקב סי' תק"ט סק"ז תי' דכה"ג חשיב כטלטול מכשירין, ותמה במליו"ט אות צ"ז דא"כ אמאי הותר לטלטל את העצים והעפר מהתנור הא אינו אלא מכשירין, וע"כ כנ"ל דטלטול מוקצה בתנור ישן אינו מכשירין אבל טלטול לצורך כיסוי הדם, אף שהוא בשביל השחיטה, מ"מ נקראת המלאכה ע"ש הכיסוי והוי מכשירין.

ח) עי' רא"ש בכורות כ"ד ב' דמריטת נוצות קודם שחיטה הוי מכשירין ואחר שחיטה הוי או"נ, ותמה במג"א תצ"ח סוף ס"ק כ"ד דצידה נמי הוי קודם שחיטה ומ"מ ס"ל להרא"ש ריש פ"ג דאיסורו מדרבנן, ולהנ"ל אולי י"ל דצידה לעולם שם המלאכה הוא הכנת הבהמה לשחיטה, אבל מריטת נוצות קודם שחיטה חשיב מריטה לצורך לקיחת הנוצות ולא לצורך השחיטה והוי מכשירין, ומה"ט דימהו הרא"ש להכנת עפר לכיסוי הדם דאי"ז מלאכה בדוקא לאו"נ אלא חשיב דעוסק בד"א וחשיב מכשירין, (וכ"כ באבי עזרי פ"ג בדעת הרמב"ם).

ט) עי' רמ"א תקי"א דשרי חימום מים להדיח כלים, והק' הגרש"ז זצ"ל מ"ש מהא דמבואר במ"ב תק"ט סעיף ה' דבישול מים לצורך הגעלת כלים הוי מכשירין, וי"ל דהגעלת כלים שם המלאכה הוא תיקון כלי דמכשיר ע"י הגעלה אבל הדחת כלים הוא סילוק הלכלוך לצורך הבישול ואינו מכשירין, ובחי' בן הרמב"ן י"ב כתב להדי' דהדחת כלים לא הוי מכשירין.

י) עי' ט"ז תק"ב סק"א דלדעת הרמב"ם איסור מוליד הוי מכשירין, ובבה"ל מביא דכ"ה בירושלמי דתלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, ותמה ה"ט דא"כ מוליד אש להתחמם יהא שרי, וי"ל דמבעיר הוי או"נ כיון דשם המלאכה הוא הבערה לבישול, אבל מוליד אש שם המלאכה הוא עשיית האש (ויש לפלפל לפי"ז בדברי הר"ן בדין ביקוע).

יא) עי' ברשב"א ובר"ן ל"ד א' דהחילוק בין ליבון רעפים לחיסום התנור הוא עביד גם תיקון לפת בשעת המלאכה או לא, אולם לדעת תוס' אף בעביד תיקון הפת בשעת מלאכה אסור, וצ"ב מ"ש מהא דמבואר בדף ל"ב ב' לענין חיתוך הפתילה באור דשרי כיון דאינו מוכח דלתקוני מנא קמכוין, ומ"ש מהפגת צונן ליבון, וי"ל דליבון קדירה והפגת התנור הוא עשיית כלי לזמן מרובה וחשיב תיקון הכלי אבל נר שהוא רק לזמן מועט והוא גם תיקון הדלקה זו חשיב מלאכת או"נ ולא מכשירין.

סוגיא דהשחזת הסכין

כ"ח א' מתני' אין משחזין וכו' עד סוף הסוגיא, רש"י ותוס'. עי' ברי"ף ונחלקו בכוונתו הר"ן והרא"ש ועי' ק"נ אות ק', בעל המאור, עי' לשון הרמב"ן לעיל כ"ב א', חי' הרשב"א ועבוה"ק, חי' הרא"ה. עי' שטמ"ק דהאריך בביאור השיטות בזה.

רמב"ם פ"ד ה"ט וראב"ד בה"י, עי' מ"מ וכס"מ בה"ט, טור ושו"ע תק"ט סעיף א-ב ובנו"כ ובחי' רעק"א סעיף א'-ב'.

סכין שנפגם

מבואר בגמ' דדינא דהשחזת הסכין תלוי בפלוגתא דר"י ורבנן לענין מכשירין, ועי' ברי"ף דפסק להלכה דאיכא איסור במשחזת של אבן, ומצינו ג' שיטות בכוונתו. א) דעת הרא"ש דלר"י שרי אף במשחזת של אבן, וכוונת הרי"ף דלדידן דהלכה ואין מורין כן איכא איסורא במשחזת אבן. ב) הר"ן כתב דאף לר"י איכא איסור במשחזת אבן, דבעשיית כלי מודה ר"י דאסור כיון דהיא מלאכה שנעשית לימים רבים, [ועי' להלן], אולם בשטמ"ק כתב דהוא רק איסור דרבנן שלא יבואו להתיר אף באפשר מבעו"י. ג) עי' רמב"ן במלחמות לעיל כ"ב א' דביאר דאף להרי"ף לר"י שרי בשל אבן, ומ"מ החמירו דכיון דאפשר בשינוי לא שרי אלא בשינוי, ואף בשינוי אסור לכתחילה כיון דיכול להשאל סכין אחר, [ועי' רעק"א בשו"ע דלדעת הרמב"ן ה"ה דשרי לתקן שפוד שנשבר ראשו ביו"ט].

ועי' בתוס' ר"פ וחי' בן הרמב"ן ובשטמ"ק דהך מילתא תלוי בפלוגתא דל"ק ול"ב, דלל"ק דלרבנן שרי בשל עץ, א"כ לר"י אף בשל אבן שרי, ולל"ב דלרבנן אסור בשל עץ א"כ לא שמענו דלר"י שרי רק בשל עץ ולא בשל אבן, ע"ש בשטמ"ק באריכות, אולם בר"ן משמע דאף לל"ב מודה ר"י דאסור בשל אבן.

עי' בחי' הרשב"א דנקט דלר"י שרי אף בשל אבן ומורין כן, אולם כ"ז בנפגם ביו"ט, אבל בנפגם בעיו"ט לא שרי אלא בשל עץ, דכה"ג אף לר"י בעי' שינוי, אבל בשינוי שרי, אולם אין מורין כן, ומשמע מדבריו דבנפגם ביו"ט שרי לרבנן בשינוי, ובעיקר דבריו דלר"י אף באפשר שרי בשינוי, כ"ה דעת הראב"ד פ"ד וחי' בן הרמב"ן בתי' בתרא, ועי' בשטמ"ק דתמה מנלן דרבנן ור"י פליגי בתרתי, חדא אם מכשירין דא"א שרי לגמרי או בעי' שינוי, ותו אם במכשירין דאפשר שרי ע"י שינוי, ובחי' הרא"ה כתב דבאפשר אסור לר"י אף בשל עץ.

עי' ברא"ש וברשב"א דפסקו כל"ק דבעץ אף לרבנן שרי לחדדה ובאבן מותר להעביר השמנונית דברבנן אזלינן לקולא וביאר כן אף בדעת הרי"ף, אולם ברא"ה פסק כל"ב דלרבנן אסור לחדדה אף בשל עץ, וכן משמע בר"ן בדעת הרי"ף, ועי' בשטמ"ק.

ונמצא בנפגם סכין ביו"ט, ג' שיטות. א) לדעת הרא"ש מותר באבן ואין מורין ובעץ שרי לכתחילה. ב) לדעת הר"ן באבן אסור ובעץ שרי ואין מורין והעברת השמנונית שרי רק בשל עץ. ג) לדעת הרשב"א שרי אף בשל אבן ומורין כן. ובנפגם מעיו"ט נחלקו הרשב"א והרא"ה אם מועיל בשינוי.

סכין שעמדה - עי' ברש"י דלא הו"ל לאסוקי אדעתא, אולם הרשב"א בעבוה"ק ביאר דמיירי בעמדה ביו"ט, וכן הביא הר"ן מאחרים והר"ן ביאר דקמ"ל דאי"ז תיקון כלי, וברא"ה פי' דכוונת הגמ' דכיון דלא נפגמה אי"ז חשיב תיקון, ועי' בטור דהביא מהעיטור דשרי בגוונא דפסקה בדוחקא, ולכאור' הוא כסברת הרא"ה, אולם הב"י פירש דברי העיטור באופ"א.

וה"מ דפסקה וכו' - עי' ברש"י דכי לא פסקה הוי טרחא יתירא, וברמב"ם פ"ד ה"ט כתב דאין מורין כן משום דחיישינן דישיחזה באבן, [ועי' ביאור הגר"א דלפי"ז בשאר מכשירין שרי לכתחילה, אולם לפי רש"י דאין מורין משום מכשירין דאפשר, א"כ ה"ה בכל מכשירין], ובבעל המאור ביאר דכי לא פסקיה כלל הוי תיקון כלי, וכן כתב הרשב"א בעבוה"ק, וכ"כ הר"ן דכך הוא הנכון. [וצ"ע על הר"ן דהא מוכח מיניה וביה מדברי הר"ן דחידוד בעץ אינו בכלל מלאכת ימים רבים, דהא ביאר דאף דלר"י שרי בשל עץ מ"מ אסור בשל אבן כיון דהוי לימים רבים, והיינו דבשל עץ אינו לימים רבים וא"כ איך יתכן לומר דכי לא פסקה הוי תיקון כלי, ואולי י"ל דס"ל דסכין דלא פסיק דמי לעשיית כלי ולא לתיקון כלי].

ע"י ברמב"ם פ"ד ה"ט, ובמ"מ נקט דדעתו דקיי"ל כרבנן, וע"י בכס"מ ובב"י דביאר באריכות דברי הרמב"ם לדעת המ"מ, אולם הב"י נקט דהרמב"ם פסק כר"י, וכן הוכיח הגר"א מדברי הרמב"ם פ"א ה"ח לענין תבלין וע"ש בהגהמ"י, וע"י בר"ן דנראה מדבריו ג"כ דהרמב"ם פסק כר"י ואסר במשחזות אבן משום עשיית כלי, וע"י בכס"מ שם דהק' אמאי השמיט הרמב"ם להא דשרי להעביר השמנונית, ולכא' לדברי המ"מ יש ליישב דהרמב"ם הרי דייק בלשונו וחילק בין השחזה לחידוד, וא"כ י"ל דבמשחזות אסור אף להעביר השמנונית אבל בעץ ואבן רק חידוד אסור ולא העברת השמנונית, וכל הקו' היא לדעת הכס"מ דע"כ כוונת הרמב"ם בהא דכתב אין משחזין דאסור לחדד, דהא לר"י שרי להעביר השמנונית.

שפוד שנרצם ונרצף

ע"י ברש"י דנרצם היינו שנשבר ראשו ותלוי בפלוגתא דר"י ורבנן, ונרצף היינו שנמעץ ואסור לכו"ע משום טרחא דלא צריך, וע"י לקמן ל"ד א' דאין מתקנין את השפוד ביו"ט, ופירש רש"י שם או דאזיל כרבנן או דנרצם מעיו"ט, ובר"ן הוסיף דהוא משום עשיית כלי, וזה ראייה לשעה"צ, וע"י בבעה"מ דפירש להיפוך דנרצם היינו דנתעקם מעט ונרצף היינו דנכפף לגמרי ולכך מודה ר"י דאסור, והסכים הר"ן לזה, והרשב"א בחי' הק' על הבעה"מ אולם מ"מ בעבוה"ק הביא לב' השי', וברא"ה ביאר דדינא דנרצף מיירי דנרצף מעיו"ט.

וברמב"ם פ"ד ה"ח פסק רק לדין דשפוד שנרצף, וכתב במ"מ דס"ל דהל' כרבנן וכיון דנרצף אסור כ"ש דנרצם אסור, וביאר בב"י דס"ל כרש"י דנרצף קיל מנרצם, והב"י ביאר דלשי' דהרמב"ם פסק כר"י, י"ל דמ"מ אסור אף בנרצף כיון דיכול לתוחבו גם כשהוא עקום או לצלותה ע"ג גחלים, ולכא' כ"ז הוא עפ"י סברת הרמב"ן דלא שרי להלכה מכשירין אלא הקרובים לאו"נ, וכיון דאפשר בלא"ה אסור מדרבנן, וביש"ש סי' כ"א ביאר דאף דקיי"ל כר"י מ"מ אסור בנרצם משום דעושה כלי ואסור אף לר"י, ור"ח דתלי לה בפלוגתא דר"י ורבנן אזיל לשי' דשרי במשחזות אבן, אבל להל' לא קיי"ל הכי,

איסור עשיית כלי לר"י

בעיקר שיטת הר"ן דר"י מודה דאסור לעשות כלי, משום דעשוי לימים רבים, יל"ע דהנה הר"ן הוכיח כשי' מהא דרבא ור"י לא השחיזו במשחזות אבן, וכתב דאף דיש לדחות דלא עבדו הכי משום דאין מורין כן, אבל אה"נ לר"י מהני, דמ"מ מנ"ל לאהדורי בתר קולי, וצ"ע דהא לעיל מינה כתב דבעשיית כלי מודה ר"י דאסור כדמוכח מדינא דאין פותחין את הנר, וא"כ איך רצה לומר הכא דשרי לר"י, וצ"ל דודאי הר"ן מודה לסברת הרא"ה דעשיית כלי אסור, אף בעביד רק ליומו, אולם בא לחדש דאף בגוונא דהוא תיקון הסכין אסור משום דהוי לימים רבים, וכן הוכחנו לעיל. ע"י ברא"ה דאף דס"ל דשרי לר"י להשחיז בשל אבן, מ"מ כתב דמודה ר"י דאסור לעשות כלי, וכ"כ לקמן ל"ב א', והוסיף דאינו משום דעשוי לימים רבים, אלא דאיכא איסור בפנ"ע בעשיית כלי, ולכא' סברתו דכל הדין דשרי מכשירין משום דהוא הרחבת ההיתר של האו"נ, אבל עשיית כלי אינו נחשב להרחבת האו"נ אלא הוא צורך בפנ"ע דיהא לו כלי.

עיי' שער הציון ס"ק י"א דאף לרש"י אסור עשיית כלי והוכיח כן ממתני' דלקמן ל"ב א', וצ"ב דהא לרש"י ל"ד א' י"ל דהתם מיירי מבעו"י.

עיי' ק"נ אות ק' דהק' על הר"ן דאינו נחשב לימים רבים, דהא גם ליומו טריח הכי, ועיי' קה"י סי' כ"א דביאר דדעת הר"ן דכל דטרחת מרובה כטרחת ימים רבים חשיב מלאכת עבודה.

חיסום התנור והקדירה

ל"ד א'

א' עיי' רש"י ד"ה ומשום דליבון רעפים הוי גזירה דרבנן, [ובפשוטו קאי רק למ"ד משום בדיקה, ועיי' להלן בדעת הרמב"ם], ולפי"ז צ"ל דהא דתניא דחייב הוא רק בשבת אבל ביו"ט הוי רק משום גזירה דעשיית כלי, ובאפיית הפת לא גזרו, [ולפי"ז י"ל דלרש"י שרי לבשל בקדירה חדשה, והא דכתב דניטלין משום דחזי למיתב ולא כתב משום דראוי לבישול, י"ל דביאר כן בשביל לבאר דשרי אף בשבת, ועיי' תורי"ד], והחילוק בין רעפים לתנור י"ל כמו דביאר הרא"ה דתנור אינו כדי לבשל בו אבל רעפים אית בהו עוד שימושים, ולפי"ז כל המחלוקת אינו אם יש איסור חיסום, אלא אם גזרו משום חיסום, אולם מדברי הרשב"א והרא"ש מוכח דהוא איסור דאור', דהא הוכיחו דקיי"ל כמ"ד משום חיסום מהא דשופת את הקדירה חייב, ולרש"י הרי ליכא ראיא כמ"ד דחיסום, דהא כו"ע מודו דאיכא איסור חיסום אלא דפליגי אם גזרו ביו"ט משום חיסום, וע"כ דס"ל דפלוגתייהו בדאו' אם יש איסור חיסום, ולכך הוכיחו מהא דחייב בשבת, ואיסורא דבישול בקדירה חדשה הוא איסור דאור', והא דשרי לאפות בתנור ביאר הרשב"א בשם תוס' דאינו תיקון חשוב, או כמבואר בתוס' דידן דאינו ודאי שיחסם.

ובמ"ב תק"ז סק"ל על הא דשרי להפיג תנור צונן, הביא אף לטעם הרא"ה דמבשל בתוכו שרי, וצ"ע דהא בשו"ע תק"ב סעיף דרק קדירות דידן שרי לבשל בהם, ואי נימא כהרא"ה הרי אף קדירות דהגמ' שרי לבשל בהם, וע"כ כתוס'.

ב' עיי' ברמב"ם פ"ג הי"א דלא חילק בין חדשה לישנה, וכתב במ"מ דס"ל דלמ"ד משום חיסום איכא איסור אף בישנה, ועיי' בלח"מ ובביאור הגר"א תק"ח דיישבו לפי"ז קו' הראב"ד בפ"ט משבת ה"ד אמאי השמיט הרמב"ם לענין שופת את הקדירה דיש חילוק בין חדשה לישנה, ותי' דס"ל דהא דאוקי הגמ' בקדירה חדשה הוא רק למ"ד משום דצריך לבדוק, וכבר תמה בגליון רעק"א הל' יו"ט דא"כ אמאי בשבת חייב הא למ"ד דמשום בדיקה אינו אלא איסור דרבנן, אולם עיי' חוות יאיר סי' קנ"ח דגם למ"ד משום בדיקה איכא חיוב חטאת דמכה בפטיש, והוא חידוש גדול, והרעק"א ביאר דהרמב"ם לא גרס בגמ' חדשה.

ג' בעיקר שיי' הרא"ש והרשב"א דאסור לבשל בקדירה חדשה משום תיקון הכלי, ומבואר דכל דעביד מלאכה דאי"צ לה, אעפ"י דא"א בלא"ה אסור ביו"ט, וצ"ע מ"ש מברשא אגומרי דלדעת הרשב"א שרי אעפ"י דאיכא כיבוי דאי"צ, וכן לדעת הרא"ש שרי גריפת התנור אעפ"י דאיכא כיבוי דאי"צ.

והיה אפ"ל דלא שרו הראשונים אלא משום דכיון דא"א בלא"ה חשיב כאילו עביד לה לצורך, אבל בגוונא דגם אי עביד לה לצורך אסור לעשותה כיון דהוי מלאכת ימים רבים, לא מהני מה דהיא נטפלת למלאכה המותרת, וכיון

דתיקון כלי מבואר בר"ן דהוי מלאכת ימים רבים אסור לבשל בקדירה חדשה, דהא שרי להפשיט עור הבשר כדי להגיע לבשר, אעפ"י דמלאכת מפשיט אסורה ביו"ט משום דהוי מלאכת ימים רבים, וע"כ מוכח דכל דעיקר פעולתו היא לצורך הבשר, וההפשיט טפל לפעולתו להגיע לאוכל, חשיב כאילו כאילו ההפשיט נמי נעשה ליומו, וא"כ ה"נ נימא דכיון דעיקר פעולתו היא צליית הבשר, אף דאיכא נמי תיקון כלי, חשיב דנעשה ליומו.

ואין לומר דשאני תיקון כלי דהוי דבר חשוב ואינו טפל לעיקר פעולתו, דהא הפשיט העור נמי הוי דבר חשוב וטפל לפעולתו, ואין לומר דמ"מ שאני הפשיט העור דכיון דא"א להגיע בשר, הרי אעפ"י דאין צריך את התוצאה, מ"מ הוא צריך את מעשה המלאכה ולכך שרי, משא"כ בבישול בקדירה חדשה דאינו צריך אף את מעשה המלאכה, דא"כ אמאי שרי לצלות בשרא אגומרי, הא אינו צריך את מעשה הכיבוי.

ד' ובעיקר הנידון אי שרי לעשות מלאכה בגוונא דאיכא פס"ר דיהא בזה עוד מלאכה, יל"ע מהא דאיתא בסוכה ל"ג ב' דהנוטל לענבי ההדס לאכילה עובר משום תיקון מנא דההדס, וצ"ע כיון דעביד בשביל או"נ מה איכפ"ל דאיכא נמי תיקון להדס, ומ"ש מבשרא אגומרי, וכן קשה מ"ש מדברי האגודה שהובא בשער הציון תקי"ד ס"ק ט"ו דמסתפק מהשמן לאכילה שרי.

עוד יש לציין בזה דעי' מרדכי פרק כלל גדול דאסור לאכול עוגה בשבועות שיש בה אותיות משום מוחק, וע"ש דדן אם יש בזה איסור ספיה, וכן עי' במ"ב תע"ה ס"ק מ"ז דאסור לאכול מצות שיש עליהם אותיות משום מוחק, וצ"ב כיון דכוונתו לאכילה אמאי אסור, וע"ע מ"ב ת"ק ס"ק י"ז דאסור לעשות סימנים בבשר ביו"ט, וצ"ב מ"ש ממגבן דהוי מלאכה האסורה ושרי באו"נ, וצ"ע בכ"ז.

עוד יש לציין בזה דברי המג"א סי' תק"א ס"ק י"ג דיישב קו' הראשונים אמאי מסיקין בכלים, הרי הוי סותר, ותי' "ול"נ דקושיא מעיקרא ליכא דהבערה גופה אב מלאכה היא והותרה לצורך ה"ה סתירה ונהי דאסור לבקע כלי לצורך אוכל נפש היינו משום דמלאכה בפ"ע היא" ומבואר חידוש גדול דאף מלאכה האסורה ביו"ט הותרה באופן דהוא עסוק במלאכה המותרת, ועי' בקהלת יעקב דביאר דהוא מדין הואיל ואשתרי, [ונתבאר בזה ביבמות דף ז' ב', ואכ"מ], וע"ע במכתב הגרשז"א לחזו"א בענין החשמל דציין לדברי המג"א הנ"ל כלפי הדלקת פרימוס ביו"ט, אמאי ליכא איסור בונה, [והעירו דזה נוגע למה דדנו רבותינו שליט"א בנוגע לפתיחת גז שנוצר מחמתו מעגל חשמלי].

עוד יש לציין דברי הגר"ז סי' תק"י ס"ק ד' לענין מלבן.

עוד יש להביא מה ששמעתי בילדותי מרבי אברהם גנחובסקי שליט"א להק' לרב דשוחר חייב משום צובע, א"כ בע"כ דכמו דהותר לשחוט לצורך או"נ, ה"נ שרי לצבוע לאו"נ, ואעפ"י דהצביעה אינה צורך או"נ, מ"מ כיון דהשחיטה היא צורך האוכל, ממילא הותר אף מלאכה הנלוית לזה, [ובעיקר הדבר עי' מהרש"ם ח"ח סי' רב"ע דהק' דא"כ אמאי מבואר בבכורות נ"ח א' דאסור לעשות מעשר בהמה ביו"ט משום צובע דסקרתא, ואמאי לא הותר מדין מתוך].

וכ"ז נוגע לנידון החזו"א דאסור לילך עם חליפה שנקרע המתלה, כיון דטלטול המתלה הוי שלא לצורך, אעפ"י דבלא"ה אין לו בגד. [ושמעתי בשם מרן הגר"א שליט"א דכל דברי החזו"א באופן של מלבוש דחשיב דיש כאן מעשה הוצאה בפנ"ע על המתלה, אבל באופן דיקח את החליפה בידיו לצורך לבישה בביתו הרי יש להתיר לטלטל את המתלה מדין ריבוי בשיעורים].

עוד יש להביא דהנה מבואר בדף ח,א דאם ראוי לצלות בו ביצה שרי ובמנח"ח קפ"ז סק"ד העיר איך שרי לכסות הדם באפר חם, הא איכא איסור בישול על הדם שלא לצורך יו"ט, וי"ל כיון דאית ביה צורך מצוות כיסוי, [ומבואר ברשב"א בע"ב דאין אומרים לו להמתין, שמא יהא טרוד ויבטל המצוה], חשיב כצורך מצוה דאמרי' ביה מתוך, אלא דתלוי בנידון אי שרי ביו"ט למיעבד מלאכה, בגוונא דאין לו צורך בעיקר המלאכה, אלא דאינו יכול למיעבד לצורכו בלא שיעבור בפס"ר על מלאכה, וה"נ הרי אינו צריך את הבישול לעיקר מצוות הכיסוי, אלא דלא מצי לכסות בלא בישול הדם.

ע"ע בשטמק ביצה כ"ג א' לענין גירוד פצע.